Burjuvazinin Sosyolojisi

Michel Pinçon
Monique Pinçon-Charlot

epos

Burjuvazinin Sosyolojisi

Michel Pinçon - Monique Pinçon-Charlot

Monique Pinçon-Charlot (1946) — *Michel Pinçon* (1942); Fransız sosyologlar. Toplumsal seçkinleri ve genel olarak burjuvaziyi konu edinen araştırmalarıyla tanınırlar. Çoğunlukla ortak çalışmışlardır.

Çalışmalarından bazıları şunlardır: *La Violence des riches* (Zenginlerin Şiddeti); *Le Président des riches* (Zenginlerin Cumhurbaşkanı); *Voyage en grande bourgeoisie* (Büyük Burjuvaziye Yolculuk).

epos

EPOS YAYINLARI - 85
inceleme

Michel Pinçon, Monique Pinçon-Charlot
BURJUVAZİNİN SOSYOLOJİSİ

Fransızcadan Çeviren:
Hande Turan Abadan

Yayıma Hazırlayan:
Bâki Alemdar

Kitabın Orijinal Adı:
Sociologie de la bourgeoisie

© Le Découverte, 2010
© Epos Yayınları, 2012

Düzelti:
Cem Kaan Gürbüz

Kapak Tasarımı:
Epos

Dizgi ve Baskı Öncesi Hazırlık:
epos

Baskı ve Cilt:
Sözkesen Matbaası (0.312) 395 21 10, Ankara
Birinci Basım: Kasım 2013

ISBN: 978-605-4822-01-0

Sertifika No: 16468

EPOS YAYINLARI
GMK Bulvarı 60/20 (06570) Maltepe ANKARA
Tel.Fax: (0.312) 232 14 70 - 229 98 21
eposkitap@eposyayinlari.com
eposyayinlari.com

Michel Pinçon
Monique Pinçon-Charlot

BURJUVAZİNİN SOSYOLOJİSİ

Fransızcadan Çeviren:
Hande Turan Abadan

epos

içindekiler

Giriş 9

I. Zenginlik nedir? **15**

Alışılagelen tanımın sunumu 15
Parasal olmayan zenginlikler, 15
Servet seviyelerinin bilinmezliği, 17

Çok boyutlu zenginlik 18
Ekonomik zenginlik, 18
Toplumsal zenginlik, 21
Kültürel zenginlik, 23
Okul rekabeti, 26

Diğer zenginlik biçimlerinin ifadesi, simgesel sermaye 27
Kurum ve adanma, 28

Zenginlik eşiğini tanımlamak 32

II. Asalet ve burjuvazi: Zamanın kazanımları **39**

Asalet toplumsal kalıntı mı? 39
Fransa'da günümüzün asil aileleri, 39
Sermayelerin farklı biçimlerinin yeni koşullara uyması, 42
Soyluluğun amblemi şatolar, 42
Soyluluk payesi verme, hak edilen bir kabul, 45
Asalet prestijinin devamlılığı, 48

Asalet ve burjuvazi: gerçek bir kardeşlik derneği 52
Endogami kurnazlıkları, 56
Endogaminin makûl gerekçeleri, 58
Nüanslar, 59
Aileler, ağlar, fihristler, 60
Etiket ve protokol: kendisinin gayet bilincinde bir grubun iyi âdap bilme kuralı, 62
Zaman ve iktidar, 62

III. Burjuvazinin mekânları **64**
Büyük kentlerin güzel mahalleleri 65
Mekânsal damga, 66
Şık mahallelerin toplumsal coğrafyası, 67
Parsellenmiş şık araziler 74
Yüksek sosyete için yüksek duvarlar, 76
Yazlık mekânlar 78
Çok mülklülük 81

IV. Uluslararası bir sınıf **83**
İşlerin ve varlıkların artan uluslararasılaşması 84
Uluslararası bir yaşam tarzı 87
Kozmopolit habitus, 87
Uluslararası ağlar, 89
Fransızların İngiliz hayranlığı, 92
Uluslararası sayfiyeler, 94

V. Büyük burjuvanin hazırlanışı ve yetiştirilmesi **97**
Şeflerin çocukluğu 97
Aile, 97
Burjuvazinin okulları, 99
Gençlik Cemiyetleri, 104
Yüksek sosyete sosyalliği 106
Kadının yeri, 107
Sporlar, 109
Din ve hayır işleri, 112
Eski ve yeni zenginler arasındaki kırılma, 115

VI. Hareketli bir sınıf **118**
Bireyselcilik ve kolektivizm 119
Burjuvazinin teorik bireyciliği ve kollektif pratiği, 119
Orta sınıflar: bireyselciliğin zaferi, 120
Halktan sınıfların negatif bireyselciliği, 121
Gerçeklik ve temsili olarak burjuvazi:
toplumsal sınıfların sosyolojisinin iki boyutu 122
Günümüzde burjuva sınıfı 127

Kaynakça **129**

Teşekkür

Bu metnin ilk biçimlerini inceleyen Emma Goyon çok değerli katkılar sundu. Bu kitap toplanan belgeler konusunda Beatrice Coquet'nin çabalarına çok şey borçlu.

Bu sentezin kaleme alınmasında vazgeçilmez olan araştırmalar hem Andre Bruston, Pierre Lassave ve Evelyne Perrin'in kararlı ve özenli desteği sayesinde hem de Şehir Planlama'nın malî desteğiyle mümkün olabildi. Bu araştırmalar ayrıca Paul Rendu ile Olivier Amiel'e de çok şey borçlu.

Monique de Saint Martin, Dominique Merllie ve Jean-Paul Piriou eleştiri ve tavsiyelerini bizden esirgemedi. Clement Pinçon dikkatli ve titiz bir okuyucu oldu. Hepsine buradan şükranlarımızı sunuyoruz.

Bununla birlikte, bu kitap sadece yazarlarını bağlar.

GİRİŞ

1990'lı yıllar, toplumsal sınıf kavramını inkâr eden bir liberal ideolojinin hâkimiyetinin kendini iyice belli ettiğine tanıklık etti. Piyasanın, ekonomiyi gizemli bir *deus ex machina** misali düzenlediği ve sınıflar mücadelesinin yerini aldığı varsayıldı. Bu model, rekabet ve bireysel çabayı değerli kılarak, meritokratik ideolojiyi güçlendirdi, ekonomik kalkınmanın geri çevrilen mallarını, feraset sistemlerinden yardım alanları ve elde edilen avantajlardan yararlanan diğerlerini kınamaya kadar gitti.

1990'lı yılların sonlarındaki malî krizle geri çekilir gibi görünmekle birlikte, giderek devleşen küçük hissedarlar dalgası karşısında bir burjuvaziden hâlâ söz edilebilir mi? Elinde menkul kıymet bulunanların sayısı 1999'a kadar ılımlı bir gerileme göstererek, minimum 8 milyona dayandı. Bu tarihten itibaren eğri değişmeye başladı, sayı 2000'den itibaren 9 milyona, sonra da, 2005'te 10,9 milyona ulaştı. Bu, 15 yaş ya da üstündekilerin

---

* Modern Latincede, Yunanca *theos ek mekhanes* (makineden tanrı) sözünün çevirisi olarak kullanılır. Bir sorunu tam da bir umutsuzluk ânında çözüme kavuşturan ya da bir olaya umulmadık bir ânda müdahale ederek çözüm sunan/etki gösteren bir gücü ifade eder. Oyunlarda, edebiyatta bu gücün etkisini (anlatı aracını) ifade eden bir deyimdir. Eski Yunan tragedyasında/Tiyatroda kullanılan makinadan çıkan Tanrı deyimi, oyunda sahne gerisinde duran ve hallolamaz bir durum ortaya çıktığında, sahneye mekanik biçimde indirilen tanrıyı/tanrıları adlandırmak üzere kullanılan bir deyimdir.–*y.n.*

[Fransa'da] toplam nüfusunun % 24'ünü temsil ediyor. (Chassagne, 2005). Elinde menkul kıymet bulunduranların sayısının 1992'de 12,4 milyon olduğunu da hatırlatalım. O zaman eski aileler yok mu oldu? Burjuva hanedanları, tıpkı soylular gibi başka bir çağda mı kaldılar?

Tam tersine, burada, eğer hâlâ bir sınıf kaldıysa bunun burjuvazi olduğunu, kimi zaman da birkaç kuşaktır bulundukları toplumun zirvesindeki yerlerini korumayı başaranların bu aileler olduğunu göstermek istiyoruz. 21. yy başındaki Fransız toplumu derin bir eşitsizlik toplumudur. Sosyologlar, yeniden üretim süreçlerinin ardında olup bitenleri bilmezden gelme durumunun sorumluluğunda pay sahibidirler. Yüksek sosyete hakkında araştırmalar enderdir, bu da iyi olmaktan ziyade kötü gerekçeler nedeniyle ayrıcalıklar ve ayrıcalılıklıların gölgede kalmasına neden olur: Bu tür çalışmalara olanak sağlayacak finansmanların nâdir olmasının yanı sıra egemen pozisyonlarda bulunan, geniş iktidara sahip olan ve araştırmacıyı ait olduğu yere, yani yönetilen konumuna iten kişiler hakkında araştırma yürütmekle ilgili bir güçlük söz konusudur. Daha az kötü olan gerekçe ise, herhalde önceliğin toplumsal sorunlara ve dolayısıyla da işsizlik ve her türlü zorluğu yaşayan kategorilere verilmesi olurdu. Egemenlerin, yani her türlü durumdan en yüksek çıkarları sağlayanlar hakkında yine de aldırmazı oynayabilir miyiz? Tahmin edebildiğimiz şey, ancak statükonun devamı ve elde edilen avantajların daimiliğiyle ilgilenenler olduğudur. Bu avantajlar, borsa tahminlerinin de gösterdiği gibi (Paris borsasının CAC 40 endeksine göre, 1999'da %+51, 2002'de % –40, 2006'nın ilk 6 ayında %+23) bazı dalgalanmalarla karşılaşabilir. Ama uzun vadede devamlılık gösterirler: Fransa'da Aralık 1999'da yatırılan 1 dolar, 2000'de 102 bin 369 dolara ulaşabilirdi. Bu da, enflasyonun da dikkate alınmasıyla % 3,8 ve brüt %12,1 bir kârlılığa denk geliyor. (Hamon, Jacquillat, 2002, s.5). Bu, dağıtılan temettülerin dikkate alınmadığı hâldir: 2005'te 2004 için Total tarafından 3 bin 356 milyon avro, BNP Paribas tarafından bin 775 milyon avro, vs.

Yani sadece CAC 40'ın şirketleri tarafından 30 milyar avro, ki bu da kârlarının %40'nı temsil eder. Sadece Bernard Arnault tek başına, hemen hemen yarı hissesine sahip olduğu LVMH (Louis Vuitton Moet Hennessy) grubundan yaklaşık 270 milyon avro almıştır. Temettü, bir şirketin kendi hissedarlarına yeniden aktardığı net kârın bir kısmıdır. Genel kurul tarafından sabitlenen bu pay, genellikle en düşük kabul edilen %20 ile en yüksek kabul edilen %60 oranı arasında inip çıkar.

Araştırma hem bilgi hem de gözlem toplama boyutunda bir engelle karşılaşır. Yüksek sosyete, yaşam tarzı hakkında olduğu kadar, özellikle elde ettiği zenginlik hakkındaki gizliliğini de korur. Bu gizlilik, bir tabu konusu olan para söz konusu olduğunda sistematik ve çok itinalıdır. Yönetim servetleri korur: Aileye ait varlıkların kompozisyonunu tam olarak bilmek imkânsızdır. Vergi belgeleri gizli savunma bilgileri kadar iyi saklanır.

Aynı engeller yüzünden ayrıcalıklılar hakkında çalışmak gereklidir. Zirvedekilerini bilmeden bir şirketi anlamak mümkün değildir. Bilgi de kuşkusuz eksik gediktir, araştırma, zorlukların en kötülerinden biri olarak karşılaşılan kendini tanıtma denetiminin zorluklarına takılır: Büyük burjuva eğitiminin önemli bir bölümünü oluşturan ve böylelikle de toplumsal nitelikleri doğal nitelikler olarak gösteren metamorfozu sağlayan toplumsal bir teknoloji sayesinde kendisiyle ilgili algıyı kontrol eder.

Bu durumda burjuvazinin gizemlerini usûlünce örten örtünün bir köşesini kaldırmak ve toplumsal sınıf olarak kozmopolit olduğu görülen grubu oluşturan şeyi göstermek söz konusudur. Burada zengin soylular, burjuva ailelerle birlikte yaşar. Sanayiciler, işadamları, bankacılar, eski tabaka ya da yeni sülaleler, tarım işletmecileri, yüksek derece memurlar, enstitü müdürleri ve generallerle komşuluk yapar. Pozisyonu üretim olanaklarına sahip oluşuyla tanımlanan, meslekî ya da meslekî olmayan bir faaliyetten gelen rantiye bir tutumla pekâlâ yetinebilecekken örneğin bir yönetim kurulu başkanı olarak, ekonomik iktidarın icrasıyla at başı gidebilecek bir grup...

Burjuvalar zengindir, ancak bu zenginlik çok biçimlidir, paradan, çok paradan olduğu kadar, kültür, toplumsal ilişkiler ve prestijden oluşan bir karışımdır. Toplumsal sıkıntıların kümelenmesi gibi, ayrıcalıklar da üstüste yığılır.

Burjuvazi, tıpkı bir zamanların soyluları gibi yok olma tehdiyle karşı karşıya bulunan bir sınıf mıdır? Bunlar yeni elitlerle kaynaşmamış mıdır? Bazı koşullarda egemen pozisyonlar bir kuşaktan diğerine yeniden doğmamış mıdır? Yeni zenginler ortaya çıkar ve süregeleni üstlenir. Tuzu kurular topluluğuna katılmaya çağrılırlar mı? Diakronik analiz, yönetimde olan sınıfların yenilenmesini olduğu kadar, farklı bileşenleri aracılığıyla bunların sürekliliğini de ortaya koyar. Böylece soyların oluşumu, iktidarların aktarımı sürecinde merkezî bir işlevi yerine getirir. Soylularla en eski burjuvaların kaynaşması bu mantıktadır.

Bu kaynaşma aynı mahallelerde oturmakla atbaşı gider. Toplumsal iktidar, aynı zamanda mekân üzerinde iktidardır, yüksek sosyete, oturduğu çevrede ve yazlık mekânlarda bizbizelik sistematiği arayışıyla bizatihi derin birliğini ifade eder. Daha ziyade benzer olanların bir yerde toplanması olan bu ayrımcılık, toplumun geri kalanından ayrılarak bir bilinmezlik etkisi yaratır.

Meraklı bakışların ardında neler olmaktadır? Her şeyden önce, kazanımları "yüksek sosyete yaşamı" gibi bir ifadeyi düşündürmekten çok daha önemli olan yoğun bir sosyallik. Temel bir zenginlik olan toplumsal sermaye biçimi, birikir ve yönetilir. Ekonomik sermaye gibi bir sermaye sınır tanımaz: O da kozmopolittir. Büyük zenginlik dünya ölçeğinde oluşur ve yaşanır.

İlişkilerin yoğunluğu paradoksal bir kolektivizme götürür. Aileler, yaşamlarının ritmini veren aralıksız değiştokuşlar çerçevesinde kaynaklarının ve varlıklarının bir bölümünü ortak hale getirir. Birilerinin zenginliği böyle artarken, diğerlerinin zenginliği, elbette sahip olunan varlıkları harcamadan, kullanım değerlerini paylaştıran yoğun bir sosyallik aracılığıyla artar.

Burada pek az incelenen bir alan söz konusudur, oysa ki toplumun anlaşılması için yararlı olduğu kuşkusuzdur. "Ne görüldü,

ne de duyuldu"; büyük burjuvazi böylece refahına refah katmaya devam etmeyi umabilir. (Le Wita, 1988).

Bu sınıfın geleceği umut vadeder görünmekte. Aslında 21. yy başından beri hâlâ reel olarak, yani kolektif çıkarlarının ve sınırlarının bilincinde olan bir sınıf gibi varolan tek sınıf olduğu söylenebilir. Başka hiçbir toplumsal grup, bu derecedeki bir devingenlik, birlik ve kendilik bilinci gösterememiştir.

I.
Zenginlik nedir?

Alışılagelen tanımın sunumu

Kamuoyu yoklamaları ve anketler, zenginlik denince ilk akla gelen şeyin para olduğunu ortaya çıkarıyor: Zengin olmak ekonomik olarak tanımlanıyor. Resim ve karikatürler de zenginliğin bu yönü üzerinde ısrarcı, Walt Disney'in Picsou amcası olsun, SSCB'deki antikapitalist resimler olsun, Le Monde'da Plantu'nun karikatürleri olsun, zengin, hep üzerlerinde dolar işareti olan altın dolu torbaların ağırlığı altında ezilmiş olarak tasvir edildi. Anketlerde sorulara verilen yanıtlarda zenginlik hep değerli bir şey, bir yat, büyük bir daire satın almak, uzaklara seyahat ve boş vakitler ya da hizmetçilerle dolu bir evde boş zaman imkânı olarak belirginleşiyor. Böylece zenginlik maddî boyutuna, yani mal ya da hizmet satın almaya indirgeniyor.

Parasal olmayan zenginlikler

Bu sıradan tanımlamalar, aslında servete toplumsal anlamını veren esas boyutları inkâr ediyor ve burjuvaziye aidiyeti tarif ediyor. Kültürel sermaye ve toplumsal sermaye; paradan daha az görünür olan, ancak toplumdaki pozisyonun belirlenmesine katkıda bulunan temel biçimlerdir. Kültürel sermaye, millî mirasın

bazı yönlerinde somutlaşabilir: Burjuvazinin eski konakları da değerli kültürel sanat eserleri ve objelerini barındıran bir mücevher kutusudur.

Çok daha keyfe keder algılanan toplumsal sermayeye gelince, bu, görkemli cenaze törenleri, Diana Kupası benzeri büyük at yarışları örneğinde olduğu gibi titizlikle sahneye koyulan gösteriler sırasında yüksek sosyetenin hazır bulunduğu bazı özel buluşmalarda kendini gösterir.

Böylece zenginlik maddî olanlar dışında başka mallar edinmeye de olanak sağlar. Tıpkı derelerin günün birinde nehirlere dönüşmesi gibi, bu çeşitli refah figürlerinin hepsi de aynı yönde akarak servet, güç ve saygınlık olarak birkaç kişide toplanır. Bu konuda Fransızların çoğu pez az bilgi sahibi görünür. Çeşitlilikleri içinde sermayelerin birbirine eklenmesi hesaba katılıyor gibi görünmemektedir. Oysa "*sistemi* eşitsizlikler oluşturmaktadır. Yani eşitsizlikler birbirini doğurmakta, toplumsal yelpazenin bir kutbunda ayrıcalıklar birikirken diğer kutupta da engellerin çoğaldığı kümülatif bir süreci oluşturmaktadır" (Bihr, Pfefferkorn, 1999, s. 355).

Alışılagelen tanımlar, zenginliğin sadece çok boyutlu niteliğini değil, aynı zamanda ailesel ve kolektif boyutunu da yok saymaktadır. En yaygın tanımlar, servet denince bir adamı, bir hanedan kurucusunu, büyük patronu, becerikli ve girişimci işadamını anlatır. Zenginliğin bir kolektif sürecin meyvesi olmasına rağmen basın da kişilere vurgu yapar. Sürdürmek ve dönüştürmek için servetin bir aile ya da gruba dayandırılması gerekiyor, ama serveti oluşturmak için de benzerlerini harekete geçiren etkin ağlar ve dayanışmalar ortaya koyulması gerekiyor. İş dünyasını acımasız bir dünya, orman kanunlarının işlediği bir "Vahşi Batı" gibi tanımlamak bazen edebî kalemle söylendiği gibi "dostane olmayan" şu ya da bu çıkarın medyatik sunumuna denk gelebilir. Vuitton ailesi ile Bernard Arnault ailesi arasındaki lüks seyahat çantası piyasasının kontrolü için yapılan çekişmenin çarpıtılarak anlatılması, iş dünyasının böyle tanınmasına yol açtı. Ancak bu algı-

lama, grup için çok daha temel, çok daha esas olanı yani hayatî çıkarlar topluluğu bilincini unutturdu. Patronlar örgütlenmesinin gücü bunun göstergelerinden biridir.

Servet seviyelerinin bilinmezliği

Her ne kadar zenginlik yapısal olarak bilinmiyorsa da reel boyutuyla da bir bilinmezdir. Sır iyi saklanmıştır. Vergi prosedürleri kitabının 111. maddesi, vergi mükellefi olanlarla olmayanların ortaklaşa hazırlanan bir "vergi beyannamesi" listesinde yer almasını öngörür. Aynı vergi dairesine bağlı bölgelerde oturan katkı sahipleri bu listeye bakabilir. Listede pay sayıları, vergilendirilen gelir, her bir kişinin ödemesi gereken vergi ve vergiye tâbi varlığı belirtilir. Ancak "bu listeleri temel alarak ve bu listede adı geçen kişilere yönelik her türlü bilgiyi yayımlamak ya da yaymak (...) yasaklanmıştır". [Fransa'da] Genel Vergi Kanunu'nun 1768 sayılı maddesi* bu yasağın çiğnenmesi halinde "ilân edilen vergi tutarına denk bir para cezası" ödenmesini öngörür. Böyle bir durumda en zenginlerin bizzat kendileri tarafından ödenmesi gereken miktarlar da caydırıcıdır. Servetin istatistikleri bilinmese de, zengin üsttekinin komşusu olacaktır, yani gelir düzeyi iyi olduğu varsayılan kişi izleme ve ibraz menzilinde kalır. Mahallenin küçük esnafı, üst düzey memur, hattâ kodaman bir tarımcı, fakirler ülkesinin zenginleri arasında yer alabilir ve yersiz biçimde burjuvaymış gibi geçinebilir.

2006'da Fransızların yarısı için zenginlik 482 bin avrodan fazlaya denk gelen bir varlıkla başlıyordu. (CSA'nın anketi, *Challenges*, No:44, 13–30 Ağustos 2006). Le Monde'da (14 Aralık 2006 Perşembe) çıkan bir ilânda "Paris, Boulogne prox.'ta $87m^2$'lik balkonlu, parkeli 3 odalı" bir daire için 550 bin avro is-

* Türkiye'de, 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun 5. ve 362. maddesine göre, *vergi mahremiyeti*ne uymak zorunda olan kimselerden, mahremiyeti ihlâl ettiklerinde, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 239. maddesine göre cezalandırılır.–*y.n.*

tendiği düşünülürse, bu rakam pek mutevazı kalıyor. Anketten çıkan sonuca göre, zenginlik eşiği, Servet Dayanışma Vergisi (ISF: 750 bin avro) mükelleflerinin eşiğinden net biçimde aşağıda kalıyor. Cevapların %49'una göre, servet edinmek için öncelikle çalışmak gerekiyor. Ancak her ne kadar istihdam yarattığı düşünülen girişimci "akıncılar" değerlerini artırıyorsa da –başarılarını zaten varolan şirketlerin kontrolünü ele geçirerek inşa eden bu yeni meslekî büyük servet ödülü şampiyonları– ekonomik olarak kötü görülüyorlar.

Böylece liberal ideoloji, meritokratik mantığa ekleniyor. Emek temel değer olarak kalıyor ve servet çabanın bir sonucu olarak algılanıyor. Bu anketler en azından medyada biricik denilen bir düşüncenin hegemonyasının hüküm sürdüğünü gösteriyor: Varılan son noktayı piyasanın zaferinde bulan bir toplum anlayışı. Aslında Marksist olan şeydir bu: Toplumsal sınıflar yok olursa, yani burjuvazi ve proletarya arasındaki çatışma yok sayılırsa, tarih, ya da en azından sınıflar mücadelesinin itkisi olan tarih de bitmiş demektir. Bugün nesnel ve öznel bakımdan hâlâ varolan sınıf olarak geriye sadece burjuvazi kalır, kalkınmış ülkelerde eşitsizlikler sürer ve hattâ zengin ve yoksul ülkeler arasındaki eşitsizlikler daha da keskinleşir.

Çok boyutlu zenginlik

Burjuvazi her şeyden önce maddî zenginliğin kendisidir: Toplumun zirvelerine ulaşmak, sıkıntıyla ve düşük gelirlerle olmaz.

Ekonomik zenginlik

2006'da servet dayanışma vergisinin tabanı 750 bin avroydu. Uzun vadede piyasa dalgalanmalarının ötesinde artan bir Borsa ile zenginlerin daha da zenginleşmesi dikkate alındığında 1997'de 180 bin olan mükellef sayısı, 2005'te 350 bine yükseldi, bu da 170 bin yeni mükellefle, neredeyse iki kat artış anlamına geliyor.

ISF'nin matrahı, meslekî mal varlıklarını dâhil etmediğinden reel servetlerin bu vergi referansının epeyce ötesinde olduğu hissedilebilir. ISF, emek aracının yanı sıra sanat nesne ve eserlerini de yok sayarak, ana ikametgâh değerinin sadece %80'ini hesaba katar. Değerinden bu kadar az da görülseler, vergi istatistikleri, servetlerin önemini kavramaya olanak sağlar: 1999'da ISF piramidinde yer alan 100 hane, ortalama 866 milyon Frank, yani 132 milyon avroluk bir malvarlığını elinde bulunduruyordu (Michel Pinçon, Monique Pinçon-Charlot, 2002).

Servetin en güçlü karakteristik özelliklerinden biri tek noktada toplanmasıdır. 1999'da ISF'deki en zengin mükelleflerin %10'u, yani 21 bin 200 vergi hanesi, tek başlarına vergiye konu teşkil eden bu malvarlığının net %35'ini elinde bulundurmaktaydı. Ancak ISF ürün toplamının %63'ünü yani toplanan 11,073 milyon Frankın (1 685 avro) 6 977 milyon Frankını ödediler, o halde varlıklar hiç eşit değil, kamu maliyesine katılım da bir o kadar eşitsiz, çünkü vergilendirme oranları, ortalama gelire göre vergi biçiminde. ISF'nin meslekî malvarlıkları gibi bazı vergi dışı bırakılmış unsurlarını hesaba katarak, hane bazında yapılan INSEE anketleri çok daha dikkate değer biçimde belli bir noktada yoğunlaşmaya işaret eder. "En mütevazı mal varlıklarına sahip hanelerin yarıdan fazlası, toplam net malvarlığının %6'sını elinde bulundururken, en fazla malvarlığına sahip olan %10, %53'ün elinde toplanıyor, %5 ve en zengin %1 de sırasıyla %39 ve %21.. (...) Hanelerden üçte bire yakınının her hangi bir malvarlığı yok, ortadeğer malvarlığı tutarı 500 bin Frank, yani 76 bin 225 civarında ve onuncu ondalık hane halkının ortalama malvarlığı 6 milyon Frank'a (920 bin avro) yaklaşıyor. (Conseil des impôts, 1998, s.21).

Malvarlığındaki bu dev eşitsizlikler, gelir eşitsizlikleriyle hiçbir ortak ölçüye sahip değil. Birikme "süreci" hesaba katıldığında gelirlerinkine nazaran malvarlığı dağılımının net biçimce adaletsiz olduğu – ya da net biçimde özeklendiği – biliniyor. En fakir %10 ile en müreffeh %10 arasındaki yaşam seviyesi aralığı 1

ila 4 civarındayken, bir raporda (D9/D1 %10 – %90 aralığı raporunda) en fakir %10 ile en zengin %10 arasındaki brüt malvarlığı aralığı 1 ilâ 80'dir (...).

ISF

Servet dayanışma vergisi (ISF), toplumsal pozisyonlar doğrultusunda ya itiraz edilen ya da kuvvetle savunulan bir uygulamadır. Simgesel anlamının ötesinde, Fransız toplumunun pek de bilinmeyen büyük zenginlik yönüyle ilgili bazı bilgiler vermesi bakımından yararlıdır. 1982'de François Mitterrand'nın cumhurbaşkanlığına ve solun da Ulusal Meclis'e çoğunlukla seçilmesini takiben, önce büyük servetler vergisi (IGF) adı altında kurulan bu sistem, sağın çoğunlukla Palasi-Bouchon'a geri dönüşüyle 1986'da kaldırıldı. 1988'de yeniden bir sol çoğunluğun seçilmesiyle daha yaygın ismi ISF ile yeniden uygulamaya koyuldu.

ISF'nin matrahı meslekî malvarlıklarını ya da sanat eserlerini kapsamıyor. Sadece gayrımenkuller ve menkul değerlerin "emek aracı" oluşturduğu kabul ediliyor ve bazı durumlarda orman ve korular muhasebeleştiriyor.

Meslekî malvarlıkları da, borçlunun faaliyet gösterdiği ana meslek kapsamındaki şirket sermayesinin en az %25'ini temsil eden menkul değerler ve başka malvarlığı unsurları (bina, makinalar) olarak kabul edilir. Başka muafiyetler ya da indirimler reel vergi baskısını azaltır: ikâmet edilen esas konut bütün olarak hesaba katılmaz, değerinin %20'si civarında bir indirime tâbi tutulur. Sonuçta vergiye tâbi net alacak, yine belli bazı koşullarda, vergi borcu ve borçlar dâhil olmak üzere, brüt alacakların borçlarının düşülmesinden sonra belirleniyor. Başta gayrımenkuller olmak üzere deklare edilen malvarlıklarının değeri genellikle reel değerinin çok altında oluyor. Bu durumda da vergiye tâbi net malvarlıklarına ilişkin veriler, zenginliğin eksiksiz muhasebesinin yapılmasına imkân vermiyor.

Böylece LVMH grubunun baş hissedarı Bernard Arnault 17,2 milyar avroluk hisseyi elinde bulunduruyor. Parlak ailelerden ikincisi olan Gérard Mulliez ve ailesi, Auchan grubunun 14 milyar avrosuna sahip. 500. sırada bulunan ve Paris'te 40 kadar restoran ve büyük kafe sahibi Costes kardeşler 50 milyon avro ile yani Bernard Arnault'nun 344'te biriyle yetiniyorlar. (Challenges, No: 44 13 Temmuz 2006). Büyük servetler düzeyinde de bir dağılım bulunabileceği kesin.

Toplumsal zenginlik

Bununla birlikte gereken koşul olan maddî zenginlik yüksek sosyeteye girebilmek için yeterli koşul değildir. Ekonomik sermaye, başka sermaye biçimleriyle, yani kültürel ve toplumsal sermayeyle meşrulaştırılmalıdır. Toplumsal sermaye, "az çok minnet bağı ve tanışıklıklar arasında kurumsallaşmış bir *kalıcı ilişkiler ağına* bağlı olan mevcut ya da potansiyel kaynaklar bütünüdür, ya da bir başka deyişle, sadece (gözlemci, başkaları ya da bizzat kendileri tarafından tahsil edilmeye elverişli) ortak mülkiyetlere sahip olmakla kalmayıp, aynı zamanda yararlı ve daimi bağlantılarla da biraraya gelmiş failler bütünü olarak *bir gruba aidiyet* demektir". (Bourdieu, 1980, s.2). Ağın üyelerinin tamamının güçlü, kullanılabilir sermaye ilişkileri, herbirinin gücünü on katına çıkarmaya olanak sağlar.

Büyük burjuvazi, sermayenin bu türünü özel bir sosyallik çalışmasıyla büyütür. Yaygın anlamı büyük burjuvaya bireysel davranışlar atfetmeye eğilim gösterse de, servet sahibi büyük aileler, toplumun zirvelerinde bulundukları uzun yıllar doğrultusunda, kolektif bir tarza göre davranırlar. Grup, kendi aile çerçevelerini aşan yoğun bir sosyallik geliştirir. Akşam yemekleri, kokteyller, gala geceleri, sergilerin kamuya açılmadan önce yalnızca sanatçı ve özel davetlilere gösterimleri, tiyatro prömiyerleri ve yüksek sosyete yaşamına dair daha başka etkinlikler, suya sabuna dokunmayan türden eğlenceler değildir. Kadınların merkezî rol oynadığı bir toplumsal çalışma türüdür söz konusu olan. Resepsi-

yonlar, törenler, kurdukları gayrı resmî gruplar aracılığıyla çocuklar için eğlenceler ve daha sonra değineceğimiz partiler düzenlemek kadınların işidir.

Sermayenin bu türünün biriktirilmesi ve idare edilmesinde kurumlara büyük bir rol düşer. Golf kulüpleri ve av partileri buluşma yerleridir, buralarda tanışılır, tanıştırılır insanlar. Bu toplumsal oyunun en simgesel kurumu, Fransa'da 19 yy'dan beri toplumsal yaşama dâhil olan İngiliz özentisi yardım derneğidir. En seçici olanlar arasında Fransa Otomobil Kulübü,* Boulogne Orman Derneği, Deauville Derneği, Müttefiklerarası Birlik Derneği, Jokey Kulüp, Paris Polo, Traveller's sayılır. Burjuvazinin bizzat kendisininkine benzeyen, kendi hiyerarşileri olan çok daha başka birlikler de vardır: Jokey'de her şeyden önce ailenin eskiliği ve asaleti önemliyken, "Oto"da nüfuzlu işadamları toplaşır. Kuşkusuz en tanınmışı Racing gibi bir kulüpte her şeyden önce sportif temayül önceliklidir ve müreffeh olduğu kesin olmakla birlikte hepsi de yüksek sosyeteye dâhil olmayan üyeleri birarayа getirir.

Bu dernekler genelde 1901 kanunuyla idare edilir. Bunlar, geçip giden zaman korkusu ve sıkıntısını üzerlerinden atmak için briç oynayan yaşlı bayların emrine amâde, hafif tozlu salonlarla

---

* Fransa Otomobil Kulübü 1895'te Dion Markisi, Baron Nyevelt ve gazeteci Paul Meyan tarafından kuruldu. Yeni yeni ortaya çıkan otomobilin ilk devinimlerine eşlik ve teşvik edilmesi söz konusuydu. Bugün Concorde Meydanı'nda Pastoret ve Moreau otellerinde yerleşik olan kulübün bin 600 civarında üyesi var.

Sadece, haklarında bazı bilgiler edinebildiğimiz icra komitesi üyelerine yer verilmiştir. Hepsi de çok iyi eğitimli olan her bir üyenin icra ettiği görev ve sorumluluklarla ilgili sadece küçük bir örnek verdik. (Aşağıdaki metin Türkçe baskıda özetlenmiştir.–*y.n.*)

Jean Panhard Cours, Ecole Oto fuar organizasyon Polytechnique komitesi başkanı ve daha sonra onursal başkanı. CNPF icra kurulu üyesi (1979-1982). *Gérard Féau*, gayrımenkul danışmanı. *Hugues du Rouret*, Fransa Shell Başkanı, *Jean-Olivier Bartholin*, Chemical Bank France Bşk. Paris, Columbia Chase Manhattan Bank Bşk. *Guillaume Dard*, Louvre Bankası Genel Müdürü. *Antoine Valéry*, Paris Temyiz Mahkemesi üyesi, Unesco Fransa insan hakları komitesi üyesi.

Kaynak: Bottin Mondain ve Who's Who.

yetinmezler. Dernekler, günün bazı saatlerinde zaman zaman bu yönlerini gösterirler, ama hepsinin sahip olduğu yemek salonları, üyelerin önemli dosyaları daha iyi ele almak için müşteri ve müteahhitleri davet ettiği, sadece öğle yemeği yenen yerler değildir. Akşamları, bu dernekler en samimi akşam yemeklerine, büyük şölenlere evsahipliği yapar ve bu gecelerde yararlı dostluklar kurulmasına mekân olur. Salonlar ayrıca gençlerin danslı partileri, düğünler ve çok çeşitli başka törenlere evsahipliği yapar. Ofiste geçen bir günün ardından bara gitmek birlikteliğin prosedürü gereği titizlikle seçilmiş, sadece kendine benzer kişilerle karşılaşılacak olması nedeniyle güvende olmaya imkân sağlar. Çünkü kendi üyelerini kendi seçmek, bu topluluğu oluşturan nüfusu kesin olarak sınırlandırmayı bilen bu çevrede esas olan bir işleyiş tarzıdır. Derneklerin toplumsal ağırlığı, oluşumlarının, özellikle de zaman zaman "Büyük Konsey" ya da "İcra Komitesi" olarak adlandırılan idarî kurulun oluşumunun analiziyle ortaya çıkar.

Dernekler, toplumsal sermayenin toplaşma yeri olduğundan üyeleri başka benzer derneklere de üyedir. Tıpkı aile bağları gibi, kulüplerden hareketle kurulan bağlar, çapraz aidiyetlerden hareketle, akrabalık ve diğer ilişkiler yumağının içiçe geçmişliğini oluşturur. Bu, dostluğu ve suç ortaklıklarını harekete geçirme imkânını temsil eden gücün çekirdekleşme kaynaklarıdır.

Ayrıca bu ağ uluslararasıdır, çünkü her bir büyük dernek anlaşmalarla yabancı kulüplere bağlıdır. Örneğin Interalliée 30 kadar ülkede 120 kadar kulüple ilişki içindedir. Dernekler, yabancılarla ilişki ve düğünlerle üyelerinin kozmopolitliğini çoğaltmaya yarar, enternasyonalizm asalet ve büyük burjuvazinin güçlü karakteristik özelliklerinden biridir.

Kültürel zenginlik

Ekonomik ve toplumsal sermayeye bir de kültürel sermaye eklenir. Meşru kültür, yani okullar ve üniversitelerle, müze ve konser salonlarıyla ilişki özeldir. Genellikle yüksek düzeyde görülen ve uzun süren eğitimin etkisinin ağırlığını hiç azımsamaksızın, ilgili

kültür sahalarının çeşitliliği ve bu kültürle ilişkiye damga vuran yakınlık, okul sisteminin katıksız ürünleriyla farkı oluşturur.

Büyük burjuvalar birkaç dikkat çekici istisna dışında büyük bilgeler ya da büyük aydınlar değildirler. Yazar, plastik sanatçısı ya da oyuncu olabilirler, ama esas olarak sanat ve yaratıcılar pazarının başlıca müşterileridirler. Zenginler dünyası aynı zamanda tablo, sanat eserleri ve eski eşya koleksiyoncusudur. Sanat ve edebiyat tarihi, mobilya ve porselen zanaatının teknikleri, aile ortamlarında, anne babalar ya da büyük anne ve büyük babaların hazır bulunduğu, eski kuşakların canlı hatıralarını, çocukluk anılarını ve kültürü zamanın yok edemeyeceği biçimde harmanlayan, hem öğretici hem de duygulu bir ilişki çerçevesinde öğrenilir.

Bu ailelerin ikametgâhları müzeye dönüşebilen istisnaî yerlerdir. Fransa Enstitüsü ve Üniversiteleri, bağışçıların yaşam çerçevesini oluşturan sanat eserleri, mobilyalı evler ya da şatoların mülkiyetini miras ya da bağış yoluyla bıraktıkları yerlerin başında gelir. Tabiî bırakılan mülklerin bakımını sağlamak ve tasarruf hakkını korumak kaydıyla. Bu toplu bağışların genellikle bağışçıların arkasında doğrudan bir akraba bırakmayarak aile çizgisinden kopmaları gibi bir nedeni bulunur. (Assouline, 1997).

Turistik rehberlerde uygun biçimde repertuara alınmış olan köşkler, bugün büroların yuttuğu ancak 19. yy'ın zafer kazanmış burjuvazisinin oturmak için en çok tercih ettiği Monceau Parkı civarında bu kültür zenginliğine tanıklık etmektedir. Nissim de Camondo, Cernushi ve Haussmann bulvarına birkaç adım uzaklıktaki Jacquesmart-André müzeleri, 18 yy'ın, İtalyan Rönesansının tablo ve mobilya koleksiyonlarını ya da Doğu sanatları koleksiyonlarını barındırır. *Mavi Rehber* Nissim de Camondo Müzesi hakkında, "Trianon'u anımsatan, İkinci İmparatorluk döneminin görkemli şölenlerine tanıklık etmiş, 18 yy'ın yarısına ait ortamı sergileyen bir müze havasında" ifadesini kullanır. Jacquesmart-André köşkünden ise, "sahiplerinin hazinelerle doldurduğu hem hoş ve hem de görkemli bir konut", "kelimenin bilinen anlamı-

nın çok daha ötesindeki bir müze'', (Mavi Rehber, 1984, s. 968) olarak söz edilir. Cernuschi oturulan bir konut olma özelliğini yi-

Hem oyun hem de hoş bir ders

Kontes Jean Pange *Anıları*'nda 1900'lü yıllarda büyükannesinin kendisini nasıl Yunan ve Roma mitolojisiyle tanıştırdığını anlatır. Aile evinin salonunun koltuk ve kanapelerininin üzerlerinde Tanrı ve Tanrıçaların yaşamlarına ilişkin sahnelerin resmedildiği halılar örtülüymüş. "Büyükannem 'Hadi kurt yokken ormanda gezinelim' şarkısını mırıldanırken koltuklar arasında bir kovalamaca oyunu uydururdu. Ama ben kaçarken bana eski mitik hayvan ve kişilerle ilgili bilgiler verirdi. Yunan ve Romalı tanrıların hikâyelerini mükemmelen bilirdi" (Pange, 1962, s. 21) Böylelikle aile mirası bir torunla büyükannesi arasında büyülü bir ilişkinin sıcak içtenliğinde, bağlamına mükemmelen oturmuş bir öğrenim imkânı sunmaktaydı.

Kültürle böylesine bir samimiyet inşa edilmesi maddî servetle de kolaylaşmaktaydı. Genç kadın babasının kendisine Paris'in 8. bölgesindeki Marceau Bulvarı'ndaki komşu kitapçıda sınırsız bir hesap açtığını hatırlıyor. Aile çevresi daha ziyade Fransız edebiyatı okurdu, ama bu kitapçı yabancı edebiyat eserlerine düşkündü. Tabiî bu liberallik vaktinden önce yeni bir okuma ufku açmış oldu. Lise bitirme sınavında başarılı olabilmesi için büyükannesi genç kıza festival sırasında Beyrut'a bir tatil de hediye etmiş: Bizler için, "kültür gerçekten yaşamla bütünleşmişti" diyor. (Pinçon, Pinçon-Charlot, 2006, s. 193–243).

tirmiş, ama bina hâlâ yerinde, sahibi olan finansçı Henri Cernuschi'nin binada yaşadığı dönemde ise koleksiyonlar da orada bulunuyordu.

Bu halleriyle ölümsüzleşmiş olan bu ikametgâhların örneklerini çoğaltabiliriz: Ephrussi de Rothscild'in Saint-Jean-Cap-Ferrant'daki villası ya da Beaulieu-sur-Mer'deki Kerylos villası zi-

yaretçilerini hayran bırakıyor. Müze kültürü ve büyük ressamların sanat eserleri sadece sergi salonlarında ve tamamen simgesel beğenilere adanmış değiller. Varlıklarına günbegün sâdâkatle eşlik ettikleri zengin ailelerin gündelik yaşantısında da varlar.

Eski tabakadan ve zengin soylulardan gelen bütün burjuvaları çok bilgililermiş gibi, kabul etmekten kaçınmalı, ancak önemli müzayedelerin muhamminlerini ve bakanlık düzeyinde çalışan sayısız sanat eseri uzmanını bu toplumsal grubun temin ettiği gerçeğini de gözden kaçırmamak gerek. (Quemin, 1997 ve 2002).

Soylu derebeyleri kendi malikânelerini gezdirdikleri zaman, portreleriyle duvarları süsleyen az çok ünlü şahsiyetlerin biyografileri ve soyağaçları hakkında yaptıkları yorumlar kimi zaman pek az ansiklopedik bilgi içerir, ama bu yorumlar şu ya da bu eşyanın, porselenlerin ya da el oyması mobilyaların üretim teknikleri hakkındaysa, anlatılanlar çok detaylıdır. Bu durumda ziyaretçi, gündelik yaşamın ilgi ve merak uyandıran eşyaları aracılığıyla sanatçı ya da zanaatkârın çalışmasıyla anılan bir kültürü ve bilgiyi tanımış olur. Bu da ziyaretçinin, bugün belli bir topluluğun üyeleri dışındakilerin anlayamayacağı hale gelen tekniklere pek az ilgi göstermesine neden olur.

Okul rekabeti

Yüksek sosyete kültürü, müzayede salonlarına alışık, sanat sevdalılarının bilgisiyle sınırlı kalmaz. Okul da, bu ailelerden bazılarının çok başarılı olduğu bir alandır. Bu durum, günümüzde biraz da gerekliliktendir: İş dünyasında rekabet canlandı, ticaretin ve kazançların küreselleşmesi de karmaşıklığı artırdı. Malî piyasaların artan önemi ve buna bağlı riskler yeni uzmanlıkları gerektiriyor. Devlet ya da özel okul olsun, yüksek sosyetenin okulları da talep çitalarını yükseltti ve büyük okullara giriş sınavları için bir yarışa giriştiler. Buralarda bir başarısızlık durumunda ise, genellikle ABD'dekiler olmak üzere işletme ve idare alanındaki özel öğretim kurumları gelecekteki mirasçılar için tatminkâr çözümler sunmakta. Ancak iş dünyasında istisnaî bir başarı elde eden yeni

patronlar için işler başka türlü de gidebilir. Başarı okul seviyesinden bağımsız da olabilir: Lise mezunu, hattâ diplomasız girişimciler, endüstriyel ya da malî bir başarıdan hareketle birkaç yıl içinde hatırı sayılır bir servet elde edebilir. Bununla birlikte, bunların çoçuklarına ise uzun ve üst düzey bir eğitim gördürülür, ki bu da yüksek sosyeteye girme stratejisinin bir bölümüdür. (Pinçon, Pinçon-Charlot, 1999).

Diğer zenginlik biçimlerinin ifadesi, simgesel sermaye

Sistemi, ekonomik sermaye, toplumsal sermaye ve kültürel sermaye oluşturur. Bir alıcı olarak sanat piyasasında mevcut olma imkânı her şeyden önce ekonomik kaynaklara bağlıdır. Ancak satın alınan eserler, en eski ailelerde çok önemli bir miras varlığını temsil ederler ve kabul salonlarında sergilenen bu eserler, bir koleksiyonerin saygınlığına ve toplumsal sermayeyi idare etme çabasına katkı sağlarlar. Ekonomik bakımdan zengin olan ve aynı zamanda da başka biçimlerde zengin olma şansına sahip olan aileler, zenginliğin toplumsal gerçeğinin biçimini değiştiren sahici bir büyüyü gerçeğe dönüştürür. Zenginlik artık sadece ekonomik olarak algılanmıyor, prestijinden grubun üyelerinin her birinin pay çıkardığı parlak ilişkilerle bağlantılı tarz ve sunumların şıklığının maddî refaha eşlik ettiği mülkler bütününün yan anlamı oluyor.

Eski ailelerin adı diğer bütün hepsini özetleyen bu sermaye biçimini bir bütün haline getiriyor, simgesel sermaye: Soyadı, en azından yeniler arasında maddî olan olmayan bütün zenginlikler demek oluyor. Mülklere, ilişkilere, aile miraslarına ve bilgi hazinesine göndermede bulunuyor. Servet ve kültür ilişkilerinin simgesel bir boyutu vardır. Şirketlere, topraklara malikânelere ve mülklere sahip olmak saygı uyandırıyor. Önemli bir okuldan mezun olmak ya da öğrenimini ABD'de yüksek lisansla tamamlamak, birçok önemli kişiyi tanımak, en gözde yüksek sosyete da-

lama, grup için çok daha temel, çok daha esas olanı yani hayatî çıkarlar topluluğu bilincini unutturdu. Patronlar örgütlenmesinin gücü bunun göstergelerinden biridir.

Servet seviyelerinin bilinmezliği

Her ne kadar zenginlik yapısal olarak bilinmiyorsa da reel boyutuyla da bir bilinmezdir. Sır iyi saklanmıştır. Vergi prosedürleri kitabının 111. maddesi, vergi mükellefi olanlarla olmayanların ortaklaşa hazırlanan bir "vergi beyannamesi" listesinde yer almasını öngörür. Aynı vergi dairesine bağlı bölgelerde oturan katkı sahipleri bu listeye bakabilir. Listede pay sayıları, vergilendirilen gelir, her bir kişinin ödemesi gereken vergi ve vergiye tâbi varlığı belirtilir. Ancak "bu listeleri temel alarak ve bu listede adı geçen kişilere yönelik her türlü bilgiyi yayımlamak ya da yaymak (...) yasaklanmıştır". [Fransa'da] Genel Vergi Kanunu'nun 1768 sayılı maddesi* bu yasağın çiğnenmesi halinde "ilân edilen vergi tutarına denk bir para cezası" ödenmesini öngörür. Böyle bir durumda en zenginlerin bizzat kendileri tarafından ödenmesi gereken miktarlar da caydırıcıdır. Servetin istatistikleri bilinmese de, zengin üsttekinin komşusu olacaktır, yani gelir düzeyi iyi olduğu varsayılan kişi izleme ve ibraz menzilinde kalır. Mahallenin küçük esnafı, üst düzey memur, hattâ kodaman bir tarımcı, fakirler ülkesinin zenginleri arasında yer alabilir ve yersiz biçimde burjuvaymış gibi geçinebilir.

2006'da Fransızların yarısı için zenginlik 482 bin avrodan fazlaya denk gelen bir varlıkla başlıyordu. (CSA'nın anketi, *Challenges*, No:44, 13–30 Ağustos 2006). Le Monde'da (14 Aralık 2006 Perşembe) çıkan bir ilânda "Paris, Boulogne prox.'ta $87m^2$'lik balkonlu, parkeli 3 odalı" bir daire için 550 bin avro is-

* Türkiye'de, 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun 5. ve 362. maddesine göre, *vergi mahremiyeti*ne uymak zorunda olan kimselerden, mahremiyeti ihlâl ettiklerinde, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 239. maddesine göre cezalandırılır.–*y.n.*

Müzayedede bir satış

15 Aralık 1993 Çarşamba günü George V Oteli salonlarında 15. yy'dan 19. yy başına kadar yapılmış eski tabloların satışı düzenlendi. 95 lot müzayedeye sunuldu ve hepsi toplam 92 milyon Frank'a (14 milyon avro) alıcı buldu. Masrafları %9,5'inin alıcıya ait olduğu düşünülürse, o gece bu tabloların satın alınması için ayrılan para yaklaşık 100 milyon Frank (15 milyon avro) oldu. Herşey 1,5 saat sürdü. Satışlarla ulaşılan hacmi tek bir esere, yani Canaletoo'nun bir Venedik manzarasına borçluyuz. Bu tablo için artırma, masraflar hariç 66 milyon Frank'a (10 milyon avro) yükseldi.

O gece ekonomik sermaye epeyce tehlikeye girmişti. Ama, sohbetlerde değer kazanan ve müzayedenin önemiyle görkemli biçimde ortaya koyulan belli bir kültürel sermaye de tehlikeye girmişti: Belli bir zevk sahibi olmadan ve özellikle de sanatsever bir hava yaratmadan ve bu havayı sürdürmeden bu tablolara böyle paralar ayrılmaz. Sonuçta böyle bir gece, sermayenin ekonomik, kültürel ve toplumsal farklı biçimlerini sahnelemeye olanak sağladı. Büyük toplum aslında bir o kadar küçüktür ve gelen her kişi orada bulunanlar arasında fark ettiği çeşitli tanıdıkları selamlamak durumundadır. Bu, ismine lâyık bir toplumsal sermayenin kozmopolit, servet sahibi ve sınır tanımayan nitelikte olması sebebiyle de birçok dilde yapılmakta.

Gruba aidiyeti ve kendine özgü üstünlüğü göstermeye imkân veren bu ritüel, bu simgesel sermayenin, yani üstün olarak kendini gösterme ve bunu meşrulaştırma kapasitesinin biriktirilmesi ve sürdürülmesinin bir biçimidir. Alain Quemin, Fransa genelinde müzayede salonlarında yürütülen etnografik gözlemlerinden hareketle, müzayede satışlarını karakterize eden ekonomik, kültürel ve simgesel nitelikler arasındaki bu sıkı üstüste yığılmadan sayısız örnek vermektedir. (Quemin, 1997).

Dernekler örneği en eksiksiz örneklerden biridir. Yeni üyelerin seçilmesi, düzeltme mantığı dahilindedir. İki hâmi, hayal kırıklığı olmaması için önceden yeterince alt yapısını hazırladığı adayları taktim eder: Hâmiler tarafından adayların takdim edilmesi kesin çizgilerle filtrelendiğinden ret durumuyla nâdiren karşılaşılır. Destekledikleri adayların garantörü olan hâmiler, davetsiz misafirleri takdim ederlerse saygınlıklarını yitirirler. Bu seçim, sihirli bir "ayrılma ve kabul" operasyonudur, süreç, meşru "adanmış bir elit", yani yeni bir asalet oluşturma peşindedir. (Bourdieu, 1989, s. 140).

Burjuvazi sadece icra kurullarında yoktur. Görünürde en zararsız gibi görünen meşgaleleri ciddiye almamak hatâ olur. Bir adayın bir kulübe hazırlanması, eksiksiz bir ritüel eşliğinde yapılır ve seçimler, mutluluk içindeki yeni seçilenlerin, tamamı takım elbiseli olan kulüp üyelerine takdimi sırasındaki ritüelle doruk noktasına ulaşan görkemli bir andır. Aslında seremoni gereksizdir: Bu noktada herkes herkesi tanımaktadır. Ancak kurum için, gereken tüm şatafatla, az önce kabul edilen yeni üyelerin üstün bir mayadan olmasını garantilemek söz konusudur. Görevler, eserler, daha az olmakla birlikte zenginlik, bu çevrelere kabul edilmeyi sağlamaya yetmez.

Baron Frere'in Jokey Kulübü'ne girişi çok dikkate değerdir. Biyografisini yazan kişiye (Fralon, 1997) göre, "çivi tüccarının" oğlu olan ve Belçika ile Fransa'nın en zenginlerinden biri haline gelen, ardından da Belçikalıların kralı tarafından asalet unvanı verilen bu tipik "yeni zengin", saygın bir şarap uzmanı olmak adına birayı bırakmış ve hatasız uzun bir yol ve kraliyet teminatıyla yüksek sosyeteye kabul edilmiştir. Geriye tek bir istisna kalıyor: Parisli büyük derneklerin oluşturduğu bu kapalı cemiyetler yeni servet sahiplerine kapılarını pek gönüllü olarak açmazlar.

İlk kuşak, yani bu derneklerin kurucuları, üyeliğe kabulün ne kadar zor olduğunu bildikleri için müstakbel üyelere hasisçe davranırlar. Cemiyetlere ve cemiyet hayatına giriş, çok daha iyi eğitim almış ve evliliği sayesinde toplumun zirveleriyle sosyolo-

jik yaklaşım sürecine başlamış olacağından daha ziyade ikinci kuşağa nasip olur.

Cemiyet sınıfın simgesel bir biçimidir. Cemiyet üyesi olabilmek için servet yapmak yetmez. Tüm üyelerin hazır bulunduğu mecliste oluşturan grubun bir topluluğa mensupmuş gibi bir adayı takdim etmesi gerekir. Büyük burjuvazi kolektif olarak kendi sınırlarını yönetir, sınırlardan içeriye kimin girebileceğini ve kimin daha ne kadar beklemesi gerektiğini belirlemekte tereddüt etmez. Gençler için cemiyetler benzer biçimde kurulmuşlardır, tıpkı sanayi ve finansal şirketler gibi. Grup, toplumsal yakınlığının ve çıkar benzerliklerinin bilincinde olan bireyler tarafından kurulmuştur. O halde, burjuvaziyle birlikte hem olumlu hem de olumsuz bir süreç dahilinde bilinçli ve kalıcı biçimde çalışan bir sınıf görürüz, bu süreç, benzerlerin kabulü ve benzemeyenlerin ayıklanması sürecidir. Grup süregelen bir tanımdır ve sınırlar hareketlidir.

Aynı kişilerin birçok derneğe mensup olmaları ilişkileri çoğaltmanın bir yoludur. 2006'da *Bottin Mondain*, 40'ı Paris merkezli, 11'i Ile-de-France'ta ya da Oise'da ve 12'si de taşrada 63 cemiyet ve kulüp listesi yapmıştı. Başka bir sayımda da merkezi Paris'te bulunan 37 kulüp taşrada bulunan 26 kulüp listelenmişti. (Périssé, Dunglas, 1988). Kimi zaman bu cemiyetlerin üye sayısı yüzlerce ve hattâ biraz daha büyükleri için binlerce olabiliyor. Söz konusu olan nüfus önemli: Paris'te on binden fazla aile. Ancak çok sayıdaki katılım nedeniyle bir hesaplama yapmak zor. Fransa ya da yurt dışındaki bu cemiyetler arasındaki konvansiyonlar ve karşılıklılık anlaşmaları, soylular ve burjuvalar arasında dinlere ya da belli faaliyetlere (avcılık ya da yatçılığa bağlı kulüpler) göre çeşitliliğin rekabetten ziyade tamamlayıcı olduğu bir şebeke oluşturuyor. Aileler, iş dünyası, cemiyetler: Burjuvazi bir şebekeler şebekesidir.

Zenginlik eşiğini tanımlamak

İstatistikçiler ve sosyologlar, zenginliğin eşiğinden ziyade fakirliğin eşiğinin tanımıyla çok daha fazla ilglenmişlerdir. Uluslararası karşılartırmalarda toplumsal sorunların boyutunu sergilemek için sıklıkla birinciler kullanılmıştır. İstatistikçiler mutlak fakirlik ve göreceli fakirlik olguları hakkında tartışırlar. Örneğin, yaşamayı sağlayan minimum kalori temelinde bir mutlak fakirliği tanımlamak mümkün müdür? Kötü bir yağmur mevsiminden sonra Sahra köylüsü referans alınmalı mıdır?

Her halükârda fakirlik, sadece ekonomik ölçütlerle istatistiksel olarak hesaplanabilir ve analiz edilebilir. Sosyal ölçeğin altındaki gelirlerlerdeki fakirlik ve neredeyse hiçbir mirasın olmayışıyla, kültür, eğitim sermayesi ve toplumsal sermaye fakirliği başabaş gider. Sosyolojik anketler bu farklı sermaye biçimlerinin değişmez fakirliğini ortaya koyar. En kötü kategorilerin küme yaşamı ilişkileri bulunur. Ama fakirlerle fakirler, sadece fakirliklerini paylaşabilir, sonuçta olumsuz bir toplumsal sermaye söz konusudur: Elinde avcunda birşey olmayanların zayıf şebekesi umutsuzluk ve yoksunlukları çoğaltır. Fakirler arasında fakir olmak, kaderi daha da acımasız kılar. Bu, istatistik çalışmayı kolay hale getirir ve hattâ büyük maddî fakirlik durumunda çok zayıf olduğunu düşünebileceğimiz toplumsal sermaye ve kültürel sermaye hakkındaki çıkmaza imkân sağlar. (DREES, 2000).

Minimum ile maksimum kavramlarının hiçbir anlam taşımadığı zenginlikte bu durum farklı işler. Ayrıca zenginliğin çok boyutluluğu da yaklaşımı daha da karmaşık hale getirir. Bununla birlikte, servetin hangi seviyeden başlayacağını istatistiksel olarak tanımlamak için bazı teklifler yapılmıştır. Bunlar, tüketim birimi (ilk yetişkin için bir tüketim birimi, ikinci için de, kullanılan ölçeğe göre 0,5 ya da 0,7 vs olarak hesaplanır) olarak ortalama ya da medyan gelir, ya da kullanılabilir gelir gibi fakirliği saptamak için kullanılan unsurlarından yararlanır. Eşiği sabitleme seviyesi epeyce keyfidir: Tüketim birimi olarak en yüksek gelire sahipler ya da hattâ medyan ya da ortalama maaşın iki katını temsil eden

gelirlere sahip olan ailelerin %10'unda yer alanların üzerinde olan. (Maurin, 1997). 2004'te Fransa'da bu son moda hesaplama 2 çocuklu bir çift için aylık net yaklaşık 7 bin avro civarında gelire ulaşıyordu, bu hane için aylık net ortlama gelir de 3 bin 445 avro oluyordu. (Insee, DGI, 1996 ile 2004 arasında yapılan vergi gelirleri anketi). Bu da az önce sözünü ettiğimiz cemiyet üyelerinin çoğunun gelirlerine nazaran pek az birşey demek oluyor.

Anlaşıldığı üzere zenginliğin kolay niceliksel verilerinden yani para birimi olarak ifade edilen verilerden hareketle güvenilir bir göstergeye sahip olması yararlı olurdu. Ama böyle bir girişim iki engele takılır: Servetlerin bileşimi ve aşırı dağınıklığı. ISF tarafından hesaba katılan aileye ait varlıklar ana konut, diğer gayrımenkuller ve menkul kıymetler (temel olarak hisseler, tahviller ve diğer tasarruf araçları olarak) ayrılıyor. Varlıkların doğrudan önemi nedeniyle menkul kıymetlere yatırım, göreceli ve mutlak biçimde düzenli olarak artar. Finansal kıymetler payı ISF'ye bağlı vergi mükellefi daha az zenginler için % 10'un yarıdan azı iken, en zengin yüz vergi mükellefi için % 98'lere çıkar.

ISF tarafından hesaba katılmadığını hatırlayacağımız meslekî servetler, servetlerin hem bileşiminin hem de dağılımının çeşitliğini daha da artırır. Bununla birlikte milyarlarca avroluk bir değere ulaşabilen meslekî varlıklar hemen ilk ânda açığa çıkmazlar. Şirketlerin kontrolüyle iktidarı sağlarlar ve bu sosyal seviyede, maaşlıların gelirleriyle hiçbir biçimde ortaklık sergilemeyen bir gelir temin ederler.

Diyelim ki meslekî servet hesaba katılsın, tasarruf varlığı hesaba katılsın ya da ikisi birden, bu kez zenginliğin dağılımı sorunu karşımıza çıkar. En zengin 100 vergi mükellefinin varlığı, ISF nezdinde vergiye tâbi varlığı ISF'nin tabanında yer alan hanelerin ortalama varlığının 184 kat fazlasını temsil eder. Bernard Arnault'nun meslekî servetinin, *Challenges*'ın meslekî servetler sıralamasında 500. sırada yer alan Costes kardeşlerinkinden 344 kat fazla olduğunu da hatırlayalım. Bir Smic'in aylık brüt bin 254 avro aldığı maaş aralığı, mevcut dağılım tavanını 431 bin 376 avroya çıkarır. Bununla birlikte, aynı hesaplar 2003'te çok daha

güçlü bir dağılıma işaret ediyordu: İlk sıradakiyle 500. sıradaki arasında 1 ilâ 680'lik bir aralık, bu da 900 avroluk bir Smic için 612 bin avroluk bir dağılım tavanını ortaya koyar. Girişimciler yığınının, bu dağılım temelinde yer alanlardan çok daha hızlı biçimde, güçlü zenginleşmesi anlamına gelebilir. Yine de aralık dikkate değer kalır, hem de maaş dünyasında olduğundan çok daha önemli olarak.

Bu tür bir dağılım zenginlik eşiğinin oluşmasını belirleyici değil, zor hale getirir. "Fakirlik eşiğinin hemen altında yer alan bir aile ile hiçbir kaynağı olmayan aile arasındaki fark, fakirler kategorisinin homojenliğini ortaya koymaz; zenginlik eşiğinin hemen üzerinde yer alan ailelerle zenginlerin en zenginleri arasındaki fark ise birincilerin ikincilerle ortak sahip olabileceklerini sorduran cinstendir"(Bihr, Pfefferkorn, 1999, s. 153–154).

Bu iki yazar her şeye rağmen, katma varlık ve gelirin çifte boyutunu dikkate alarak bir zenginlik eşiği oluşturmaya çalıştı. "Zenginliğin ekonomik boyutunun iki yönü, varlık ve gelir birbirinden ayrılamaz diye yazdılar. Zengin olmak, kısaca, *hem* maddî gelir *hem de* önemli bir varlığa sahip olmak demektir. Bu iki yön arasında sıkı bir bağ vardır: Gelirler, varlıkların birikmesini besler, ki bu da tersinden bakıldığında varlık gelirleri biçimi altında gelir(*lerin*) akışının artmasına yol açar" (Bihr, Pfefferkorn, 1999, s. 155). Yazarlar ayrıca eşik olarak, tüketim birimi başına gelirlerin medyan (ya da ortalama) seviyesine eşit ya da fazla olacak gelir getiren varlık seviyesini almayı önerirler.

Böyle bir tanım çok yüksek gelirlerin temel bir niteliği olan, yani katma varlıkların ürününün aldığı payı, menkul kıymetler ve gayrımenkulleri hesaba katma avantajı sunar. Ve ayrıca bitip tükenmez görünen böyle bir zenginlik kaynağına yol açan hemen hemen zorunlu biriktirmeyi hesaba katma avantajını da. CAC 40'a kayıtlı LVMH grubunun sitesine göre 2005'teki net hisse temettüsü 1,15 avro idi (www.lvmh.fr). Arnault ailesi 489 milyon 937 bin 410 hissenin % 48'ini elinde bulunduruyor: 270 milyon avro (1,15 avro x 235 milyon 169 bin 957 hisse) temettü olarak ona aktarılmıştı, bu da günde 740 bin avro demek.

Hâli hazırda başdöndürecek bu rakamlar, borsa değerine bağlı zenginliği hesaba katmaz. Aralık 2006'da LVMH'nin sermayeleştirmesi 38,8 milyar avroyu temsil ediyordu, o halde Arnault grubunun % 48'i de 18,6 milyar değerindeydi (http://bourse.votreargent.fr). *Challenges*'a göre 6 Haziran 2006'da Bernard Arnault'nun ve ailesinin aynı biçimde hesaplanan meslekî servetinin 17,2 milyar avro olduğunu hatırlayalım. (*Challenges*, No: 44, 2006). 6 ayda borsa sermayeleşmesinin kazandığı değer de bu durumda 1,4 milyon avro yani % + 8,25 olmuştu.

Yazarların da altını çizdiği gibi yukarıdaki tanım, zenginlik kavramıyla miras kavramının birbirine bağlanmasının önemini ortaya koyuyor. Zenginlik eşiği fikri geniş ölçüde yaygınlaşırsa, tıpkı yoksulluk eşiğinin insanların yaşamasının toplumsal bakımdan mümkün olamayacağı alt limiti tarif ettiği gibi, belirlenen eşiğin üstündeki her türlü zenginliği daha az meşru kılmaya katkıda bulunacaktır.

Ancak maddî zenginlik her zaman büyük burjuvaziye aidiyet anlamına gelmez. Grubun ve zenginliğin bu ayrışması, tuzu kuruların çevresine kabul edilmek için fazla yakın zamanda servet edinmiş yeni zenginlerin göreceli hattâ bazen geçici marjinalleşmesine yol açar. Aslında her şey, belli bir zenginlik eşiğinin ötesinde, sanki bu eşiğin miktarı pek az öneme sahipmiş gibi yaşanır. Yüksek sosyete pozisyonunun ilkesi olanı, yani ekonomik sermayeyi olumlu yönde güzelleştirmeyi başarmıştır. (Bir zamanlar asil olmakla birlikte, artık tam olarak bir para asaleti oluşumuna dair kazanıma sahip) burjuva, üstün bir varlık olduğu için burjuvadır, ve eğer zenginse bunu sadece şahsiyetinin istisnalığına borçludur. Servet sadece doğuştan gelen niteliklerin kabulü demektir. O halde grubun üyelerinin kaliteleri servet seviyesinden kısmen farklı görünür. Temelde büyük burjuvazinin sadece maddî zenginliğe indirgenemeyecek olan hâkim sınıf inandırıcılığıyla ilişkili pozisyonunda bizatihi meşruiyeti söz konusudur. Paraya nazaran burjuvaziye ait olmanın göreceli bağımsızlığı hâkim sınıfın simgesel gücünü oluşturur.

Yüksek sosyeteye ait sınırların belli bir istatistiksel belirgin-

likle çizilmesi, kültürel sermaye, toplumsal sermaye ve simgesel sermayenin de ölçülebilmesini gerektirir. Çok geçici olmakla birlikte, Arte zincirinin burjuvazi için düzenlediği bir gecede yayımlanan test biçimindeki bir anket formuyla yapmaya çalıştığımız şey budur. Bu tematik gecenin düzenleyicisi Guy Darbois'nın fikrinden hareketle, oyun biçimindeki bu anket, servetin ne anlam ifade ettiğini anlatmak amacını taşıyordu. Her bir seyirci, evinde ekrana gelen sorulara cevap verebilecekti. Bu sorular, belli bir çevreye ait olmanın izin verdiği ölçüde duygusal olanlar dahil, deneyimlere, yaşananlara dair yönlerin yanı sıra nesnel ve maddî boyutların çerçevesini çiziyordu. Evde hizmetçinin olup olmadığı ya da ebeveynlerle birlikte düzenli olarak müzelerin ge-

Bir burjuva mısınız?

1. Ekonomik sermaye

– Menkul kıymetler portföyüne sahip misiniz? (hisse, Sicav, FCP [fonlar, –ç.*n.*])
– Ev ihtiyaçlarınız için tam gün çalışan en az bir hizmetçiniz var mı?
– Oturduğunuz ana konut dışında en az iki başka eviniz var mı? (yazlık mekânlar ya da büyük kentlerde her zaman kalınmayan evler gibi)
– Servet dayanışma vergisi (ISF) mükellefi misiniz?
– Yurt dışında menkul ya da gayrı menkulleriniz var mı?

2. Kültürel sermaye

– Devlette üst kademede çalışmanıza imkân veren büyük bir okulun öğrencisi ya da eski öğrencisi misiniz?
– Çocuksanız, aileniz sizi düzenli olarak müzelere götürür mü?
– Tiyatro, konsere ya da operaya ayda ortalama en az bir kere gidiyor musunuz?
– Sanat eseri ya da eski eser satın alır mısınız?
– En az iki yabancı dil konuşur musunuz?

zilip gezilmediği sorusunun anlamı buydu. Bu test, büyük burjuvazi karşısındaki bir kişinin yerleşmek istediği toplumsal konuma dair bir değerlendirme ölçeği hazırlanması için somut bir göstergedir.

Bu test ayrıca, toplumsal sermaye ya da simgesel sermaye gibi kavramların ifade ettiği şeyi, kişisel deneyime çağrıda bulunarak, doğrudan anlatmak gibi bir önem de arz ediyor.

Bu test, birinci sorudan hiç nasibini almamış olan entelektüel küçük burjuvazinin burjuvalarını ayırt etmeye de olanak sağlar. Yakın zamanda zenginleşenler ise 2, 3 ve 4 numaralı sorulardan çok düşük skor elde eder. Bu tür kusur ve eksikliklerinin ötesinde bu test, sermayenin farklı biçimlerinin tamamlayıcılığını ortaya koyar. Ama böyle bir araştırma genel olarak istatistiksel anketler ve sayımlar kategorilerinin seviyesi bakımından akıl almaz, çok ağır özel bir çalışmayı varsayar. Daha niteliksel araştırmalar için bir eskiz olmasının ötesinde, sermaye biçimlerinin bu birbiri ardında eklenmesinin ne anlama geldiğini kavratmak ve hissettir-

3. Ailesel ve toplumsal sermaye

– Atalarınızın adlarını biliyor musunuz?
– Çocukluğunuzda aileye ait evlerde kuzenlerinizle tatil geçirir miydiniz?
– (Ev sahibi ya da davetli olarak) haftada en az iki kere yemeklere katılır mısınız?
– Hamiler tarafından takdim edildiğiniz bir derneğe üye misiniz?
– Ailenizde yabancı milliyetten kimseler var mı?

4. Simgesel sermaye

– *Bottin Mondain* dergisinde var mısınız?
– Paris ya da başka yerlerde sokaklar ailenizden birilerinin ismini taşıyor mu?
– Ailenizin soya ait bir köy evi var mı?
– Bir hayır kurumunun aktif üyesi misiniz?
– Lejyon donör sahibi misiniz?

mek gibi bir yararı vardır. Bu sorular listesi, aynı zamanda en yoksunlara bakış açısından da okunabilir: Sadece birkaç olumlu cevap alınması imkânsız değildir. Ancak yüksek bir skora ulaşılması düşünülemezdir: Bu durumda sorular burjuva zenginliğinin üst üste bindirilmesinin altını çizer. Bu dünyanın büyükleri çok farklı alanlardaki zenginlikleriyle tanımlanırlar.

II.
Asalet ve burjuvazi
Zamanın kazanımları

Asalet toplumsal kalıntı mı?

Fransa'daki asalet sona ermiştir, İkinci İmparatorluğun düşüşünden beri hiçbir unvan ya da soyluluk pâyesi verilmemektedir. Bununla birlikte, 1789 devrimi sırasında birçoklarının ölümüne ve mallarına el koyulmasına rağmen asillerin bir bölümü yeni koşullara uyabilmiş ve daha ziyade tarım toplumu olan bir toplumdan sanayi ve bankacılık toplumuna geçiş yapabilmiştir. Birinci ve özellikle de İkinci İmparatorluk ya da Restorasyon gibi dönemler bu yeni duruma uyum sağlamak için belirleyici zamanlar olmuştur.

Fransa'da günümüzün asil aileleri

Özel yıllıklara göre Fransa'da bugün 3 bin 500 ilâ 4 bin asil aile, yani birkaç on bin kadar kişi bulunmaktadır. Bu rakamlar ciddî bir gerilemeye işaret eder: 1789 arifesinde 17 bin asil aile olduğu hesaplanıyordu, tâbiî bugünkünden çok daha az bir global nüfus olduğunu da unutmamak lazım.

Gerçekten asil ailelerin sayısına bir de asil görünen soy belirtici isimler taşıyanlar da eklenirse 10 bin civarında aile sayısına ulaşılır. İsimlerde asalet belirten öntakılar çok yaygın olmakla birlikte, gerçek aristokrasiye aidiyet bakımından hiçbir anlam ifade etmezler. Charles de Gaule, Mareşal Lattre de Tassigny, Valerie Giscard d'Estaing gerçek birer burjuvadır. Buna karşılık Decazesler isimlerinde asalet belirten öntakı olmamasına rağmen dük, marki ya da kontturlar. Birinci ve İkinci İmparatorluk döneminde unvanları uydurulmuş birçok baron için de durum aynıdır.

Fransa'da haksız yere unvan kullanmak ancak idarî bir girişim ya da bir süreç çerçevesinde kınanabilmektedir. Öngörülen 1 yıl hapis ve 100 bin Frank (15 bir avro) para cezası gibi cezaî yaptırımlar ise nâdiren uygulanır. Ayrıca asillerin bizzat kendileri üstlendikleri asaletin gerçekliğinin en uzlaşmaz gözeticileri ve en iyi garantörleridir. Bu karmaşık durumu biraz düzene koymak için, 1932'de Fransa Asalet Yardımlaşma Derneği (ANF) Dük Levis-Mirepoix tarafından kurulmuştur. Kurulan dernek, asil görünen soy belirtici isimlerin ya da unvanların haksız yere kullanılmasının veEski Rejim elitine ait olan aidiyetin simgesel kazanımlarının korunmasının göstergesidir.

Bununla birlikte asalet, toplumsal pozisyonları birbirine uyumsuz olan bir grubu temsil eder. Asiller zengindir, diğerleri fakir. Burada tıpkı Paris metrosu istasyon şefi Vikont François-René de Bayle gibi mutevazı maaşlı kişilerin yaşadığı koşullara razı gelenler de buluruz, büyük servet sahiplerini de. Wendeller zenginliklerini Lorraine bölgesinde demir-çelik sanayi üzerine kurarlar. Unvanlarını Metternich aracılığıyla Avusturya İmparatoruna borçlu olan Rothschild Baronları kuşkusuz çok daha yeni bir sülale, ama servetleri dillere destan hale gelmiştir. Bu aşırı uçlar arasında bulunan RATB çalışanı ve banka ya da sanayinin büyük figürleri, servetin bütün durumlarını yan yana yaşarlar.

Avrupa'da asalet

Fransa'da asalet, II. Cumhuriyet tarafından 1848'de feshedilmesinden beri hukukî olarak mevcut değildir. III. Napolyon soylulaştırma uygulamasını sürdürmekle birlikte asaleti feshetme kararından dönmemiştir. Bununla birlikte, resmiyet kazanmış unvanlar, ilgili vergileri ödenmek koşuluyla medenî hâl kapsamında kullanılabilmektedir. Ayrıca unvanlar ve armalar ceza kanunun 259 numaralı maddesiyle korunmaktadır.

İspanya, Almanya, Birleşik Krallık ve İrlanda'da da benzer durumlar bulunmaktadır. Almanya'da unvan, tıpkı İrlanda'da olduğu gibi, bağlı bulunduğu soyu belirten isim olarak korunmaktadır. Birleşik Krallık'ta durum biraz daha karmaşıktır, çünkü hukukî yapının ta kendisinde temellenmektedir.

En çok merak uyandıran şey ise, yasal düzenlemelerin farklı ülkelerin herbirinin asaletlerinin tarihi önemine denk düşmüyor gibi görünmesidir. Unvanların medenî hâl ile korunduğu ülkeler arasında, hiçbir zaman monarşik bir rejimle yönetilmemiş Finlandiya'yı bulabildiğimiz gibi, soyluluk payesi dağıtma geleneğinin hâlâ çok revaçta olduğu Belçika'yı da buluruz. Avrupa'da hâlâ monarşinin hüküm sürdüğü 10 ülke kalmıştır. Asalet durumları çok çeşitlidir. Hollanda, İsveç ve Danimarka, unvanların koruma altında olduğu Finlandiya ile aynı grupta yer alır, oysa ki monarşiler buralarda pek silik bir rol oynarlar. İsveç'te son soyluluk payesi 1902'de verilmişti, oysa ülkede hâlâ monarşi hüküm sürmekte. Kralın elinde bulunan soyluluk verebilme yetkisi de aslında resmen 1975'te feshedilmişti. Ancak İsveç soyluluğu bir lonca ile aynı unvan olarak 1866'dan beri devlet tarafından tanınmaktadır.

Asalet unvanlarına hiçbir hukukî koruma sunmayan ülkelere gelince, bu ülkelerde hem tamamen simgesel iktidarlarla hüküm süren monarşiler (Norveç) bulunur, hem de tarihsel olarak mutlak krallıkları ortadan kaldırmış uluslar (Yunanistan, Portekiz, İtalya).

Bir başka deyişle, ulusal tarihlerde asaletin yeri doğrultusundaki hukukî davranışların basit bir sınıflandırması yoktur.

Kaynak: Baron Bernard Snoy, "La noblesse dans les pays d'Europe. Persistance d'un phénomene et d'un esprit de service". *Bulletin de l'Association d'entraide de la noblesse française*, No: 223, Nisan 1995.

Sermayelerin farklı biçimlerinin yeni koşullara uyması

Devrimden sonra asalet, yeni duruma ayak uydurabilmiş ve bankacı ya da sanayici haline gelebilmiştir. Ama bu uyumu becerememeyenler, kendilerini topraklarının dar alanına sıkışmaya ve aynı zamanda arazi varlıklarının rantabilitesindeki kötüleşme nedeniyle de, toplumsal pozisyonlarında yavaş bir kötüleşmeye mahkûm halde bulmuşlardır. Bu bakış açısından Restorasyon hayatî öneme sahip bir dönem olmuştur. Aristokratların, "soyluların demir ustası geleneğini muhafaza etmeye ya da yeniden canlandırmaya bağlandığını gördük. Bunların en ünlüleri Wendellerdi, ama Dalmaçya Dükü Mareşal Soult'un bir La Rochefoucauld Vikontu ile ortak olup Compagnie des Forges d'Ales'i kurduğunu da gördük. (Viladenc, 1966, s. 29).

Endüstriyel ya da finansal sermaye, arazi mülklerini ellerinde tutmalarını sağlayamayan soyluların hâkim pozisyonlarının devamı için zorunlu hale geldi. (Brelot, 1992). Oysa bu tür serrmayeler, bir zamanlar evde özel hocalara başvurup diplomalara belli bir kayıtsızlık gösteren soylu ailelerin yeniden bu hayata dâhil olma stratejilerinde büyük önem kazanan okul sermayesi gibi bir başka sermayeyi gerektirdi. Özel hocalardan değil de, kurumlardan geçen bu okula gönderme yarışı dahilinde, bu yatırımın kuralları tesadüfe bırakılmadı ve olağanüstü kurumlara başvurmak sistemli hale geldi. Paris'te örneğin Les Oiseaux, Lübeck, Sainte-Marie ve Franklin, değerleri ve aile çevresini oluşturmanın biçimlerini ortaya koymak konusunda dikkate değer bir özelliğe sahipti. (Saint Martin, 1993).

Soyluluğun amblemi şatolar

Merkezinde bir şatonun yer aldığı ailelerin malikânelerle ilişkileri çok farklılık gösterir. Bazı aileler, kimi zaman da üstlenilmiş kötü değişimlere karşı belli bir hıncı açığa vuran, kırsal, geleneksel ve geçmiş hayranı bir tarzda aristokrasiye bağlı kaldılar. Başka aileler ise Parisli oldular ve topraklarının işletilmesinden ge-

len gelirleri almaz oldular. Bunlar genellikle, soyun hatıralarının canlı tutulup genç kuşaklara aktarıldığı aile evi olan şatoları ellerinde tuttular. Kimilerinin başına geldiği üzere, bakım masraflarıyla başetmek için yeterli gelir kaynağı olmadığında, böyle bir malı satmak, sanki sevgili bir varlığı kaybediyormuşcasına bir dram olarak yaşanır. Bu tıpkı ataların bir kez daha ölümü hem de nihaî olarak bir kez daha ölümüdür. Jean d'Ormesson, ailesine ait Yonne'daki Saint-Fargeau şatosunun satılmasından doğrudan etkilendiği bir romanda bu aile trajedesini anlatmıştır. (Ormesson, 1974).

Şato, soylu kimliğinin amblemidir ve bir bakıma "soylu olmayanlarla temel bir farklılığın varlığı inancının" ilkesinin kökeninde yer alır. (Saint Martin, 1993, s.11). Oysa François Pinault gibi soylu olmayan ama şato ya da malikâne satın almak için gerçek servetler dökenleri de görebiliriz. Bu tür bir girişim, ne idüğü bilinmeyen bir mimetik eğilime götüren kazanımların açınsamasıdır: Mormaire Şatosu, soylu eski ailelerininkilerle aynı sembolleri kullanan bir soy ve bir imaj yaratma çabalarının bir örneğidir. Hâkim pozisyonların meşruiyetinin oluşturulması için, yeni gelenlerin, bizatihi üstünlüğün ortaya çıktığı köklü bir geçmişe dahil olabilmelerine yarayabilecek işaretlere, zaman göstergelerine başvurulur. (Pinçon, Pinçon-Charlot, 2005).

François Pinault ve Mormaire Şatosu

François Pinault görece mütevazı bir çevrede dünyaya geldi (Daix, 1998). Bugün ise Fransa'da en önemli sermaye sahiplerinden biri. Ama bu "yeni zengin", aile geleneği üzerinde temellenen büyük burjuva yaşam tarzlarıyla çok açık bir yakınlaşmanın işaretlerini veriyor. Büyük oğlu François-Henri'nin adı, hanedansı bir davranışı düşündürüyor. 1993'te Yvelines bölgesinde, Monfort-L'Armaury yakınlarındaki Mormaire Şatosunu satın aldı. Anıtsal nitelikteki heykeller koleksiyonuyla dolu bir mücevher hazinesini barındıran bir parka sahip olan 13. Louis tarzındaki bu yapıyı itinayla restore ettirdi. Eserler parkın sınır-

larından taşarken, Şatonun girişinin karşısındaki Charles yolunu da Richard Sera'nın eserleri süslemektedir.

25 Nisan 1893 tarihli bir artırmada yapı şöyle tarif ediliyordu: "13. Louis tarzında bir şato, zemin katta bir giriş, salon, bilardo salonu, küçük salon, yemek salonu, çalışma odası, mutfak ve ek bina. Birinci katta: 6 oda. İkinci katta 8 oda. Üçüncü katta 8 hizmetçi odası. Her katta su. Biri zemin ve biri kat üzerinde 2 bölmeli şeref salonu. Ahırlar, küçük korular, köpek kulübeleri, işlikler, bekçi lojmanları, seralar". Daha sonra da bahçeler, park ve koruların tasvirleri yer alıyordu.

Köklü geleneklere yaraşır bütün şatolar gibi Mormaire'in de tarlalar ve koruları arasında gizlenmiş, şatoyla aynı Venedik tarzında restore edilmiş kendi eski çiftiği vardır. Tecrit edilmiş gibi görünmesi sahiplerinin istisnailiğini ortaya koyar. Bunlar komşularının gürültüsüyle rahatsız olma riskini bertaraf etmişleridir. Kendi evlerinde oturan en yakındakiler de zaten malikânede çalışan personelin üyeleridir. Ama malikâne kalın tahtadan çitlerle çevrili hektarlarca arazi üzerinde yayılır. Ahşabın her yerde kullanılmış olması ise babadan kalma kerestecilige ve kereste ticaretinin başlangıcına bir atıf olabileceği gibi, belki de Pinault ailesinin bundan böyle içinde yer almak istediği dönemin bir işaretidir.

Şatonun ana girişinin önünden geçen eyalet yolu çeşitli sıkıntıları beraberinde getirir. Yeni sahipleri Grosrouvre Belediyesine yolun yerinin değiştirilmesini finanse etmeyi önermiştir. Belediye Meclisi ise kendisine bir iltimas ve bir gasp gibi görünen bu teklife karşı çıkmıştır. İyi yürekli, özenli ve acemi şato sahibi François Pinault, köyün kilisesinin haçlı yolunun 14 istasyonunun düzenlemesini finanse etmişti.

Soyluluk payesi verme, hak edilen bir kabul

Fransa'da, Belçika'da hâlâ var olduğu gibi, soyluluk pâyesi verilmesiyle soylular kervanına katılma imkânı artık yoktur. Bununla birlikte Fransız yüksek sosyetesinin soylu olmayan bir bölümü aristokrasi ve onun değerlerini sahiplenir. Zamanın akışında eşsizliğiyle varolmuş olan soyluluk, yeri doldurulamaz ve çok arzulanan bir çeşit etiket sunar. Soyluluk pâyesi, hâlâ mümkün olduğu yerlerde arzulanan bir kabul görme biçimi gibi görünür. Lejyon donöre yakın bir uygulamayla Belçika'da, devlete ve yürürlükteki düzene yapılan hizmetler ödüllendirilir.

Belçika Kralı II. Leopold, Edouard Empain'e 1907'de hizmetleri nedeniyle baronluk unvanını vermiştir. Bir öğretmenin oğlu olan bu kişi 1852'de doğmuş ve demiryolu, Paris metrosu dahil, metro ve Kahire'deki tramvay ağı dahil tramvay inşasıyla servet sahibi olmuştur. (Toussaint, 1996). Ancak yadsınamaz bir ekonomik başarıyı meşrulaştıran bu soylulaştırma büyük bir ailenin süregeliyor olabilmesi için yeterli değildir. Yüksek sosyetede dönemin normlarına göre süreler, bir hanedan oluşturulmasını yasaklamaktadır. Bir bakıma, verildikten sonra da soyluluğun hak edilmesi gerekir.

Başarısız bir hanedan

Katolik olmasına rağmen Edouard Empain kendisine 1902'de doğan Jean ve 1908'de doğan Louis adlı iki oğul veren genç Jeanne Becker ile birlikteliğini 1921'de resmileştirmiştir. Bununla birlikte bu çocukları kızkardeşinin çocukları olarak tanıtmakta tereddüt etmemiştir. Ancak bu durum, çocukların vârislikten doğan sorumluluklarının bilincine varmalarına pek de yardımcı olmamıştır.

Edouard Empain'in, evliliği ve yaşam tarzıyla adını yüksek sosyeteye yazdırmış François adında bir kardeşi var. Ghislaine de Montblanc'tan olan ve adını Edouard koyarak Edouard'ın mirasçısı olmasını umduğu 1914 doğumlu bir oğlu var. Ama her şey, Edouard tarafından gayrı meşru büyük oğlu Jean'ın eğitim

işlerinden sorumlu kıldığı François'nın sefihlik temayüllerini teşvik ederek mirasın gerektirdiklerini yerine getiremez duruma düşürmeye çalışmasıyla kötüleşmeye başlar. Oğlunu yoldan çıkarmak için yapılan bu girişimleri fark eden Edouard François'yı uzaklaştırır. Görevlerini uzaktan yürüterek babasının mirasını ele alan Jean, lüks bir yaşam sürer ve skandallara imza atar. Mistisizme kendini kaptıran Louis'ye gelince, kendini hayır işlerine adamak suretiyle sorumluluklarını bir kenara iter.

Her şey sanki kendilerine kalan mirasa karşı gereken meşruiyeti hissetmelerine engel olacak şekilde gelişir. Jean, New York'ta bir müzikolde çıplak bedenine sürdüğü yaldızlı altın renkli boyalar nedeniyle sahne adı Goldie olan Amerikalı bir oyuncuyla evlenir. Bu kadının aile hanedanına dahil olabilmek umuduyla adını Edouard-Jean koyduğu bir oğlu olur. Fidye karşılığı kaçırılır ve Paris'teki 1978'de meydana gelen bu kepazelik dolu kaçırma olayı ve medyanın bu fırsatı değerlendirip özel yaşamını gözler önüne sermesi sayesinde ünlü olur. Böylece işlerden uzaklaşır. (Toussaint, 1996).

Önemli servetlerin intikali, atalara saygıyı, intikal görevini, bir soyun sahibinin sadece mutemet olduğu mülklerin intifa hakkına sahip olan bir üyesi olma duygusunu içe atmayı varsayar. Bu düzenlemelerin oluşumu, soyluluk payesi almış olmasına rağmen Edouard Empain'in soyundan gelenlerde bulunmayan türden sistemli bir beyin yıkama çalışmasını gerektirir.

Ancak tıpkı ekonomik ve ailesel yörüngesinin zaferini soyluluk payesini alarak kazanan Albert Frere gibi başka örnekler de vardır. Kral Baudoin tarafından Baron yapılan Albert Frere, Belçika'nın en büyük servet sahiplerinden biridir ve bu sayede zafere ulaşır. Hüküm süren prensten, aslında satın alınamayacak ve sonradan hak edilerek değil, doğuştan kazanılabilen çok kapalı

bir ortama giriş vizesi alarak toplumun zirvesine çıkmış ve unvanı paraya eklemiştir. Bu yarı ilahi hak, bazı servet başarısızlıkları nedeniyle tartışmaya konu edilemezdir.

Yetenekli bir baron

1926'da Charleroi'da mütevazı bir çevrede dünyaya gelen Albert Frere, demir-çelik sanayinden yola çıkarak oluşturulmuş ama günümüzde komünikasyon ve finans dahil çok çeşitli kollara yayılmış dev bir servetin başında bulunuyor. 1994'te "kişisel baron unvanıyla babadan oğula geçen bir asalet imtiyazından" yararlanan Albert Frere eski soylu ailelerin hâkimiyetindeki kapalı bir dernek olan Jokey-Kulüp'e seçilmesiyle bu çevreye ait olduğunun teyit edildiğini gördü. İki hamisi, Oultremont Kontu Marc-Antoine ile babası kulübün başkanlığını yapmış olan Luynes Dükü idi.

Aday yüksek sosyetenin istikametinde iyi niyet işaretlerini çoğalttı. Ve böylece Belçikalı soylu büyük ailelere tahsis edilmiş aylık Eventail dergisini ve magazin ekini basan grubun hisselerini satın aldı. Bir bira içicisi olan Albert Frere'in şaraba dönmesi bir bağlılık işaretiydi. "Şaraba tutkusu bir efsane değil. Birkaç yıldır Haut Bages Libéral'in hissedarı olan Albert Frere bugün artık Rothschildlerle Rieussec ve Evangile'in ortağı durumundadır" (Fralon, 1997, s. 323). Şaraba doğru bu yön değiştirme anlamsız değildir. Böyle yaparak Albert Frere "sadece doğasını ağırlaştıran kaba ve bayağı şeylerle bağını koparark arınmış ve soylulaşmış oldu". (Durkheim, 1912, yeniden basım 1990, s. 442).

Yeni gelenler böylece eski ailelerin soyundan gelenlerin karakteristik özelliklerinden bazılarını toplayabilir. Albert Frere için bu strateji paralıydı, çünkü bugün prenslerin ve düklerin dostu olan bu kişi, döneminin en büyük para babalarından biri haline geldi: Egemenlerin yoğunlaştığı doruk noktasına hem de sermaye biçimlerinin biriktiği ve intikal ettirilmesi beklenen noktaya ulaşmayı bilmiştir.

Belçika Kralı tarafından 2001'de soyluluk payesi verilmiş olan şarkıcı Salvatore Adamo ise sadece "kişisel asalet imtiyazından" yani çocuklarına intikal edemeyecek bir imtiyazdan yararlanmaktadır. (Alkemade, 2003).

Asalet prestijinin devamlılığı

Fransa'da hâlâ bazıları tarafından asalete atfedilen simgesel değer Devrimin asaletin temellerini yıkmış gibi görünmesinden dolayı muallakta kalmıştır. Birinci İmparatorluk'tan itibaren I. Napolyon "kişileri liyâkâtlarına göre taltif etme bahanesiyle, birinci erkek evlat yoluyla badadan oğula aktarılabilecek unvanlar vermiş ve böylece başkasına aktarılamayacak tahsisatlar temelinde soylarına bir gelecek sağlama imkânı tanımıştır." (Lalliard, 2002, s. 16). Restorasyon sonra da İkinci İmparatorluk da bir kısmı yargılanmış ve idam edilmiş olan pek sevilmeyen bir gruba belli bir auranın yeniden verilmesine katkıda bulunmuştur. Kuşkusuz bugün kontlarla markilerin prestiji toplumun farklı kesimlerinde aynı biçimde hissedilmemektedir. Birçok gösterge, üniversite ya da araştırma çevrelerinde yer almayan bu grupla ilgili durumun tamamen başka biçimde olduğunu düşündürmektedir. Kelimenin gerçek anlamıyla burjuvazi, asaletin büyüsüne duyarsız gibi görünmemektedir, çünkü bu iki grup arasındaki karma evlilikler çok yaygındır. (Grange, 1996). Bu tür eğilimi net olarak burjuvazinin baskın olduğu çevrelerde de görürüz. Dolayısıyla, Cercle du Bois de Boulogne'un üyelerinin %90'ının asaleti belirten öntakısız ismi vardır, ama 1867'den beri artarda gelen 12 başkanın 8'i bir asalet unvanı taşır, bunların 5'ini de 1941'den beri görev yapanlar oluşturur. Burjuvazi, aristokrasinin büyük saygınlığı asırlardır devam eden isimlerini öne çıkarma becerisi gösteren bir tarzla bu simgesel sermayenin bir kısmını kullanmayı bilmiştir.

Asaletin çekim gücünden etkilenen sadece burjuvazi değildir. *Gala* ya da *Point de Vue* gibi dergiler çoğunluğunu halktan insanların oluşturduğu bir okuyucu kitlesine sahiptir, oysa bu dergiler, prensler ve unvanlı kişilerin yaşamlarına çok önemli yer

ayırırlar. Halk sınıflarının en az militan ve işçi olan belli kolları soylulara saygı gösterir. Örneğin köyün fırıncısı, topraklarını gezmeye gelen marki dükkânına girdiğinde ona sıcak bir şekilde "günaydın sayın marki" demeyi ihmal etmez. Yerinde araştırıldığında bu türden davranışların birçok kez tekrarlandığı gözlenebilir. Halk "sade kalmayı" bilmek koşuluyla unvanlılara ya da soylulara karşı saygılı kalır, ki bu da onlara yönelik en büyük bağlılık göstergesidir.

Rus göçmen soyluları örneği, aşırı bir örnek olmakla birlikte, aristokrasinin prestijinin radikal toplumsal değişimlere hangi ölçüde direnebileceğini göstermektedir. 1917 Devrimi sırasında, ulusların sınırlarını ve zamanı aşan düzen kültürü ve soy ağlarıyla, Rus ve Avrupalı elitler arasındaki evlilik bağları ve çeşitli bağların eskiliğiyle çok uzun zamandır kozmopolit olan asalet, Rus soyluların Fransa, İspanya ya da Belçika'ya göç edebilmelerine imkân sağladı. Yüksek sosyete, yurt dışında bulunduğu süre boyunca da kendini evinde hissetmek gibi nâdir bir ayrıcalıktan yararlandı. Bu kozmopolit sermaye, büyük siyasî değişimlerle yüz yüze gelmeye olanak sağladı. Bu durumda, anne tarafından 1812'de I. Napolyon ile savaşmış Mareşal Kutuzof ve Suvarof'un akrabası olan Kont Pierre Cheremetieff, İmparatorun ikinci göbekten yeğeni ile 1962'de evlendi, ki bu da Avrupa'da bazı ailelerin sahip olduğu yerin bir ifadesidir.

Çar II. Nikolay, 1914'ten sonra yayınladığı bir kararnameyle, yurt dışında mülk sahibi olan aristokrat ailelerden, savaş çabalarına katkı sağlamaları için mülklerini satıp paralarını ülkeye göndermelerini istedi. Göçmen aileleri yıkan şey bu oldu. Şu ânda, bu ailelerden gelen kimileri, komünist rejimin patlamasıyla ortaya çıkan fırsat nedeniyle yeni koşullara bir kez daha uyma çabalarına girmiş bulunuyorlar. Bu iki olayı ayıran zaman dikkate alındığında, bugün Rusya'ya geri dönme olasılığı karşısında karar vermek durumu olup, bu yeni durumla karşı karşıya kalanlar o göçmen ailelerin torunları ve torunlarının torunlarıdır. Oysa Çarlık rejiminin yeniden tesis edilmesi çok sayıda yandaş toplaya-

mamış olsa da, bazı göçmen aileler için, kendi isimlerine bağlı bir auradan yararlanarak geri dönüş mümkün gibi görünüyor. Kont Pierre Cheremetieff'e gösterilen kabul, tıpkı Fransa'da olduğu gibi, pozisyonlarını ve prestijlerini doğuştan getirenlerin üstünlüğüne ve en ön planda gelmelerine yönelik asırlardır süregelen inancı yıkmak için bir devrimin yeterli olmadığını düşündürüyor. Bu isme bağlı aura ve gelenek arayışı, Kont'un 15 yıldır her ay bir ya da iki kez gerçekleştirdiği ziyaretlere gösterilen "genel sâdâkat ve bağlılık ifadesi kontun kendisine alışılmış istisnaî bir nitelik" kazandırıyor.

Egemen sınıfların ayrıcalıklarından biri, anki üstünlüğün modası hiç geçmeyecekmiş gibi, geçen zamanın kayıpları ve tarihsel değişkenliklerle oynayabiliyor olmasıdır. Her şeyden önce, atalarına ait toprakların ve şatoların mülkiyetlerini geri alma peşindeki vârislerin, akıp giden zamandaki gerçeklik ve sürekliliğin trajik ama nihayetinde ikincil dereceden basit bir pürüzüne indirgenen 60 yıllık komünizm sürecinin yarattığı siyasî değişikliğin ötesinde kaldığını gösterme arzusu söz konusudur. Genellikle harabe halinde olan aile mirasını geri getirmek için harcanan bunca enerji, yüksek sosyete üyelerinin kendi varlıklarını, zamana, yani kalıtım yoluyla gelen hanedanlığın simgesel ölümsüzlüğüne yazdırmaya verdikleri önemi vurgular. (Pinçon, Pinçon-Charlot, 2005). Kont Cheremetieff'in Fransa ile Rusya arasında, ailesine ait topraklara gidip gelmeleri, elle tutulur bir gerçekmiş gibi görünse de sadece ekonomik bir boyuta indirgenemez. Ne de bir zamanların mülklerini yeniden bulma arzusuna. Bunun ötesinde kültürel mallar, asalete bağlı soyun isminin simgesel değeri, yani gerçek zenginlikleridir.

Zaman zenginliği meşrulaştırır: Zenginlik, soyluların sayısız mahallesinde sunulabilenden çok daha hoş karşılanır. Ama zaman büyülü bir maldır: Ne kadar kullanırsan o kadar sahip olursun. Soyun süresinin değer kazanması bu süreyi tüketmez, tersine ona değer katar. Soyun zamanı eskidikçe bu soyun zamandaki etkileri daha geniş bir çerçeveye dahil olur, dolayısıyla değer kazanır.

Sarsılmayan prestij

Fransa'daki Rus göçmenler o kadar çoktur ki *Bottin Mondain*, 1996'da *Rus toplumunun Bottin Mondain*'ini yayınlamıştır. Yüksek sosyeteye mensup göçmen aileler kendilerini kabul eden ülkeler dikkate alınmaksızın sayılmıştır. Cheremetieff ailesi için 9 üye kayıtlara geçmiştir. Kont Pierre Cheremetieff ailede Fransız vatandaşı olan tek kişidir. Cheremetieff kontları servet sahibi yüksek aristokrasinin bir parçasıdır. Yüz binlerce hektarlık toprak ve çok sayıda fabrika sahibidirler. Ailenin sarayı hâlâ ünlüdür. Saint-Petersburg'daki Fontaka rıhtımı ya da Moskova'daki Kuskovo ve Ostankino gibi. Bu saraylar günümüzde aileye ithaf edilmiş müzelere dönüştürülmüştür. 1996'da Kuskovo'da bir görevli kadın, ziyaretçileri karşılarken kendisine Kont Pierre Cheremetieff'ı tanıyıp tanımadığı sorulduğunda, 1994 yılında bu aileden gelen bir kişinin dönüşüne tanık olduğu cevabını vermiştir. Bu kişi, atalarının beşiklerini görünce gözyaşlarını tutamıştır. Hâlâ genç olan bu kadın görevli, büyük olasılıkla eski rejimi tanımadı, ama bununla birlikte bu sahneyi büyük bir heyecanla aktarıyor. Öte yandan da ziyaretçilere Cheremetieffların yaptığı iyilikleri ayrıntılandıran ve sahip oldukları dev topraklar listesini içeren broşürleri ziyaretçilere dağıtıyor. Cheremetieff adında yoğunlaşmış bir simgesel sermayenin tarihsel değişkenliklerin ötesinde, kötü hattâ tehlikeli algılandığı bütün bu yıllar boyunca muhafaza edilmiş olması şaşırtıcıdır. Pierre Chemetieff bugün Rusya'da başkanı ya da eşbaşkanı olduğu çeşitli şirketler aracılığıyla yatırımlarda bulunmakta. Bu şirketlerin büyük bir bölümü de ticaret yapıyor. Bu şirketlerden biri, bu aileye ait olan bataklık üzerinde yapılan ve dolayısıyla da adı buradan gelen Cheremetievo 2 havaalanı karşısındaki Sherotel'i inşa etmiştir.

Ancak Kont Chemetieff faaliyetlerini kültürel boyunu daha fazla öne çıkarmayı tercih eder ve bunun nedenini de, ailesinin bir zamanlar Rusya'da uyguladığı bilim ve sanatçı koruyuculuğunun bir devamı olarak açıklar. Bir söyleşisinde bu aile, "Cheremetiefflerin serveti sayesinde ünlü olan Argunovlar, Degtiarovlar, Lomakinler gibi dâhi insanları etrafında toplamayı bilmiştir" der.

İlke olarak zaman satın alınamaz, ama bununla birlikte çok iştâh kabartıcı olan bu özelleştirmeler çerçevesinde İngilizler zamanı satmayı başarmış ve bu yolla da bir meşruiyet pazarı kurabilmiştir. İngiltere'de 1906'da kurulan Manorial Society, soyluluk unvanlarının satışında uzmanlaşmıştır. Yılda üç ya da dört kere yok olmuş ya da vârisi bulunmayan ailelerden gelen soyluluk unvanları satılır. *Manorial Society* bir toprak adına bağlı bütün lordları, *Manor Lordlarını* bir araya getirmek için kurulmuş bir kulüptür. 1981'den itibaren de sıkıntıdaki aristokratların unvanlarını burada satışa çıkarma hakkı ve böylece de servet sahibi burjuvaziye bir soylu unvanının temsil ettiği şeyi satın alma olanağı sağlama hakları vardır. Aslında olup biten, asaletin büyük ismini barındıran bu meşruiyet gücünün saçma bir biçimde kanıtlanmasıdır. Saçmalıkla, çünkü satın alınmış bir unvanın ne değeri vardır ki, satın alanın kendi saygınlığını yitirmesine neden olmaz mı bu durum? Fransız burjuvazisi tarafından ortaya koyulan toplumsal teknoloji, yani asalet aracılığıyla üzerinde yavaşça düşünülerek oluşturulan yakınlaşma, bu iki grup arasında bir yarıkaynaşmaya yol açmıştır ve gayet sağlam görünmektedir.

Asalet ve burjuvazi: gerçek bir kardeşlik derneği

Cyril Grange, *Bottin Mondain*'de yeralan aile ve kişilerin demografik sosyolojileriyle ilgili çalışmasında "eski elitin yeni burjuva aristokrasisiyle aşamalı yakınlaşmasının esas olarak 20. yy'da meydana geldiğini gösterir. *Bottin Mondain*'deki çalışma, yüzyıl boyunca devam eden davranışların ve soyluların tasvir edilme sistemiyle, burjuvazinin belli belirsiz yüksek sosyetelik sınırının benzeştiğini ortaya koyar". (Grange, 1996, s.374). Benzeşmenin nedeni yakınlaşmanın aile üzerine temellenmesidir ve Cyril Grange da çalışmasının ikinci bölümünün tamamını evlilik yoluyla akrabalıklara ve "yüksek sosyete yuvasının oluşumuna" ayırmıştır.

Burjuvazinin "mahalleleri"

Asalet, artık bireyi, bir soya aidiyeti aracılığıyla uzun bir geçmişe dâhil eden bu ayrıcalıklı zaman ilişkisinin tekeline sahip değil. Çünkü burjuvazi de, soyluların her bir mahallenin bir soya denk düşecek biçimdeki mahallelerine benzeyen tarzda, kendine has burjuva mahalleleri oluşturmayı becerdi. Tâbiî burjuvazi, mirasların aktarılması yoluyla sirayet eden egemen pozisyonun meşruiyetine bir kaynak aradı ve buldu. İktidar ve zenginliği hanedanın eskiliği temelinde birleştirenlere özgü nitelikleri atfetmeye imkân sağlayan toplumsal büyü, soylu olmayan eski aileler için de işledi.

Yüksek burjuvazi, kendi payına hanedanlar oluşturarak, kendi çıkarına, asaletin kendine özgü niteliğine olan inancın sürmesine katkıda bulundu. Yüksek burjuvazi, soyların erdemleri, yetenekleri ve yetkinliklerinin doğuştan gelme özelliği efsanesini Cumhuriyetin meritokratik efsanesiyle ikâme ederek bu kategoriye ulaştı. Soylar, kendi kendilerinin soy olduğunu ve dolayısıyla da bu niteliklerin kuşaklar ötesindeki, sürekliliğini kişilerle aktarmaya muktedir olduklarını gösterdiler. Bu ayrıcalıkları meşrulaştırmak için süreç ve zamana dayanan yüksek burjuvazi, soy belirten öntakı ve unvanın göreceli olarak artık önemsiz ve farklı türden sermayelere sahip olmanın temel ölçüt olduğu yeni bir asalet oluşturdu.

O halde üstünlük, eskilikle, tanım olarak kısa sürede birden bire oluşması mümkün olmayan kuşakların birikmesiyle ölçülüyordu. Egemen çevrelerde eskilik neden bu kadar değer taşıyor? Acaba sürecin servetin kökenlerini, ilkel biriktirme şartlarını görünmez kıldığından mıdır? Yoksa elde edilen ilk şeyi kişisel tarihinde saklamakta olan soyun ilk bireyinin başarısının doğuştan gelme yetenekleri pek az hatırlattığından mıdır? Süreç, aralıksız emeğin yeteneğe, doğuştan gelen ve aktarılabilir niteliklere, sonradan görmelerin çalışarak elde ettikleriyle hiç âlâkası olmayan doğal bir üstünlüğe dönüşmesine imkân sağlar.

Çalışmanın değer kazanması evrensel değildir. Bir zamanlar

çalışanlar köleydi. ABD'ye göç eden Norveçli bir doğramacının oğlu olan Veblen, "vahşi zihniyette çalışmak zayıf olmak ve bir efendiye tâbi olmak demektir, dolayısıyla da bu bir küçüklük işaretidir; buna mukabil, çalışmak yetkin bir kişiye lâyık bir şey olarak algılanmaz. Bu gelenek, çalışmayı aşağılayıcı bir şey olarak görür ve bu gelenek hiç yok olmamıştır diye yazar". (Veblen, 1899, yeniden basım 1970, s.27) Aziz Benoit tarikatından olanlar, eylemin tasvip edilmesi yoluyla çalışmaya yeniden bir değer vermişlerdir. Mesleğindeki her şeyi çalışmaya borçlu olanlar tarafından günümüzde göklere çıkarılan çalışma, hâlâ sonradan görmeliğin meşruiyeti olarak kalmıştır.

Ama zaman içinde yeni zenginlerin serveti çeşitlenir. Tasarruf edilen mirasın payı artar. Bu mirasın oluşumu da çeşitli değişikliklere uğrar. Paris'te ikâmet etme, yer değiştirdikten, Paris'in doğusundan batısına geçtikten sonra, kırda, deniz kenarında, dağda olmak üzere başka gayrımenkullere kayar. Bu sayısız mekânların hepsi bir antikacı ya da bir dekoratör tarafından seçilmiş çok değerli tarz mobilyalarla doldurulur. Sahiplerinin yavaş yavaş zevk sahibi olmasıyla da bunlara sanat eserleri eklenir. Ormanlar ve bağlar, kelimenin hem esas hem de mecazî anlamıyla kökleri-ni salmakta olan servetin içinde görünmeye başlar. (Pinçon, Pinçon-Charlot, 1999).

Fransa'da sadece ekonomik zenginlik, başka tür sermayelerin varlığıyla olumlu yönde değişmediği zaman uluorta konuşulmamasıyla değer kazanır. Paranın komplekssizce açık edilebildiği ABD'de ise durum hissedilir ölçüde farklıdır. Ama orada da zaman tarafından meşrulaşan gelgeçler vardır, Doğu yakası, yarı aristokrasinin varlığıyla en iyi örneği teşkil eder. Malî ve ekonomik zenginliğe karşı şüpheli duruş, Fransa'da, bir ölçüde zenginliğin gücünü ve toplumsal anlamını değiştirecek zaman bulan asaletin varlığından ileri gelmektedir. Ama bu olgunun başka nedenleri de vardır, ABD'de sosyalist geleneğin zayıflığı da bunlardan biridir.

Fransa'da simgesel egemenlik, maddî servetin zenginliğin

başka biçimleri lehine gizlenmesi çalışmasından geçer. Egemenlerin her şeyden önce, ayrıcalıklarını kişisel niteliklerine borçlu olduklarını ve bunları doğal olarak hak ettiklerini kabul ettirmeleri söz konusudur. Bunun için de kişinin bizzat kendisiyle, fiziksel görünümüyle, bedenine iyi bakmasıyle ilgili bir uğraş vermesi gereklidir ve iyi bir eğitimin temellerini almış olmalıdır.

İyi eğitimin yolu da davranışları sindirmekten olduğu kadar zevklere ve tamamen özel bir rafineliğe sahip olmaktan geçer. Bu düzende zevk sahibi olma da mirasta çok önemli bir yer tutar. Bu sadece servetinin meşrulaşmasına katkıda bulunmaz, aynı zamanda bunu miras edinebilecek vasıftaki bir vârisin tasarruflarının oluşumu aracılığıyla aktarılmasına da katkı sağlar. Sanat eserlerinde, kütüphanede, şatoda aile hatıralarını kaynaştırmak, aynı zamanda estetik duygulardan da geçen aile efsanesini belirlemeye katkıda bulunur. Bir hanedan kurmak amacıyla aktarmak ve sürmek kaygısı taşıyan burjuvayı oluşturan bütün bunlardır. Dünkü düşmanı olan, 1789'da iflas eden, Restorasyon'dan beri de bazı üzücü kopmalara rağmen yeni olan ve iyi yaşayan asaletin başarısının yaptığı şeyi tekrarlar. Sanayi ve bankacılıktan doğan yeni burjuva hanedanlar, burjuva mahalleleri aracılığıyla göreceli bir eskiliği teyit ederler ve bu çok hızlıca ikinci ve üçüncü kuşakların soylu hanedanlarla akrabalık kurması ve sonuçta büyük aileler topluluğunun yeni para aristokrasisini oluşturması için yeter de artar.

Ekonomik hâkimiyetten simgesel hâkimiyete, yani maddî olarak kurulmuş bir hâkimiyetten zihinlere ve tasvirlere yer etmiş, bu yüzden de çok daha sağlam oturan bir hâkimiyete geçiş söz konusu olduğundan, kazanımın büyük olduğu bir gerçektir. Hâkimiyet ilişkilerindeki bu metamorfoz, hâkimlerin yeniden oluşumları için esastır, çünkü egemenleri egemen haline getiren mükemmel gerekçelerin yönetilenler (burjuvazi–*ç.n.*) tarafından gizlenme noktasına ulaşması söz konusudur. Bu durumda bizzat yönetilenler sağlam temellerlere dayandığını kabul ettikleri hâkimiyetlerine ortak olurlar.

Endogami kurnazlıkları

Burjuvazide evlilik sadece bir kadın ile erkeği kapsamaz: Akrabalık bağlarının ötesinde, iki aileyi ilişkiye sokar.

Bu birlikteliklerin gerçekleşmesini başarmak için kendine özgü toplumsal teknolojilere başvurulur. Büyük ailelerin gençlerine birbirlerini beğenmeleri ve sevmeleri öğretilir. Bunun için de, her ne kadar yurt dışına yapılan seyahatler nedeniyle şatoda uzun uzun konaklamalar ender olsa da, gençlerin tatillerinin bir kısmını geçirdiği aileye ait büyük malikâneler, deniz kenarındaki villalar, gençlerin birbirlerinden hoşlanmalarını ve birbirlerine âşık olmalarını kolaylaştırır. Atölye tipi dernek çalışmaları da gençlerin ilişki sisteminin akıllıca düzenlenmesinde sıkça kullanılan bir yöntemdir. İki ya da üç anne bir araya gelir ve hiç şüphe duyulmayan ailelerin çocuklarından bir kız ve erkek arkadaş listesiyle çocukları için bir dernek kurarlar. Bu çocuklar ergenliklerin sonuna kadar ortaklaşa faaliyetler yapma imkânına sahip olurlar.

Böylece çocuklar, dışarıya topluca çıkmalar, gece eğlenceleri sayesinde mümkün olan en az hatayla benzerlerini saptayıp sevmeyi öğrenirler. Seçilmiş mutlu kişi ile, öyle ifade etmek gerektiğinden "çok büyük tesadüf eseri" karşılaşılır, aslında genellikle de bu gerçekten böyle hissedilir. (Merllié, Cousquer, 1980). Bu örneğin genç bir kadının ağabeyi tarafından müstakbel kocasıyla tanıştırıldığını anlattığı İngiltere Büyükelçiliği'nin bir balosu olabiliyor.

Fransız usûlü büyük bir düğün:
Soyluluk pâyesi ve üyeliğe kabul

Fransa'nın ilk meslekî servet sahiplerinden Bernard Arnault kızı Delphine'in nikahını 17 Eylül 2005'te düğünün yapıldığı LVMH grubuna ait Yquem Şatosu yakınlarındaki Bazas Katedrali'nde kıydırdı. Bordelais şaraplarının en büyüğü olan Sauternes'deki ana sunağın bulunduğu yerdeki düğüne 650 davetli katıldı. Damat Alssandro Vallarino Gancia, 1850'den beri İtalya'

daki Piemont'da kurulu ispirtolu içki ve şarap hanedanına mensuptu. Davetliler de hem iş dünyasından hem de siyaset, sanat ve edebiyat çevrelerinden, soylu ya da burjuva uluslararası bir eliti biraraya getirdi. İspanya Prensesi Elena'nın yanı sıra Yunanistan'dan Altesleri Marie-Chantal ve Pavlos, birçok Rothschild, Baron Seilliere ya da Baron Frere gibi daha yakın zamanda asalet unvanı alanlar da davette hazır bulundu. Davetliler arasında tıpkı birçok ünlü burjuva gibi finans ve sanayide becerikli kişiler de vardı: Serge Dassault, Thierry Desmarets (Total'in Başkanı), Michel Pébereau (BNP-Paribas), Claude Bébéar (Axa). Siyaset dünyası da aralarında İçişleri Bakanı ve 2007 cumhurbaşkanlığı adayı Nicolas Sarkozy, Thierry Breton, Renaud Donnedieu de Vabre (Kültür Bakanı), Jean-François Copé (o zaman Bütçe'de delege), Renaud Dutreil'in (PME sorumlusu) de yer aldığı birçok bakanla geniş ölçüde temsil edilmişti. Otkutür [*ısmarlama, özel elbise*] kreatörleri Karl Lagerfeld ve John Galliano ve ünlü mimar Christian de Portzamparc de topluluğa artistik bir hava kattı. (Tam olmayan liste.)

Yüksek sosyetenin benzerliğindeki bu çeşitlilik birkaç gün sonra, kapağını da bu olaya ayıran *Paris-Match*'ın bir sayısında 22 sayfa fotoğraflı ve açıklamalı olarak geniş ölçüde yer aldı. Kaça mal olduğuyla ilgili eleştirilerin ötesinde, bu tören Amauld ailesinin son çembere de girişi anlamına geldi. Kuşkusuz sergilenen bolluk ve medya ile işbirliğinde Fransız lüks şampiyonunun yeni zenginlere has bir tarafı vardı. Ama Delphine Arnault'nun düğünü, yerin ve törenin mükemmelliğiyle, davetlilerin prestijiyle, evlilikle gerçek olan akrabalıkla bir eşik atlamak oldu. Bu kadar ünlü kişiyi ve çeşitli yetkilere sahip şahsiyetleri bir araya toplamaktaki amaç en büyüklerle eşit olunduğunun sergilenmesidir. Bir düğün törenine böyle bir çevreyi davet edebilmek, davete icâbet edenler aracılığıyla, onların katılımına lâyık olunduğunu kabul ettirmektir. Yani sonunda aynı dünyaya ait olunduğunu. Unvanlı olsun olmasın ya da soylu olsun olmasın, bugün gelişmiş ülkelerde yöneten eliti oluşturan bu yeni para aristokrarisine kendini kabul ettirmektir.

Endogaminin makûl gerekçeleri

Bu tür endogam evlilikler grup içinde servetleri ve varlıkları devam ettirme avantajı sağlar. Burjuvazi hanedanları ile soylu hanedanlar arasında sınırları bulandıran bu birleşme birbirlerinin rahatını sağlar: Sermayenin farklı biçimlerini az çok kontrol eden aileler, biraz zayıf oldukları toplumsal zenginliği artırma imkânı bulabildikleri gibi şu ya da bu sermayeyi daha da artırma imkânı da bulabilirler. Yeniden zenginleşmek demek, bir soylu erkekle bir zengin burjuva kızının evlenmesi sayesinde şatonun kasalarını yeniden dolmasıyla aynı anlama gelir. Ama diğer yönde, simgesel kazanç değiştokuşu dengeler. Başka tür toplumsal birleşmeler, örneğin fransız sosyolojisnin kurucularından birinin zengin bir mirasçı kızla evlenmesi ve böylece eşinin ailesini kendi entelektüel ve akademik çevreden yararlanmasını sağlaması da görülebilir. (Charle, 1984).

Bununla birlikte büyük ailelerin çevreleri dardır. O kadar ki, bunlar "hepimiz kuzeniz" bile der. Rothschildlerde, Amschel'i soyun kurucusu kabul edersek, üçüncü kuşakta beş oğulun çocukları birbiriyle evlenmiştir. Amschel'in on dokuz torunundan on dördü kardeş çocuklarıyla evlenmiştir. Yüksek sosyetede kardeş çocuklarıyla evlenmek çok yaygındır. Bu evlilikler baba tarafından akrabalığın soyun bozulmasına katkı sağladığını belirten kanunu da yadsımakla eş anlamlıdır. (Pinçon, Pinçon-Charlot, 1998). Gerçekte, antropologların ilkel toplumlarda analiz edebildikleri türden cinsel yasaklamalar, grup dışından evlilikler sayesinde ekonomik değiştokuşları kolaylaştırmak ve böylece de kalkınma alanının temelini genişletme amacını taşır. Kuşkusuz sadece toplama aşamasında değerli bir hesaplama. Gerçekleştiğinde, bunu sürdürmek yeterlidir, ve dolayısıyla endogami tamamen saptanmış olur.

I. Napolyon döneminde hazırlanan Medenî Kanun, büyük evlat hakkını iptal ederek mirasa dahil malların erkek ve kız kardeşler arasında eşit dağılımını öngörür. Bununla birlikte, 1808 tarihli kararnamede, talepte bulunmaları halinde aile reislerine aile

varlıklarının bir kısmı üzerinde büyük evlattan büyük evlada geçen bir atamayla büyük erkek evlada avantaj sağlama hakkı tanınır. Bu ilga imkânı 1905'te tamamen ortadan kaldırılır. Büyük aileler ise mirasın etkin biçimde el değiştirmesini karmaşıklaştıran bu atamanın ortadan kaldırılmasına genellikle karşı duruşlarını korumaktadır. Her kuşakta mirasçılar arasında miras paylaşımları yüzünden büyük servetlerin tehlikeye girdiğine inanılabilir. Ama evlilik yoluyla dünürlük benzer aileler gruplarını titizlikle belli bir çember içine alır. Bu toplumsal endogami de miras paylaşımı sırasında servetlerin erozyona uğramasını sınırlandırmaya imkân sağlar. Eşin kendisi de servet sahibi olduğundan, aile grupları düzeyinde çocukları birbiriyle evlenen iki aile için değiştokuş bir tapi olarak gerçekleşir. Erozyon, iki çocuğun ötesinde ortaya çıkar ki bu da en yaygın olandır kuşkusuz. *Bottin mondain*, 2004 baskısında aile başına 3,9 çocuk ortalaması hesaplıyordu, bu rakam sadece çocuk sahibi aileler için 4,2'ye çıkıyordu. 1999'daki sayım çok daha düşük bir ortalamayı ortaya koymuştu: Fransa nüfusu genelinde aile başına 1,9 çocuk.

Nüanslar

Burjuva ve asalet arasındaki bu kaynaşmanın bazı istisnaları da vardır. Fransız ve İngilizlerin tersine Alman burjuvazisi asalete karşı mesafesini muhafaza etmiştir. (Kocka, 1996). 19. yy'da endüstriyel kapitalizmin gelişmesinde devletin müdahalesini kabul etmeye daha hevesli olan Alman burjuvaları bir kimlik eksikliğinden mustarip oldular. Almanya, burjuvazi ile asalet arasına göreceli olarak iyi çizilmiş sınırlarla belirlenmiş olarak kaldı.

Bu mesele, saray toplumunun asimile edici bir rol oynadığı Fransa şartlarında tamamen farklıydı. "Krallık elitinin Versailles sarayına entegrasyonu Fransa'da asimilasyonun tarihi için aşırı önemli bir dönüm noktası olarak göründü. Aslında bu nokta, Versailles aristokrasisi ile burjuvazinin sıklıkla birlikte yaşadığı mükemmel bir "pota" oldu, ama kimi zamanda karşılıklı olarak birbirine karıştığı ve birbirinden etkilendiği bir pota". (Noirel, 1992,

s. 89). Aristokrasinin ve burjuva elitin bu biçimde birbirine karışması, her iki toplumsal grubun da burjuvazinin aristokratik değerlerini ve yaşama biçimini benimsemesi gibi sonuçları beraberinde getirdi. Ama bazı asalet mensupları, Devrimin hemen öncesinden itibaren Aydınlanma felsefesini benimsedi. Aydınlanmanın gelişmesi de asaletin bazı fraksiyonlarına çok şey borçludur. "1760'dan itibaren, o zamana kadar asaletin özelliği olarak tanımlanan değer ve onur kavramları, üçüncü sınıfın tipik burjuva değeri olan ve soyluların bir soyluluk kriteri olarak resmen entegre olduğu, kendine mal ettiği, kabul ettiği ve tanıdığı liyâkât gibi yeni bir kavrama yerini bıraktı". (Chaussinand-Nogaret, 1984, s.53). Aynı yazar bazı asillerin, yükselen sınıfın yeni zenginleri olan sonradan görmelerle yanyana, ticarî, endüstriyel ve bankacılık faaliyetlerinde yer aldıkları konusunda ısrar eder. O halde elitlerin kaynaşması, Eski Rejime özgü yapıların terk edilmesiyle hızlanmış olsa da devrim sonrası dönemin tarihini taşımaz.

İmparatorluk soyluluğu 19. yy'da elitlerin kaynaşmasında bir rol oynamıştır. Yeni bir elit oluşturma peşindeki I. Napolyon, bu amaçla en başta liyâkât fikrinin öne çıkarıldığı soyluluk payeleri vererek yeni bir zeminde temellenecek bir Fransız toplumu inşa etmeye girişti. Napolyon tarafından verilen unvanlar ayrıcalıklara ortak etmiyordu. Öyle ki İmparatorluk soyluluğu, eski soyluluk ve büyük burjuvazi arasında bir geçiş işlevine sahipti. (Petiteau, 1997; Lalliard, 2002). Lejyon donörün oluşturulması da aynı girişimin bir parçasıydı: Bir asalet mantığı dâhilinde iktidarlarını daha iyi temellendirmek amacıyla elitlerin ayırt edilmesi. Bu önemli nüansla, lejyon donör aktarılamazdır.

Aileler, ağlar, fihristler

Büyük aileler kendi içlerinde birbirlerine bağlıdır. Bu bağlar, üyelerini geniş bir cemiyette bir araya getiren bir ağ, sıkı örülmüş bir yapı oluşturur. Bunun içinde en çok kullanılan toplumsal tekniklerden biri çevrenin karmaşık soy ağaçlarının tutulmasından

ibarettir. Bir kişinin isminin hatırlanmasında, onun akrabalık ve kuzenlik yapısı içine yerleştirilmesi önemlidir. Yok olan hatıralar için çok yararlı olan *Bottin mondain* gibi eserlerin başarısının kaynağı bundan ileri gelir. Kolların birbirine karışması yüzünden çıkarılması çok zor olan soy ağaçlarının yeniden oluşturulması bazılarının çok iyi becerdiği bir toplum oyununu kurar.

Bottin mondain'de ana-baba kuşakları, ana-babalar, çocuklar ve yakınların eşzamanlı varlığı, ailesel sermayenin bir göstergesidir. Aynı varlığın tam sayfayı kapsayabilecek farklı çakışmalarının bu dökümleri aile ağının yaygınlığına değer kazandırır. Aile, egemen pozisyonların temel boyutlarından birini oluşturur. Bu varlıkların biriktirilmesi ve aktarılmasına olanak sağlayan toplumsal ilişkilerin merkezindedir. Soylu ve burjuva aileler büyüktür, çünkü soyun devamı için gerekli olan çaprazlama akrabalıklar, farklı kollar arasındaki bağları çoğaltır.

Eski burjuvazinin ve soyluluğun büyük aileleri kimi zaman aşırılığa kaçan sayısız fihristle listelenmiştir: *Bottin mondain* dışında cemiyetlerin yıllıkları, eski öğrenci yıllıkları (Ecole des Roches, Ecole du Rosey: bkz.: s. XX), gençlik derneklerinin olduğu gibi gayrıresmî listeler, örneğin Georges Marchais'nin bile yer alması nedeniyle burjuvazinin sınırlarını geniş ölçüde aşan türden *Who's Who*'nun biyografik listesi gibi. (Lewandowski, 1974). Her ne kadar yüksek sosyetenin çizgilerini kullanılan istatistik mekânizmasıyla belirlemek zor olsa da, paradoksal olarak asalet varlıkları ve burjuva varlıklarının birlikte yer aldığı listelerde itinayla hesaplanıp dökümlerinin yapıldığı görülür. İster aileler arasından en saygın olanın ismini tercih eden derneklerin adlandırılmasında, ister bir cemiyetin lider kadrosundaki üyelerin isimlerinin dökümünde olsun, asillerin varlıkları genelde öne çıkarılır.

Listeler ve yıllıklar dökümü, bizzat kendisine bağlı bir grup etkisi yaratır ve bu şekilde de bu ailelerin çerçevelerini tanımlamayı ve yerini saptamayı hiç bırakmadıkları bir topluluğa bağlı olduklarının bilincinde olarak harekete geçtiklerini göstermek için artı bir gösterge oluşturur.

Etiket ve protokol: Kendisinin gayet bilincinde bir grubun iyi âdap bilme kuralı

Burjuvazi ve asaletin büyük aileleri, çevrelerinin (kim nerede, kim nerede değil) sınırlarının bilincinde olmakla kalmaz, aynı zamanda da grubun içinde bile birbirlerinin pozisyonu ve yerinin gayet farkındadırlar.

Kullanılan etiket "sarayın kendini sunumudur" (Elias, 1985, s.94). Cenaze törenleri, çevrenin içeriden tanınmasının sahnelendiği fırsatlardan biridir, çünkü cenazeler iktidarın bir kuşaktan diğerine geçişin büyülü ânını teşkil eder. Bu törenler temsil edilmekte olan grubun farklı bileşenlerini kaynaştırır. Cenaze törenleri, ölen kişinin farklı yerlere aidiyetlerine bağlı ağlarla birlikte, toplumsal sermayesini sergileyerek ortaya koyar. Cenaze törenleri, geniş anlamıyla aileyi bir araya getirme ve düzenleme fırsatlarının en büyüklerinden birini temsil eder. François de Wendel'in Hayange'da, 1949'daki cenaze töreni hakkında Pierre Bourdieu ve Monique de Saint Martin "kortej gerçek bir soyağacıydı" diye yazarlar. (Bourdieu, Saint Martin, 1978, s.28).

Etiket saray toplumunda oluştu, daha sonra ise asalet tarafından 19. yy'da yükselen burjuvazi karşısındaki gerilemede bir silâh olarak kullanıldı. Günlük yaşamın en aşırı biçimdeki düzeni, aristokasiye, âdap kurallarını bilmeyen yeni zengin burjuvayı yönetilen konumunda bekletme imkânı sağladı. Daha sonra, yıllar geçtikçe kibar burjuva soylunun yaşam tarzını hayatına soktu, bazen de kızlarını evlendirdi. Etiket ve muhaşeret kuralları onun için de ikincil hale geldi, keyfiliği gerçeğin ta kendisi haline geldi, davetsiz misafirin yoksun olduğu bu alana karışabilmesine olanak sağladı.

Zaman ve iktidar

Asalet ve burjuvazi birbirine bağlı taraflardır. Zenginlik ve iktidar paylaşımında suç ortağı olan asalet ve burjuvazi, zaman sermayelerini birlikte yönetmek zorundadır. Yani zaman üzerindeki

iktidarı. Çünkü servet aynı zamanda sıradan insanın elinde olmayan iktidarı da verir. Servet, aktarmayla bile olsa bir hanedan kurmaya imkân verir, geçici olanın bu yadsıması. Bir büyük burjuva asla ölmez. Adını bir bulvara verir, *Hatıralarını* yazar, oğlu onun adını taşıyan işin başına geçer. Bu isim kalır. Bu hiçbir zaman gerçekten bir bireyin adı değildir, geçmişte onu taşıyan ve ortak gelecekte vekâleten yaşayacak kişilerin kayıtlı olduğu bir soyun adıdır. Asalet bu mucizeyi ilk başarandır. Zafer kazanan burjuva, ölmeyecek olanla yani elitlerin aristokrasisiyle akrabalık kurarak sonsuzluğunu sağlayabileceğini iyi anlamıştır.

III.
Burjuvazinin mekânları

Sınırları gayet iyi belirlenmiş birkaç mahallede toplaşan aileler, buralarda bir bizbizelik tesis ederler.

İşte bu bizbizelik, toplumsal iktidarın aynı zamanda mekân üzerindeki iktidarı tanımlıyor olması nedeniyle mümkün olabilmektedir. Büyük burjuva aileleri ister büyük kentler isterse de tatillerini geçirdikleri yazlıklarda olsun yaşadıkları yerlerin kontrolünü ellerinde bulundururlar. Bu coğrafî bizbizelik, öncelikle ve her şeyden önce en evrensel bir keyif olan şeyi, yani sıkıntı verici izdihamdan ve eleştirilerden uzakta, benzerleriyle bir arada olma, onlarla gündelik yaşamı paylaşma imkânını sağlar. Bu durumda ait olunan gruba özgü kuralların gerektirdiklerine ve çevrenin buyruklarına vicdanen rahat, çekincesizce uymak mümkün hale gelir.

Ancak ikâmet edilen yerlerdeki bizbizelik aynı zamanda çocukların eğitimi ve onların ilişkileri üzerindeki kontrolle egemen pozisyonların devamlılığını sağlamak için ortaya koyulmuş stratejilerin bir unsurunu da oluşturur. Yaşanmakta olan bizbizelik, ayrıca biriktirilen zenginliklerin paylaşımına da imkân sağlar: Komşu olduklarından büyük servetler benzersiz zenginliklerin kolektifleşmesiyle istisnaî bir yaşam çerçevesi oluşturur. Zenginliklerin birikmesi, aile servetlerinin mekânsal yakınlaşmasıy-

la kolaylaşır. Mekânsal yakınlık sosyalleşmeyi kolaylaştırır, grubun yeşerttiği ve artırdığı en hayatî zenginliklerden biri olan toplumsal sermaye için toplumsal çalışma esastır.

Aşırılığa varan bu mekânsal ayrım aslında bir kabuldür, grubun çıkarlarının birbirine derinden bağlı olduğunun bilincini bu biçimde ifade eden bir toplumsal grubun, bir sınıfın üzerinde düşünülmüş tercihidir. (Pinçon, Pinçon-Charlot, 1989).

Büyük kentlerin güzel mahalleleri

Paris'te olsun, Londra'da, Madrid'te ya da Brüksel'de, Marsilya'da, Bordeaux'da ya da Lyon'da olsun, yüksek sosyetenin ikâmet ettiği mahalleler her zaman yenidir, kendileri tarafından sırf kendileri için inşa edilmiştir. Günümüzde Bordeaux'daki Arnozan, ya da Paris'teki Saint-Germain varoşu gibi bu mahallelerden bazıları eskimiştir. Ama dönemlerinde, kendilerinden önce kimsenin oturmadığı bir yerleşme biçimi dâhilinde, yüksek sosyete ve büyük aileler tarafından inşa edilmişlerdir.

Bu mahallelere toplumsal damgayı mimarî biçimler, kentsel ve ticarî donanımlar, gelen geçenlerin rafine davranışları vurur, bu civarlarda oturan aileler, yaşam tarzlarına ve beklentilerine uygun düşen bir çerçeve sağlayarak, gençlerin bekledikleri gibi sosyalleşmeleri için gereken önemli unsurları hazırlamış olurlar. Bu yaşam çerçevesi, toplumsal çoğalma sürecinde ihmal edilemezdir: Tıpkı aile ya da okul gibi gençlerin sosyalleşme kurumlarından biridir. En basit bir bakkalın bile lüks olduğu, gelip geçenlerin şıklığı, antikacılar gibi nâdir bulunan şeylerin satıldığı dükkânlarıyla dikkati çeken Paris'teki Henri-Martin Bulvarı gibi bazı Paris bulvarlarının heybetli cephelerini bu bakış açısıyla düşünmek, kenti ve görünümünü meydana getiren bu unsurların zevkler, tercihler, tanzimler ilkesi olabileceğinin farkına varmak için yeterli olacaktır, imajlar olduğu kadar çocukluk hatıraları da yetişkinlerin tanzimlerine biçim verir.

O halde servet sahibi ailelerin her şeyden önce bir mahalleye

yatırım yapması ve bu mahallenin istisnaî bir değere sahip olabilmesi için sadece kendi kullanımlarına uygun olarak biçimlendirilmesi gerekir. Bizlerin mekânsal damga olarak adlandırdığı şık mahalleleri, güzel adresleri yaratanlar ünlü ailelerdir. (Pinçon, Pinçon-Charlot, 1992).

Mekânsal damga

Güzel adresler, kendilerine vermek istedikleri imaja lâyık mekânlar arayışında olan iş çevreleri, büyük şirketlerin merkezleri, büyükelçilikler ve lüks dükkânların bulunmaya can attıkları yerlerdir. Bu faaliyetlerin başındakiler şık mahallelerde yerleşimlere değer katarlar: Şirketin merkezi, otkutür evi ya da avukatlık bürosunun adresi olarak burayı göstermek, iletişim stratejisinde bir koz haline gelmiştir. Aşamalı olarak büyük daireler ve konaklar, büyük modaevleri ve mücevherciler tarafından atölye ve bürolara dönüştürülmüştür. Vendome Meydanı'nda 14. Louis hükümdarlığının sonlarında inşa edilmiş bu binalarda oturan soylu ailelerin yerini değerli taşlar almış, bu da başkentin ilk büyük gayrımenkul operasyonu olmuştur. Grands Boulevards'da bankalar ve sigorta şirketleri aynı biçimde 18. ve 19. yy'larda buralarda yaşamış servet sahibi ailelerin yerini almıştır. Bu demografik değişim nüfus sayımlarında açıkça görülür: 8. bölge yani Champs-Elysées'nin bulunduğu bölge 1891'deki 108 bin nüfustan 1999'da 39 bine gerilemiştir, oysa aynı tarihte bölgede 163 bin kişi çalışmaktadır. "Bölge, aktif halde orada oturanların 8 katı çalışana sahiptir, oysa Paris ortalaması 1,5'tir". (Atelier parisien d'urbanisme, 2001). Şık mahalleler finansal merkezler haline dönüşme eğilimindedir ve çok sayıda lüks endüstri, büyük modaevleri, mücevherciler, ayakkabıcılar buralara yerleşmektedir.

Mahallelerinin değiştiğini ve onlar için buraları çekici kılan şeylerin yani bizbizeliğin kaybolduğunu gören yüksek sosyete aileleri için bu zorlu bir durumdur. Çalışan yığınların her sabah banliyölerinden çıkıp gelen varlığı, dükkânların çektiği gezgin kalabalık öyle bir izdihama ve kültürel karışıma yol açar ki, bu çev-

rede seve seve söylendiği üzere bazı durumlarda bu "eğlenceli" bile olabilir, ama seçilen yaşam çerçevesi ve gündelik yaşam söz konusu olduğunda değil kuşkusuz. Bu ayrıcalıklı nüfusun bu mahallelerden yavaş, ama giderek kitlesel hâle gelen kaçışları ya da göçlerinin nedeni hem mekân üzerindeki güçlerinin hem de, devlet ve iş dünyasındaki iktidarlarının kendi sınırlarına ulaşmış olmasıdır.

Şık mahallelerin toplumsal coğrafyası

Batıya göç — Paris'te, 17. yy boyunca Marais soyluların ikâmet ettiği bir mahalleydi. Ama 18. yy başlarından itibaren batıya doğru bir hareketlilik başladı. Hâlâ bataklık olan arazilere Saint-Germain ve Saint Honoré varoşlarının köşkleri inşa edildi. 18. yy'ın son yıllarından itibaren 14. Louis döneminde 5. Charles alanının bir kısmı üzerinde tanzim edilmiş bulvarların kuzeyinde yeni mahalleler görülmeye başladı. Bunlar Grands Boulevardslar'dı. Paris'i yeniden yapılandırırken, tıpkı Plaine Monceau mahallesindeki gibi Hausmannvari* müdahale, yeni şık mahallelerin oluşumunun ilkesi oldu. 19. yy'ın sonunda Grands Boulevards'ın gözden düşmesine ve Champs-Elysées'nin ön plana çıkmasına tanık olundu. 16. bölgeye gelince, uzaklardaki bir varoş yerleşiminden başka bir hale gelmesi için 20. yy'a kadar beklemek gerekti. Daha sonra inşaat ateşi, iş dünyasının da Paris'in batısına el koymasıyla Neuilly-sur-Scene'e sıçradı. Paris'te servet sahibi ailelerin konutlarının bulunduğu yerlerle şirket genel merkezleri ve lüks dükkânların yeri arasındaki kovalamaca acımasızca birbirine bağlı gibidir. Soyluların Saint-Germain'deki köşklerinin bakanlıklar tarafından işgâli Devrimin hemen ertesinde başlar. Süreç 19. ve

---

* III. Napolyon döneminin Seine bölgesi valisi, doğuştan soylu Baron George-Eugène Haussmann. Şehir merkezlerini burjuvalaştırmanın "mimarı"dır. Modern dönemde, geniş ve ferah bulvarların inşaası, dar sokakların yıkılması, konutların numaralandırılması, sokakların aydınlatılması, ev dışında zaman geçirilecek gezi mekânlarının oluşturulması Haussmann'ın eseridir. –*y.n.*

20 yy'larda, Grands Boulevards, ardından da Champs-Elysées ve 8. bölgenin üçüncü sektör tarafından işgâliyle tekrarlanır.

Şık mahallelerin yer değiştirmesi Paris'ten başka yerlerde de gözlenir, ama ailelerle iş dünyası arasındaki rekabet daimi bir kural değildir. Örneğin Marsilya'da bu daha ziyade farklı burjuva yerleşim alanlarının birbirine uygun hale getirilmesinin bir sonucudur. Bu mahalleler aslında ekonomik ve ticarî faaliyetlerin icra edildiği yerlere ugun olarak dağılmıştı, patronların oturduğu yerler başlangıçta atölye, depo ya da mağazaların yakınlarında bulunuyordu. Güneye doğru kayma, Marsilyalı burjuva aileler, yavaş ama önüne geçilemez birleştirici sürecine denk düşer. Liman tesislerine yakın bulunan işçi mahallelerinden uzaklaşma sürecine tanık oluruz. Paris'te olduğu gibi burjuvazi bâkir araziler üzerinde binalarını inşa eder. Marsilya'da denize doğrudan ulaşımın bulunduğu ve liman tesislerinin *Sahibi tartışmalı* olmayan müsait arazileri güneyde bulur. (Zalio, 1999). Paris'teki yüksek sosyetenin efsanevî üçgeni "Neuilly-Auteuil-Passy" gibi Marsilya'nın da üç "P"si (Perier-Paradis-Prado) vardır, bunlar günümüzün şık mahallelerinin sınırını belirleyen üç büyük ekseni oluşturur. Halkın bu kentsel alanları tanımlamak için kullandığı bu tür tâbirler, kentin tasvirinde burjuva mahallelerinin ağırlığını gözler önüne sermektedir.

Sınırları iyi çizilmiş bir alan — Servet sahibi aileler büyük çoğunlukla Paris'in merkez-batısı, yani 7. bölge, 8. bölge, 16. bölgenin kuzeyi ve 17. bölgenin güneyi ile Neuilly komününde otururlar. Vergi idaresi 2004'te, 7. bölgede ISF mükellefi olarak 5 bin 662 hane saydı ki, bu vergi mükellefleri 25 bin 576 hanenin binde 221'ine karşılık geliyordu. Burada, Paris'in bölgeleri arasında en yüksek mükellef oranı söz konusudur. Bu oran 16. bölgede binde 217, 20. bölgede ise sadece binde 14'tü. Paris genelinde ISF'ye mükellef hane sayısı vergi mükellefi hanelerin binde 65'i olurken, bu oran Fransa genelinde binde 19'a düşer. Büyük servetler, Paris'in büyük cemiyetlerinin üyeleriyle benzeşik biçim-

de dağılım gösterir. Diğer bölgeler ve başka banliyo komünleri tuhaf biçimde mevcut değildir. Burjuva yerleşim alanı bir noktada toplaşmıştır ve başka hiçbir toplumsal grup, sosyolojik zorlamaların gücünü vurgulayan yaldızlı ve gönüllü bir gettoya hapsolmamıştır. Aslında Fransa'nın en zenginleri olan bu aileler, oturdukları yerlerde oturmak için gayrımenkul piyasasının en yüksek fiyatlarını zaten ödedikleri düşünülecek olursa, Paris'in kalabalığından başka yerlerde de pekâlâ yaşayabilirler.

ISF mükellefleri, batıdaki şık mahallelerde oransal olarak çok fazla olmalarının yanı sıra, bir de orada en yüksek vergileri öderler: Büyük servetler o kadar büyüktürler ki, en kalabalık oldukları bölgelerde toplaşırlar. Paris, istisnaî servetlerin mekânsal olarak bir noktada toplaşmasıyla varlıkların eşitsizliğini de tüm heybetiyle gözler önüne serer. Bu bir noktada toplaşma aşırıdır: Paris, vergi mükellefi hanelerin %5'ini gruplandırırken, ISF'ye mükellef oranı %18'dir. Neuilly ve Yvelines'in yer aldığı en zengin Ile-de-France, les Hauts-de-Seine bölgelerini hesaba katarak, % 11 vergi mükellefi hane bulunurken, ISF'ye bağlı %32'ye rastlanır: ISF'ye borçluların üçte birine yakını Paris'in batısında ve komşu bölgelerde (Ekonomi, Maliye ve Sanayi Bakanlığı, DGI, M2 bürosu, www.minefi.gouv.fr) toplanmıştır.

İdeolojik bir topluluk. — En zengin ailelerin sınırlı bir alanda toplaşması seçim sonuçlarında da okunan ideolojik bir homojenliğe yol açar. 6 Mayıs 2007'deki başkanlık seçimlerinin ikinci turunda Nicolas Sarkozy, Paris'teki oyların %50,2'sini alırken, 16. bölgedeki oyların % 81'ini almıştı. Seçim bölgelerinde muhafazakâr oylarla "burjuvalaşma" oranı arasında net bir bağlantı var. Şık mahallelerde sağa verilen bu oy, kentsel ayrım, temsil edilme kimliği ve oturanların çoğunluğunun tasarrufunun bir göstergesidir: Dünyayı aynı biçimde görürler ve dünyada benzer posizyonlara sahiptirler. Kuşkusuz, bu ayrıcalıklı aileler bünyesinde bile egemen normların dışında başka ayrımlar olmayacağı anlamına gelmez. Ancak, genellikle değerler ve tasarruflar, gerçeğin büyü-

süyle birlikte kendiliğinden gelen bir şey olarak algılanır. Çünkü bunlar eksiksiz bir eğitimin ürünüdür. Değer ve tasarrufların paylaşılması, tıpkı dinî inanç pratiğiyle aynı seviyedeki bir cemaate yol açar.

Yurtdışında – Brüksel'deki Léopold mahallesi burjuva mahallelerinin iş çevrelerinin mahallelerine dönüşümünün bir örneğidir. "Günün birinde yolunuz Brüksel Parkı'na düşer de buralarda gezinirseniz, oraya pek de uzak olmayan Frere Orban Meydanı'na göz atmak için fırsat yaratınız (...). Küçük park geçilince, tam bir hayranlık: Büyük bir senyörün saygın eviyle burun buruna gelirsiniz: Bugün Devlet Konseyine evsahipliği yapan süper bir malikâne. Beyaz taşlardan inşa edilmiş cephesi, görkemli sadeliği meraklıları davet eder gibidir. Bu köşkün mimarisindeki her şey gösterişsiz şatafatı, gösterişten uzak iyi zevki, aşırılığa kaçmayan rafineliği ortaya koyar". (Meuwissen, 1999, s. 41). Bu malikânenin sahibi büyük bir servetin başındaki bir aristokrattı, Marki Théodore van der Noot d'Assche. (1818–1889).

Léopold mahallesi, 19. yy'da, "arkasında Société Générale'in çok güçlü yöneticisi Kont Ferdinand de Meeus'un bulunduğu" bir gayrımenkul şirketi tarafından büyük servet sahipleri için tasarlanmış ve inşa edilmişti. Merkeze ve dolayısıyla da iktidara çok yakın bir mahalleydi ve saygın Science sokağı gibi tuzu kuruların yaşadığı sokakları "4 atlı arabaların rahat rahat yarım tur yapabilmelerine imkân sağlayan" Guimard sokağı etrafında sıralanmıştı. (*a.g.e.*, s. 48).

Ancak tıpkı Paris'te olduğu gibi büyük şirketlerin merkezleri Brüksel'in güneyine doğru kayan büyük ailelerin yerini aldı. Bois meydanı Milyarderler Meydanı olarak anılmaya başladı. Louise Meydanı'nın sonunda ve Bois de la Chambre'ın girişinde bulunan bu meydan, gerçekte bir kolektif mülkiyettir ve burada her şey özeldir. Adacığa boylu boyunca araçların giriş-çıkışlarına imkân sağlayan, ancak yayalara geçit verilmeyen çift kapıdan her yöne kapalı bir yolla ulaşılır. Araç sahipleri manyetik bir kartı

okutarak ya da klavyeye bir kod girerek kapıları açabilirler. Meraklıların bir aracın peşine takılıp içeri sızmasındann daha kolay bir şey yoktur. Ama sosyologların profesyonel bilinci, onların milyarderler meydanında hapis kalmalarıyla da sonuçlanabilir, çünkü buradan çıkmak için de ters yönde kullanılan bir manyetik kart ya da koda ihtiyaç vardır. Böyle yağmurlu bir sonbahar akşamında dışarı çıkan olmazsa da, sıradan dünyayla yeniden buluşabilmek için, süklüm püklüm bir halde görkemli binalardan birinin kapısını çalmaktan başka çare kalmaz. Aslında, Louis Meydanı'ndaki resmî adreslerin 537'den 585'e gittiği düşünülecek olursa, villaların sıradan dünyanın uzantısında listelendiği görülür. Bu toplumsal seviyede sıkça görüldüğü üzere burada da özel mülkiyet ile kamuya ait olan birbirine karışır; izleri bulanıklaştıran bir çelişki.

Londra'da şık mahalleler tıpkı Paris'te olduğu gibi batıdadır. Rothschildlerin malikâneleri, Buckingham Sarayı'nın yakınlarında Picadilly'de dikkate değer biçimde toplanmıştır. Picadilly 107 numarada ailenin İngiliz kolunun kurucusu olan Nahtan'ın malikânesi bulunur. 143 numarada torunu Ferdinand 14. Louis tarzı bir sarayda yaşar, kız kardeşi Alice de 142 numarada oturur. Ferdinand ve Eveline 148 numarada evlendiler. Ailenin başka üyeleri de aynı mahallede otururlar, o kadar ki adı "Rothschild Row" olarak anılır.

Rothschild'in evleriyle İngiliz monarşisinin resmî konutları arasındaki yakınlık tesadüf değildir. Servet sahibi ayrıcalıklıların oturduğu şık mahalleler kraliyet saraylarının da bulunduğu yerdir. Picadilly, Buckhingam Sarayı ve Saint-James Parkının hemen yakınındaki Green Park'a açılır. Bugün Rothschild ailesinin İngiliz kolu Green Park'a bakan ve Lady Diana'nın aile evi olan Spencer House'u yeniden satın almıştır. Sadece Picadilly adı bile başlı başına bir imzadır, çünkü 17. yy'da "*pickadil*" genç aristokratlar arasında çok rağbet gören bir tür kolalı yaka anlamına geliyordu.

Servet sahibi büyük ailelerin evleriyle iktidar sarayı arasında-

ki bu mekânsal yakınlık, şık mahallelerin şehirciliğinin değişmez genel eğilimidir. Böylelikle Rothschildler Paris'teki Elysée'de de kalabalık şekilde yaşarlar. Günümüzde devlete ait olan ve Cumhuriyetin resmî dairelerine ev sahipliği yapan Marigny Meydanı'ndaki malikâne maliyeci ailenin kollarından birinin eviydi. Hâlâ yakınlarda, henüz satılmamış bir parkın bir kısmında otururlar. Rothschildlerin başka kolları, Faubourg-Saint-Honoré ve Elysée sokaklarında, yani yine devlet iktidarının simgesel mekânı yakınlarında malikâne sahibiydiler ya da hâlâ sahipler.

Büyük burjuvazi yaşadığı mahalleleri, ülkeleri hangisi olursa olsun evrensel bir nitelik katarak kendi zevkine göre tasarlar. Kibar sokağın biricik biçimini edinmesinde lüks dükkânların da rolü vardır. Yine Londra'nın batı merkezinde, Hyde Park ile Green Park arasında Mayfair Mahallesi, Old Bond Street, New Bond Street ve Montaigne Meydanı'nı barındırır. Chanel gibi uluslararası tanınmış modaevleri ve büyük mücevhercilerin vitrinleri içiçe geçmiştir. Ayrıca Louis Vuitton da kaçınılmaz olarak oradadır, tıpkı Amerikan müzayede evi Sotheby's gibi.

Müze evler de uluslararası bir fenomendir. Her yerden toplanan her döneme ait sanat eserleri ve nesnelerinin gruplandığı görkemli evlerde nesnelleşen kültür ve sanat Londra'da buluşur. Richard Wallace Marylebone'da asırlar ve ekolleri birbirine katan tablo koleksiyonlarını sergilemek için gerçek bir müze-saray inşa ettirmiştir.

Tâbiî cemiyetlerin bundan geri kalması düşünülemez. Picadilly ve Saint-James Park arasında kümeleşen cemiyetler, toplumsal elitin mekânsal yoğunluğunun doruğunu oluşturur, tıpkı Paris'te Concorde ile l'Etoile arasında yerleşik cemiyetler gibi. Büyük kulüplerin sokağı Pall Mall, görkemli kolonlarıyla gerçek beyaz bir Yunan tapınağı olan Athenaeum'un, bir öncekinin ortasında Traveller's Club'ün ve gelip geçen meraklıların bu iktidar ve para mekânlarının iç dekorasyonundaki zenginliğin ölçüsünü görebilmelerine olanak sağlayan daha açık Royal Automobile Club'ün adresidir. Birkaç başka kulüp, yakınlardaki Saint-James

Street'te yerleşiktir: Carlton, Margaret Thatcher istisnası dışında sadece erkeklere mahsus Muhafazakârlar Kulübü. İkametgâhların, ticarî faaliyetlerin, cemiyetlerin iktidar merkezlerinin yakınlığının bu tek noktada toplaşması durumu, kendilerine denk düşen, içinde gerçekten kendi yaşam tarzlarını ve ayrıcalıklarını sere serpe yaşabilecekleri bir ortam peşindeki egemen sınıfların tipik kentsel örgütlenmesidir.

Madrid'te kentsel mekân ayrımının ana hattı, burjuva kuzey ve halk sınıfı güney olarak, ikâmet edilen zengin merkez ve işçi banliyösü arasındaki eski paylaşımı ortadan kaldırarak çizilmiştir. Retiro parkının güneyinde uzun yıllardır en mütevazı toplumsal kategorilerin ve yakın zamanda da Latin Amerikalı ve Afrikalı göçmenlerin oturduğu, düşük kalite malzemelerle yapılmış kerpiç evler sıralanır. Halk sınıflarının oturduğu bu mahallenin uzantısında 1950'li yıllarda inşa edilmiş büyük binalar bulunur.

Atocha Garı'nın kuzeyinde, Madrid planı, çok daha sıradan, neredeyse mükemmel bir dama biçiminde bir yapının görülmesine imkân sağlar. Bu kuzey tarafında, daha yeni yeni yükselmeye başlayan Madrid burjuvazisine yeni bir mekân vermeye çalışan *genişleme* dönemi şehircilik planı kapsamında, 19. yy'da yapımına başlanan Argüelles ve Salamanca'nın şık mahalleleri yer alır. Bu bölgede, Paseo de la Castellana boyunca kentin en saygın mahalleleri sıralanır. Doğuda Serrano sokağı lüks mağazalarıyla dikkati çeker. Gerçek bir şehir nehri olan ve Champs-Elysées ve La Défense mahallelerini çağrıştıran Paseo'nun batısında soyluların ya da büyük burjuvaların malikâneleri görkemlerini ve refahlarını Almagro mahallesinde gözler önüne serer.

Bu zenginlik ve bolluk mekânından biraz daha güneyde her pazar, Rastro bit pazarının kurulduğu Lavapies mahallesine geçenler sosyolojik tezatı rahatlıkla görebilir. (Leal, 1994).

Ama bugün büyük zenginlik, yavaş yavaş ikâmet tercihlerini batıya kaydırarak daha da kuzeyde toplanma eğilimi göstermektedir. Büyük servetler, lüks villaların birbiri ardına sıralandığı la Puerta de Hierro, de Somosaguas ya da la Florida gibi sadece tek

bir gruba ait parsellelere bölünmüş arazilerde buluşur. Bekçi kulübesi ve çöplükleri dâhil tamamen özel olan bu mekânlar, tıpkı mücevher kutusunun küçük yastığı gibi yemyeşil parkların ortasında bulunan (bazıları on kadar banyolu) büyük evleri gözler önüne serer.

Madrid burjuvazisinin tatil mekânları, hafta sonları ya da yazın bunaltıcı günleri için evler, yine çok korunaklı bir ortamda kışın kar, yazın da serinliğin sakin bir yaşam çerçevesi sunduğu Castille Dağı'nın köylerinde, kuzeybatıya doğru yönelen eksende sıralanır.

Parsellenmiş şık araziler

Bizbize olmanın bariterleri simgesel ya da maddî olabilir. Güzel mahallelere gitmek, orada yapılacak bir işin olmasını da gerektirir, sıradan bir vatandaşın o mahallelerde pek işinin olmadığı da açıktır. Dükkânlar onun ihtiyaçlarına hitap etmediği gibi zaten alım gücü de buna yetmez: Her tür ticarette olduğu gibi kapısı herkese açık olsa da büyük bir moda evine sadece meraktan bile girilmez. Simgesel şiddet, geçilemez bir sınır çizmek için yeterlidir: Kibar bir mahalledeki her şey mahalleye gelen zaten yönetilmekte olan davetsiz misafire haddini bildirir. Mahalle sakinleri, yürüyüşleri, davranışları ve bedensel büyüleriyle, davranışını az çok kontrol eden ve kimi zaman da olması gereken yerde olmadığını bildiğinden şiddetli, ama temelsiz bir utanma duygusuna kapılan bu davetsiz misafirin sadece orada bulunması nedeniyle hırpalanan ve o mahallenin dünyasına yabancı olan bedensel varlığı tartışmaya sokarlar.

İster güzel mahallelerin, villaların ve girişi çok sıkı korunan tamamen özel küçük köylerde olsun, ister popüler başarısı gidip gelmeleri hassas hale getiren yazlık tatil yerlerinde kapalı arazilerde olsun, büyük burjuvazinin kendini duvarların ardına kapattığı başka durumlara da rastlanır. Büyük burjuvalar, 19.yy'da İkinci İmparatorluk döneminde geçici bir durumu da yaratmıştır: Vésinet, Maisons-Laffitte ya da Raincy gibi kapalı olmayan ge-

niş araziler. Böylelikle, büyük burjuvazi, sahiplerinin malî nedenlerle, keskin şehircilik kuralları dayatarak sosyal üyelik biçiminde parsellere ayırdığı özel korular ya da şatoların parklarına yerleşmişlerdir. (Pinçon, Pinçon-Charlot, yeniden basım, s. 245–278).

Villa Montmorency

Paris'in 16. bölgesindeki Villa Montmorency, Montmorencylerin 1852'de Pereire ve batı demiryolu şirketine kentin etrafını dolaşan küçük bir hat inşası için sattığı Boufflers Şatosu'nun parkında doğdu. Villa boş kalan arazi üzerine inşa edildi. Gezginlere tamamen kapalıdır: İtinayla korunan villaya, sakinlerden birinin izni olmadan demir parmaklıkları aşarak girmek söz konusu bile değildir, bu yüzden personel, girişi sıkı biçimde kontrol eder. Tamamen özel bir alandır. Bu özelliğin bir bedeli vardır, çünkü maaşlı 3 bekçi, 1 gece bekçisini istihdam etmek ve sokak ve bahçelerin bakımı için gerekli masrafları gözden çıkarmak gerekir. Evsel çöplerin toplanması villa sahiplerinin işidir, ancak çöp kamyonlarının seslerinden rahatsız olmak istemeyen villa sakinleri, bakım sorumlusu personelin çöpleri sessizce girişe bırakabilmesi için elektrikle çalışan küçük araçlar temin etmiştir. Bu kolektif hizmetlere yıllık katılım oranı mülklerin boyutlarına göre çeşitlilik gösterir. Villa Montmorency'nin sakinleri 1853'ten beri bu türden çok sahipli mülkler için kanunla belirlenmiş olan bir sendikal dernekle işlerini yürütürler. Bu "çok aileli yazlık evlerin" düşsel güzellikteki çerçevesini muhafaza etmek için statüde belirtildiği gibi, kurallar giderek daha zorlayıcı hale gelmiştir.

İnşaatların ve bahçelerin ebatı, mimarisinin çeşitliliği ve çatısının gösterişiyle villa Montmorency, yüzyılın dönemecinde bir zamanların hem umulmadık hem de görkemli tatil merkezleri Deauville'i, Dinard'i ya da Arcachon'u çağrıştırır. Kentsel ve mimari nitelikleri, kullanılabilir alanların genişliği, itinayla yapılmış inşaat, daha fazla sosyolojiyi beraberinde getirir. Villada yüksek sosyete yaşamı hâkimdir ve bir cemiyette rastlanabilecek türden bir bizbizeliği sağlar. Her ne kadar cemiyet üye-

liği kuralları sistematik biçimde uygulanmasa da, iç düzenleme gerçek komşuluk sorunlarını bertaraf etmek için yeterince caydırıcı niteliktedir.

Sahipleri ve personel, villada oturanların isimlerini çok gizli tutma konusunda ısrarcıdır. Basın sayesinde Vincent Bolloré'nin villada oturduğu biliniyor. *Bottin Mondain* de, eski burjuvazi ya da soylu ailelerin villada varlıklarını doğrulamaya imkân veriyor. (Pinçon, Pinçon-Charlot, 2001).

Yüksek sosyete için yüksek duvarlar

Dünyanın bütün ülkelerinde zenginler, gözden uzakta, istenmeyen izdihamlardan korunaklı biçimde yaşar. Fas'ta Casablanca'da Anfa tepesi üzerinde, kentin geri kalanından tercit edilmiş saygın bir mahallede zenginlik, her yerde bulunan derin sefâletten çekinmeksizin kendini gösterebilir. Burjuvazinin aynı mahallelerde ve aynı eğlence kulüplerinde toplaşması, endogam sosyal evlilikleri çok kolaylaştırır. (Benhaddou, 1997).

Ana belge *Bottin Mondain*'de yer alan yurtdışı adreslerin dökümünü yapan 1995 tarihli *Petit Mondain*, tıpkı Paris'teki 16. bölgedeki adreslere "Muette" ya da "Passy" eklendiği gibi bu mahalleye kayıtlı olan adreslere "Le Mas, Anfa yolu köşesi", "villa Les Hirondelles, André Masset sokağı Anfa", vs eklendiğine işaret eder.

Mexico'da da aynısı, yani adreslerde şık mahallelere atıf söz konusudur: "Lomas Virreyes", "Reale de las Lomas", "Paseo de las Lomas" ... Merkezde yoğun bir hava kirliliğinin olduğu bu kentte zenginler, yükseklerde, Las Lomas de Chapultepec'te oturur. "1996'da, "Las Lomas de Chapultepec" bir büro istilâsı tehdidiyle karşılaştı, ama bu aşırı kirli başkentin tek akciğeri olan yerin zengin sakinleri, kendi özel alanlarını savunmak için kenetlendiler". (Loaeza, 1988).

Bununla birlikte, tıpkı sefâletin her yerde olduğu başka ülkelerde olduğu gibi Meksika'da ya da Brezilya'da da en yoksulla-

rın yığınlar halinde yaşadığı bölge ya da varoşlarla seçkin mahallelerin çok yakın ya da hemen hemen yakın olduğu durumlara rastlanır. Belo Horizonte'de tepeler, zenginler ve çok sefiller arasında paylaşılabilir örneğin. *Favela* "condomino" yani şık mahalle duvarlarının dibine kadar gelebilir. Havuzlu, birçok araba için garajı olan geniş evler iki kat daha fazla korunur. Arazinin girişinde bekçinin sıkı sorgulamasından geçmeden kent içindeki bu küçük kentlerin yollarını kullanmak mümkün değildir. Ama her bir villanın ayrıca özel bekçisi vardır: Duvarın arkasında, giriş kapısının yanındaki demir parmaklıkların ardından gelen gideni gözetleyen dikkatli bir bakış hemen fark edilir. Bu kapalı ve çok sıkı korunan dünyaları Brezilya'nın bütün büyük kentlerinde, Sao Paulo ya da Rio de Janeiro'da görebiliriz, ama bunlara ABD'de ve kuşkusuz daha az lüks güvenlik önlemleriyle ama giderek daha fazla Avrupa'da da rastlarız. Bizbize olmanın tadı ve endişe, pek de yersiz olmayan biçimde yoksul ülkelerde bir güvenlik endişesiyle iki kat artar. Eşitsizlikler o kadar çoktur ki, simgesel bariyerler bu kadar bolluğun iştâh kabartıcılığını durdurmak için pek fazla rol oynayamazlar.

Bireyin kolektiften, özel sektörün devletten, rekabetin sosyal korumadan, pazarın düzenlemeden ağır bastığı bütün bu ülkelerde, teorik olarak bireysellik yanlısı olan büyük burjuvaların kendileri için pratikte hangi ölçüde bir bireyselciliği benimsediklerini görmek paradoksaldır. Bir sosyal çevre ve olağanüstü bir yaşam çerçevesi oluşturmak için liberal ekonomi ve bireysel inisiyatif savunucuları, ortaklık sözleşmeleri ve ifraz, zorlayıcı bir güvenlik servisi ve saçma bir biçimde serbest rekabet toplumunun kendi sınırları olduğunu kanıtlayan bir kapalılık gibi kolektif biçimlere başvururlar.

Hem ailesel hem de ekonomik çıkarları söz konusu olduğunda burjuvazi, Pazar mantığını kendi lehine kırmaktan çekinmez. O zaman da belli bazı alanlarda tam anlamıyla dikkate değer ayrı bir kentsel korunmanın geliştiğini gözleriz, ki bu da kazanılmış avantajların ve durumdan elde edilen rantların korunmasının bir koşuludur. Bu süreci yazlık mekânlarda da görebiliriz.

Yazlık mekânlar

Seyahatin ve keyif gezilerinin keşfedilme onuru, bu alanda inisiyatif sahibi olan yüksek sınıftadır. Ancak hem imkânı hem de böyle bir zevki olduğundan burjuvazi, ister kendi oturdukları yerlerde isterse de yazlık mekânlarda hattâ lüks trenler ya da büyük seyahat gemilerinde olsun, yatırım yapabileceği farklı yerlerde sürekli olarak kendi toplumsal yaşamını yeniden oluşturmaya çalışır. (Corbin, 1995). Norbert Elias, "ikâmet ettikleri yer değişse de onların toplumu hep aynıdır der. Kâh Paris'te yaşarlar, kâh Versailles'da, Marly'de ya da başka bir şatoda kralın yanındadırlar, kâh konaklarından birinde otururlar ya da bir arkadaşın köşküne yerleşirler". "Gerçek vatanları olan kendi toplumlarına bu sarsılmaz bağlılık" hep aynı bizbizelik kaygısıyla seyahat etmek ve konaklamak tarzında ifade bulur. (Elias, 1985, s. 29).

İngiltere'de 18. yy'dan itibaren termal merkezler, sonra Viktorya döneminde de deniz kıyısındaki sayfiyeler Gotha gettoları mantığına göre tasarlanmıştır. Brighton, bugün bile dalgakıranları ve çok zengin mimarisiyle bir zamanların yüksek sosyetesinin şık yaşamını tahayyül etmeye imkân sağlar. (Cannadine, 1979). Fransa'da İkinci İmparatorluk döneminde yüksek sosyete, kendi şahsî kullanımı ve yeni yeni moda olmaya başlayan deniz banyosu modasına uymak için iyotlu havanın yararlarını ve deniz keyfini barındıran gerçek birer mücevher olan Deauville, Le Touquet-Paris-Plage, Arcachon, Biarritz'i inşa etmiştir. (Pinçon ve Pinçon-Charlot, 2006).

Günlük yaşamları için olduğu kadar kırda, dağda ya da denizde hoşça vakit geçirmek için büyük aileler genel kural olarak daha önce hizmet veren bir yerleşim yerini yeniden fethetmek yerine bâkir bir araziyi kentselleştirmeyi tercih etmiştir. Ancak Les Portes-en-Ré gibi karşıt örnekler de vardır.

Büyük burjuvazinin gayrımenkul işlemleri kış sporları merkezlerini de içerir. İsviçre'de Gstaad ve Saint-Moritz bu tarzı ortaya koyar. Megeve, Benjamin Rothschild'in büyükannesi Noemie Halphen tarafından 1920'de kuruluştur. Halphen burada bir

ahşaptan yapılma dağ evi ve ilk mekânik teleferik ile Mont d'Arbois otelini inşa ettirmiştir. 1923–1924'te merkez, İngitere Kraliçesi Elizabeth ve Belçika Kralı I. Albert gibi kraliyet altesleri tarafından onurlandırılmış, bu da merkezin ün salmasına katkıda bulunmuştur. 1927'de Mont Arbois'da golf sahası açılmış ve Bourbon-Parma prensesi Louis Blériot, Lacoste ailesi, Vendome meydanındaki mücevherciler gibi şahsiyetlerin uğrak yeri oldu. Harekete lüks butikler eşlik etti ve Megeve İsviçreli rakipleriyle baş eder hale geldi.

Sayfiyeler, kış sporları merkezleri ve kaplıcalar yüksek sosyete ailelerinin bizbizelik kaygısını doğruladı. Bu mekânlarda Paris'in şık mahallelerinin ambiansı, cemiyetlerin sessiz ve dingin atmosferi görülür. Büyük burjuvazi için tatil yerleri, her ân gösterilmesi gereken sınıf ve nezâket kurallarının gevşetilebileceği bir durumun olmadığını bir kez daha ortaya koyma fırsatı teşkil eder. Bu örnekler ayrıca yüksek sınıfa ait alanların çeşitliliğini de gösterir.

Les Portes-en-Ré

Portes-en-Ré, bir ada içindeki adadır. Ré Adası ucundaki bu belde deniz ve tuzlalarla çevrilidir. Sıradan turistler ender olarak buralara kadar gelebilir. 1930'lu yıllarda Les Portes küçük bir köylü, sebzeci, tuzla işçisi ve geçimini tuz işlemekle kazananların köyüydü. Açık denizden gelen rüzgârlarla baş etmek için tasarlanmış bir şehircilik örneği olan çıkmazları ve dar sokaklarla kafes gibi örülmüş birbirine yapışık nizam evleri olan fakir bir köy. Savaştan önce aralarında Suzy Solidor'un yer aldığı bazı edebiyat ve sahne dünyası ünlüleri, kötü bir yoldan gidilen adanın ucunda meraklı bakışlardan uzakta sakin bir çıkmaz sokağa göz koymuştu. Savaş, sanatçıların ün kazandırdığı bu köyün hâli vakti yerinde kişiler tarafından işgâl edilmesi sürecini durdurdu.

1950–1975: Çok daha dikkate değer ikinci bir dalga, köyden kente göç nedeniyle boşalan ve güçlükle ayakta duran köyü kapladı. Çok güneşli ancak çok sıcak olmayan iklimine, saklı bahçeleri ve avlularıyla alçak tavanlı küçük evlerine hayran olan köklü aileler, eski köyün evlerini satın almaya başladı. Onları birbirine bağlayan ilişkiler sisteminin yoğunluğu nedeniyle yazın olduğu kadar kışın da birbirlerinin komşusu olmaya başladılar. Bu zengin köklü aileler Paris, Bordeaux ya da Lyon'un şık mahallelerinden geliyorlardı. Bir ev, sonra komşu ev ve sonra bir başka ev satın alarak eski köye yerleştiler ve yavaş yavaş, giderek artan bir ün kazanan çok hoş bir birliktelik oluşturdular.

1995'te *Bottin Mondain*'de yer alan ve Charente-Maritime'de bir evi olan 631 aileden 219'unun, 80'i Les Portes'da olmak üzere, Ré Adası'nda bir evi vardı. Ortalama 3 çocuklu bu 80 ailenin 71'i, 50'si şık mahallelerden olmak üzere Paris'te oturuyordu. Bu 80 ailenin 21'i ya Megeve'de bir şale ya da Bordelais'de bir şato olmak üzere üçüncü bir adres de bildirmişti. Asillerin sayısı da oldukça fazlaydı: 80 soyadından 32'si ya asil ya da asalet soyundandı. Bunlar sadece kocaların soyadları değildir, çünkü birçok soylu olmayan erkek, soylu kadınlarla evlenmiştir. Geleneksel ailelerin dışında Ré Adası sevdalıları sanat camiası olduğu kadar siyaset camiasına da uzanmıştır. Jean-Loup Dabadie, yerel bir figürdür, Claude Nougaro, Bernard Giraudeau, Robert Gallet, Jacques Toubon ve Lionel Jospin tatillerini burada geçirmeyi sevenler arasındadır.

Bu kadar küçük bir köyde böylesi bir toplaşma gözle görülür haldedir: Cumartesi sabahı pazar dolayısıyla ve özellikle de Pazar günü pazarın dışında bir de iki âyin artarda yapılır ve her seferinde kilise dolar taşar. Bütün yüksek sosyete bizbizeliğin sonsuz keyfini çıkarır. İlk başta göze bedensel *büyü* yani bedenine iyi bakma ve onu sergilemenin homojenliği çarpar. Çocuk yaşlı, bronzlaşmış, dimdik, incecik bedenler. Kuşkusuz yaz kıyafetleri giyilir, ama asla üzeri kocaman harflerle yazılı ya da alaca bulaca desenli tişörtler değil. Şort değil de bermudalar giyilir. Çıplak ayak ya da spor ayakkabısı değil, yat tarzı ayakkabılar tercih edilir. Çocuklar ve büyükler sadedir ve bir yerden

başka bir yere gitmek bisiklet kullanırlar. Bunlar cırtlak renkli VTT'lerden ziyade, çantalı değil de gidonlara sabitlenmiş güzel sorgun dalından sepetli siyah ya da gri bisikletlerdir.

Herkesin herkesi tanıma oranı yüksektir. Herkes birbirini selâmlar, âyin çıkışında kilise önünde uzun sohbetler yapılır Pazar aperatifi almak isteyenler café Bazenne'in terasında toplaşır. Kendi kendine olmaktan mutluluk duyan neşeli bir topłum. Ancak potansiyel alıcılar için emlakçı tarafından hazırlanmış broşürde de belirtildiği gibi "korunmuş bir cennet hak eder (se merite)". Başka bir deyişle, herkesin mutluluğu ancak bazı zorlu bedellerle gerçek olur. Böylece Les Portes Ré adasının bir toprak kullanım planına sahip ilk beldesi olmuştur ve aynı broşüre göre, "kamping karavan kullanımı için inşaat izni olmayan özel mülkiyetler halinde parsellere ayrılmasının önüne geçen" önlemler alınmıştır. Yaşam çerçevesinin kötüleşebilmesini önlemek de elbette bu inşaat izni olmayan arsaların değeri üzerinde bazı fedakârlıklar yapılmasını gerektirir.

Çok mülklülük

Bottin Mondain'de yer alan ailelerden pek enderi tek bir adres bildirmiştir. Çoğu iki, üç hattâ dört adres bildirmiştir. Büyük burjuva yaşamının sistematik ve karakteristik tarzı çok mülklülük olarak görülür. Paris'teki daire, genellikle köklerin bulunduğu taşradaki bir şato olmadan tasarlanmaz. Bu durumda tam anlamıyla niteliksel bir yer değiştirme anlamındaki "ikinci" bir ikâmet değildir söz konusu olan. Aynı zamanda büyük bir aileyi tanımlayan bir Evden söz edilir. Bu karşıtlar birliği hem bir şatonun duvarlarındaki sosyal nesnellik hem de mutlu sakinlerinin sosyal gayri maddiliğini ifade eder.

Bu çok mülkilik toplumda bir çifte yerleştirmenin açınsayıcılarıdır: Ailesel bir hafızanın derinliği ve Paris yüksek sosyete yaşamının modernliği. (Mension-Rigau, 1999). Çok mülkilik egemen pozisyonların tanımına katkıda bulunur. Zaten yeni zenginler Paris'te kırda, denizde ve dağda birçok ikametgâh alarak başarılarını çok hızlı biçimde ortaya dökerler. Bugün bu çok mülki-

lik, başta New York, Londra ya da başka yerlerde başlarını sokacak evler satın almaktan çekinmeyen işadamları için olmak üzere yurt dışına yayılmıştır. Toplumsal iktidar da böylelikle evrende kendini gösterir. Aşırı değerli bizbizelik, birbirlerinin içine girmiş sayısız yuvaya yol açar. Yarış atı sahipleri ya da Jokey Kulüp üyelerinin hipodrumlarda kendilerine özel tribünleri vardır. Açık biçimde sıradan at yarışı meraklısı kitlelerden ayrıdırlar. Golfcülerin tek derdi sadece örneğin Belçika'da Tervuezen, Saint-Cloud, Saint-Nom-la-Breteche arasında tercih yapmaktır. Bu golf kulüpleri sadece seçimle üye olunabilecek özel kulüplerdir. Şık mahallerde yer aldıklarından cemiyetler, toplumsal mükemmeliyet yoğunlaşması noktaları şeklinde oluşurlar. Polo de Paris ve Cercle du Bois de Bologne gibi bazıları Paris kenti tarafından bağışlanmış bu yeşil alanın 25 hektarlık kısmını işgâl eder ve halkın kullanımının dışında bırakılmıştır. Titizlikle kapalı olan bütün bu cemiyetlerin imtiyazları, bu durumdan habersiz gezmeye çıkanların dikkatinden kaçar. Büyük aileler, böylesi farklı biçimlerde, kendi kontrollerinde olan ve tamamen kendi keyifleri doğrultusunda kendi yaşam biçimlerini sereserpe yaşayabilecekleri, sayısız araziye sahiptir.

IV.
Uluslararası bir sınıf

Büyük burjuvazinin çok mülkiliği uluslararası bir boyut görünümü kazanır.

Her ne kadar Nobert Elias *Sociétés de cour* adlı çalışmasında bu boyutu dikkate almamış olsa da, "(soyluların) gerçek vatanları olan kendi toplumlarına bu sarsılmaz bağlılığından" söz ederken kullanılan terimler, yabancı ve Fransız elitlerin egemen çizgilerinden biri olan kozmopolitlikliği düşündürmektedir. Eski Rejim döneminde prenslerin evlilik bağlarıyla zaten var olan bu sınıf yurtseverliği, günümüzde zengin soylular ve büyük burjuvazi tarafından sistemli olarak beslenmektedir. Küreselleşme ya da Avrupalı yaşam tarzlarının ortaya çıkışından sürekli olarak bahsedilmekle birlikte yüksek sosyetenin birçok kuşak boyunca evlilik bağları ve uluslararası düzeyde birbirini izleyen ilişkiler sürdürmekte olduğunu hatırlatmak gereksiz değildir.

Büyük aileler, Rothschildler örneğinin gösterdiği gibi, uluslararası ağlar kurmuştur. Ekonomik yaşama karışmaları, zenginliklerinin temelini oluşturan dünya çapındaki sayısız şirketteki hisseleri, karakteristik özelliklerinden biri olan bu ayrıcalıklı kozmopolitizmle atbaşı gider. Bugün bu süreç, hızı ve kazandığı yeni boyutlarla giderek gözle görünür hale gelmiştir. Zaten hiç kimse, bu iş yaşamının uluslararası boyut kazanmasına büyük burjuvaziden daha fazla hazırlanmamıştır.

Rothschildler

1789'dan itibaren, hanedanın efsanevî kurucusu Mayer Amschel Rothschild'in üçüncü oğlu Nahtan, ailenin finansal çıkarlarını temsil etmek üzere İngiltere'ye gider. Nahtan'ın Londra'daki başarısı, farklı ülkelerde şubeleri olan bir Avrupa bankası kurma fikrini filizlendirir. 5 kardeşin en küçüğü olan James 1810'dan itibaren Fransa'ya yerleşirken, Avusturya tarafından bir borç saptaması dolayısıyla 1820'de Viyana'yı tercih eder. Bu kez Napoli Kralı'nın bir borcu etrafındaki gizli anlaşmaları yürütebilmek için Carl, 1820'de Napoli'ye gider. Mayer'in büyük oğlu Amschel, 1812'de ölümünü takiben ailenin başına geçer ve dolayısıyla Frankfurt'taki ana şirketin başında kalır.

Bu kardeş dağılımı ender görülen bir sağlam ağın ilkesi haline gelmiştir. Şirketlerini bir aile yapısı üzerine temellendiren Rothschildler, City'nin Yahudi maliyecileri ya da çok erkenden hikmeti hükümetten esinlenen evlilik bağı politikası uygulayan Avrupa sarayları tarafından da ortaya koyulan bir stratejiyi mükemmel noktasına taşımaktan başka bir şey yapmamıştır belki de. Ayrıca Yunanlı armatör ve tüccar aileler de faaliyetleri için farklı önemli yerlere bilinçli olarak oğullarını yerleştirmiştir. Gittikleri ülkelerde evlenen bu oğullar kendilerini de dâhil edecek zaten kurulmuş ağları pekiştirdiler. (Pinçon, Pinçon-Charlot, 1998).

İşlerin ve varlıkların çoğalan uluslararasılaşması

Kapitalist toplanma, ağların ve işlerin uluslararası hale gelmesiyle at başı gider. Sürecin kapitalizm mantığıyla eşzamanlı yoğunlaştığından şüphe yoktur. Şirket ve gruplar arasındaki evlilikler ve bir yönetim altında toplanmalar giderek daha fazla görülür. Genellikle farklı ülkelerde şubeleri olan şirketleri kapsar. Bu küreselleşme hareketi içindeki en yeni olgu, spekülatif fonları ya da Anglo-Sakson kökenli ödenek fonlarını yöneten kurumsal yatırımcıların ortaya çıkışında bulunmaktadır. Bir dönem basında ve finans çevrelerinde kullanıldığı adıyla bu "zinzin"ler [*kaçık, şey*],

sınır tanımazlar ve yan şirketlerin borsa kârları doğrultusunda yatırım yaparlar. (Izraelewitz, 1999). Ne var ki bunlar, Afrika madenleri ya da Asya'daki kauçuk ağacı yetiştirilmesine yatırım yapmak için 20. yy'ı beklemeyen burjuva iş çevreleri örneğini izlemekten başka bir şey yapmazlar. Burjuva soyundan gelen bu yatırımcılar, kendi servetlerini yapan yeni zenginler eşliğinde Batı kapitalizmini dünyaya yaymaktan hiç vazgeçmemişlerdir. Burjuva kozmopolitliği her şeyden önce iş kozmopolitliğinin bir ilkesi gibidir.

Her bir fabrikanın, her bir şirketin hikâyesi kuşkusuz iş rakamlarının artışının çok hızlıca ulusal sınırların ötesine taşınmasını öngören bu mantığı gün ışığına çıkarır. Birkaç on yıl içinde hatırı sayılır bir servetin sahibi olan yeni kuşak girişimciler ve yeni patronlar arasında yapılan bir anket, bu uluslararasılaşmanın kaçınılmazlığını ortaya koymuştur. (Pinçon, Pinçon-Charlot, 1999). Gelişip kalkınan kapitalist bir şirket, küreselleşmeyi yaymayı, gücünü çıkarlarının uluslararasılaşmasına oturtmayı başararak kapitalizmin doğal eğilimini yeniden canlandırmış olur.

Kapitalistler arası rekabet dünya çapında müktesebatların ve şirket evliliklerinin ilkesidir. Piyasa ve liberalizm dünyasında kazanmak ya da ölmek, büyümek, rakipleri kendi içine alıp eritmek ya da yok olmak gerekir. Yeni patronlar, meslekî servetlerini kendi ölçülerinde bu emperyalist model üzerinde temellendirmiştir, bu da onları Fransa dışında büyümelerine engel teşkil eden ve ileride pazar paylarına erişmelerini yasaklayarak onları eritme ya da boğma riski bulunan gruplar ya da şirketleri aşamalı olarak kendi insaflarına bırakmaya itmiştir.

Pierre Bellon babasının şirketinde birkaç yıl çalıştıktan sonra 1966'da Sodexho'yu kurdu. Marsilya'da kurulu şirket, gemilere yiyecek temini konusunda faaliyet gösteriyordu. İlk başlarda tamamen hazır yiyecekler sunan Sodexho, çok daha zorlu koşulları tercih ederek, çöl, buzul ya da tehlikeli bölgeler ya da (petrol, gaz, maden, inşaat gibi) çok tecrit edilmiş yerlerde faaliyet gösteren şirketlere temel gıda ve yemek temin etmeye başladı. Grubun bir broşüründe de yazdığı gibi, "ailesinden uzak, her şeyden

uzak, dünyanın öbür ucuna konfor ve insan sıcaklığı götürmek". Daha sonra Sodexho'nun faaliyetleri daha da genişledi, şirketlerin kolektif yemek işi, eğitime, hastane kurumlarına ve yaşlı evlerine yemek hizmetiyle sağlığa yayıldı. Sodexho, aynı zamanda tıpkı Lido ya da Sidney Opera'sının restoranı gibi bir prestij kurumudur. Aynı zamanda aralarında restoran çeklerinin yer aldığı bir hizmet çekleri ve turizm akışı.

1966'da Marsilya ve civarında birkaç maaşlı elemanla işe başlayan Sodexho, bütün kıtalarda 70 ülkeye dağılmış 21 bin 200 birimde 270 bin çalışanı bulunan bir gruba dönüştü.

Böylece, grubun yemek, konaklama, kuru temizleme, sağlık hizmetleri ve sağlık, atık su arıtması ve "Saklı maden" Minera Escondida'da 3 bin 200 metre rakımda bakım hizmetlerini içeren global bir hizmet sunan Sodexho logosunu dünyanın her yerinde, kutuplarda, Fin Laponya'nın başkenti Rovaniemi'ye birkaç kilometre uzaklıktaki Noel babanın köyünde olduğu gibi Şili Andları'nda görürüz.

Paralel olarak menkul kıymet portföyleri de giderek uluslararası hale gelir. Büyük servetleri idare eden bir vekil, kendi müşterileri arasında yer alan zengin bir Fransız ailesi örneğinden hareketle, yatırımların coğrafî çeşitliliğinin altını çiziyor: Yatırımlara Avrupa'da (Fransa, İsviçre, Lüksemburg, Belçika, İspanya) olduğu kadar Amerika'da da (ABD, Arjantin, Brezilya, Meksika, Guatemala, Paraguay) rastlanıyor. Zenginlik, ekonominin uluslararasılaşma ritminde uluslararasılaşıyor. Bu hareket, sadece sahip olunan kıymetler yapısını değil, aynı zamanda zenginliğin dünya çapındaki mekânsal dağılımını da içeriyor. 1990'lı yılların sonlarından itibaren Amerikan bankası Merrill Lynch, bilgisayar hizmetleri şirketi Capgemini işbirliğiyle dünya ölçeğinde büyük servetlerin sahiplerini yayınlıyor ve bu kaynağa göre, dolar milyarderleri kulübü dikkate değer ölçüde artış göstermiş ve 2005'te üye sayısı 8,5 milyona ulaşmıştır.

Her ne kadar burjuvazi, toplumsal pozisyonunu kendi ekonomik sermayesine borçlu olsa da, bir büyük burjuva olmanın uluslararası boyutun sayısız biçimiyle bütünleşmiş olan temsilcilikler

ve durumlar gerektirdiği de anlaşılırdır. Bu o kadar doğrudur ki, söz konusu ailelerin ekonomide aktif olması ve egemen bir rol oynaması ya da daha verimli bir tavır belirlemesi gerekir: Kozmopolitizm, mevcut imtiyazların önemli bir bölümünü borçlu olduğu toplumsal bir grubun kimliğinde yer alan karakteristik özelliklerden biridir. Tıpkı bir zamanlar aristokrasinin olduğu gibi, iktidardaki toplumsal sınıf olan burjuvazi, kozmopolit bir sınıftır. İktidar merkezileşmeyi gerektirir, ama aynı zamanda ekonomik kontrol ve ağların uluslararası genişlemesini de talep eder. Bu günlük hayatta çok çeşitli biçimlerde yaşanır.

Uluslararası bir yaşam tarzı

Yunanca kökeni "dünya vatandaşı" demek olan kozmopolit sıfatı kimi zaman, büyük burjuvazinin dışında, pek az pohpohlayıcı olan küçümseyici bir yan anlama sahiptir. Her ne kadar Prens Jean-Louis de Faucigny-Lucinge anılarına "*Un gentilhomme cosmopolite*" (Kozmopolit soylu bey, –ç.*n*.) adını verdiyse de, kuşkusuz bunu kendi hesabına bir yan anlam olarak almamıştır. Tersine, belli bir sosyal çevrede kozmopolitizm tam olarak kelime anlamını alır, yani kişinin ve yaşam tarzının ilişkilerinde uluslararası boyutla at başı giden toplumun zirvelerine aidiyet.

Kozmopolit habitus

Büyük burjuvazinin çocuklarının kişilikleri, uluslararası kaynaşmayı öne çıkaran bir eğitim sistemi içinde şekillenir. Yabancı dillerin öğrenilmesine, doğumdan itibaren (Katolik olduklarından), İngilizlerden ziyade İrlandalı olan dadılarla başlanır. Alman ya da İspanyol dadılar da tıpkı bir anadilinde olduğu gibi tam bir beyin yıkamayla dil öğretimini garanti edebilirler. Bu düzeni şimdilerde *au pair* genç kızlar yürütmekte ve giderek de dadıların yerini almaktadır.

Daha sonra uluslararası büyük kolejler devreye girer. İsviçre,

elitlerin çocuklarına ayrılmış bu türden kurumlar konusunda uzmanlaşmıştır. Egemen ailelerin, sanayi hanedanlarının, büyük maliyecilerin, sinema yıldızlarının mirasçılarını kabul ederler. Leman Gölü kıyısında, Lozan yakınlarındaki Rosey çok ünlüdür. (Jay, 1997). Bütün dünyaya yayılmış olan Notre-Dame-de-Sion okullarını İsviçre'de olduğu kadar Paris'te ya da Sao Paulo'da da görürüz. İngiltere'de Eton College erkeklerin, Brighton'daki Roedean da kızların eğitimini sağlar.

Bu yıllar boyunca gençler, diller ve inanç sınırlarının ötesinde, dünya çapında dostluklar, işbirlikleri, tanışıklıklardan oluşan benzersiz bir toplumsal sermaye, saygın uluslararası ilişki sermayesi oluştururlar. Yıllıklarda yer alan yetişkin yaştaki eski öğrenciler bütün kıtalara dağılmıştır, herkes bilir ki şu ya da bu ülkede günün birinde kendisini ağırlayabilecek ya da iyilik yapmaya muktedir olan bir eski okul arkadaşı vardır; yıllıklar eski bir okul arkadaşının bulunabileceği dünya ölçeğinde bir adres karnesidir. "60 ülkede 225 farklı meslekte ayrıcalıklı muhataplarla yeniden buluşabilmek bir kozdur, bunu kullanmak lâzım" (Roches de Normandiya eski öğrencileri derneği, *1994 Yıllığı*).

Diğerleri arasında bu kurumlar, sayısız milletten öğrenci kabul etmekle gururlanırlar. Burada, daha ziyade göçmen olan yabancı kökenli öğrencilerin kalabalık olduğu sıradan okulları eleştiren mükemmeliyetçi okul kriterlerinin tersi söz konusudur.

Aile çevresinin kendisi de, yabancı konukların davet edildiği resepsiyonlarla kültürel etkinlikler ve yüksek sosyete faaliyetleri dolayısıyla yabancı ülkelere yapılan seyahatlerle bu kozmopolit kültür genişler. Öyle ki, müstakbel zengin mirasçıların eğitim sistemi, dünya çapında devam eden ilişkiler ve dostluklar ağıyla sonuçlanır. Bu ailelerde New York, Madrid ya da Lozan'a bir seyahat her zaman aile üyeleri ya da arkadaşlarla görüşme fırsatıdır ve genellikle onlarda kalınır. Böylece birçok yabancı ülke, bir aile karakteri kazanır.

Uluslararası ağlar

Av, polo, balık avı, yatçılık, golf ya da kayak gibi faaliyetler dünyanın dört bir yanına dağılmış aileler arasında yoğun bir alışveriş desteğidir. Malta Nişanı gibi hayır işi faaliyetleri için de aynı şey söz konusudur. Le Cercle de l'Union Interalliée, dünya çapında yüzden fazla kulüple bağlantılıdır ve bu da üyelerine seyahat esnasında ister New York'ta 5. Cadde'de, ister Cakarta'da benzerleriyle buluşabilecekleri bir mekân sağlar. Ancak, karşılıklı olarak, Interalliée üyelerinin ülkeleri çok çeşitlidir. Fransa ve Birleşik Krallık, Belçika ya da Finladiya gibi Avrupa ülkelerinin dışında bütün kıtalardan örnekler not edebiliriz: Güney Afrika Cum-

Normandiya'da uluslararası bir okul

Verneuil-sur-Avre'daki Roches okulları 1898'de Edmond Demolins tarafından kuruldu. 1941'de, bütün dünyadan gelen öğrenciler için eksiksiz bir eğitim vermek hedefine uygun pedagojik metodlar uygulayan Normandiya Koleji ile birleşti. Yabancı öğrencilerin kabulüne dayalı uluslararasılık, okulun dinî nitelikli olmasını yasaklıyordu. "1990'lı yıllarda okulun yetkililerinden biri olan M. Dollfus, okul laik diyordu. Kelimenin tam anlamıyla, yani bizler hiçbir şey empoze etmiyoruz, ama her şey hakkında bilgi veriyoruz. Öyle ki, bizlere İslâm dini hakkında bilgi vermesi için bir imam davet ettik. Monsenyör Gailltot'yu çağıracaktık, ama Kilise ile yaşadığı sıkıntılar nedeniyle Peder Di Falco gelip Katoliklik hakkında bilgi verecek. Ayrıca Paris Başhahamı Bay Goldmann'ı da dinledik. Öğrencilerimizden birinin tamamen serbest fikirli olan babası, dinsiz bir ahlâkla nasıl yaşandığını anlatacak. Ortodoks öğrencilerimiz de var. Birgün piskoposu davet edeceğimiz gün de gelecek. Dolayısıyla söz konusu olan, dışlama olmaksızın, ya da şu ya da bu dine geçilmesini istemeksizin çok özgür bir dini bilgilendirmedir".

Bütün dinleri birleştirmeyi amaçlayan bu durum, uluslararası ya da çok dinli arkadaşlıkları kolaylaştırır. Roches Okulları öğrencilerinin dua alışkanlıkları, şapel ya da tapınağın gayet is-

huriyeti, Hindistan, Japonya, Yemen ya da Singapur temsil edilir. Bu ülke vatandaşları, Elysée Sarayı'na iki adım uzaklıktaki Faubourg-Saint-Honoré sokağı 33 numaradaki özel konağın lüks salonlarında yanyana otururlar.

naî zamanlarda kullanımı göz önüne alındığında, genel bir dinî uygulamanın pek de olmadığı görüntüsü vermektedir.

Milliyetler çok çeşitlidir, 60 kadar değişik milliyetten öğrencinin yolu bu okuldan geçmiştir. 1995'te aynı ânda okulda başta İngilizler, Avurtralyalılar, Almanlar, İsviçreliler, Avusturyalılar, Ruslar ve Ukraynalılar olmak üzere 21 farklı milliyetten öğrenci mevcuttu. Görüştüğümüz yetkili, bu son iki grubun okulda yeni olmasının iki nedeni olduğunu anlattı: "Bu ülkelerde çok büyük servet sahipleri olmaya başladı ve okul bu Doğu ülkelerinde Fransız kültürünü geliştirmek için çok büyük gayret sarfediyor. Fransız kültürü ekonomik sonuçlara varmalıdır, çünkü bu ülke liderleri ne kadar çok Franszıca konuşurlarsa, Fransa ile bağları o kadar fazlalaşır".

Okulun yabancılarının %20'si bir kozdur ve kurumun ailelerin çocuklarını kaydettirmeleri için yapılan tanıtımlarda geliştirilmiş bir argümandır. Oysa aynı oran bir yoksul mahalledeki okulda, aydın orta sınıf çocuklarının toptan göçüne neden olurdu.

Yabancı diller eğitimi tam bir beyin yıkama metoduyla yapılır. Bir İspanyolca öğretmenine göre, bütün ders İspanyolca yapılır ve hispanik günleri ve yemekleri düzenlenir; aynı şey Almanca, İngilizce ye da Arapçada da söz konusudur. "Bu, okulun sağladığı formasyonda olduğu kadar öğrenci alımında da söz konusu olan belli bir uluslararası eğiliminin parçasıdır". Yurt dışına seyahatler, aynı toplumsal seviyedeki kurumlarda okul tarafından eksiksiz olarak düzenlenir. "Bunlar az çok birbirine benzeyen yatılılardır. Bunların sayımını yapmak her bir öğretmenin görevidir".

Roches Okulları, Fransa'da Londra Üniversitesi'nin uluslararası *O'Levels* ve *A'Levels*'ları için resmî sınav merkezi olarak tanınmaktadır. Öğrencilerin eğitimlerine paralel olarak Cambridge Üniversitesi tarafından düzenlenen yabancı dil olan İngilizce diploma alma imkânları da vardır.

Böylece dünya çapında arkadaşlıklar ve ilişkiler, becerebilenler için üyeler arasında, bazıları içinse sınıf arkadaşlıkları vasıtasıyla yeşerir.

Bottin Mondain, sadece 1995'te yayımlanan bir ekte (145 bini çocuk, 200 bin kişiyi temsil eden), listede yer alan 42 bin 500 kişi için yurt dışında 2 bin 84 adres belirtmiştir. Bu adresler ana ikametgâh ya da "ikinci" ikametgâha aittir. Bu bilgiler, ilgililerin beyanlarına dayanmaktadır ve bazen vergi nedeniyle şu ya da buradaki baş sokacak yerleri ya da başka mülkleri belirlemedikleri bilinmektedir. Dolayısıyla bu uluslararası çok mülkilik durumu, tahmin edilenden azdır ve belli oranda belirlenmesi imkânsızdır.

Asalet belirten ön takılar ya da asalet unvanı taşıyanlar yurt dışında gayrımenkul sahibi ya da yurt dışında yaşayanlar arasında çoğunluktadır. 102 ülke belirtilmiştir, ancak bu güzel çeşitlilik adaletsizdir, bazı ülkeler diğerlerinden çok daha fazla kez zikredilmiştir. Örneğin Belçika (431 kez), İsviçre (368 kez) ve ABD (238 kez) için bu böyledir. Afrika ülkeleri özellikle pek azdır. Bu ülkelerin her birinde soylu ailelerin çokluğu tekrarlanır, böylece eski aristokrasinin uluslararası kök salmışlığının eskilere dayandığı ortaya çıkar.

Yüksek sosyetenin büyük etkinlikleri neredeyse her zaman uluslararası bir nitelik taşır. Katılımcıları bakımından çok kozmopolit olan ve Paris'te Concorde Meydanında olduğu gibi New York'ta 5. Avenue'de Plaza'da düzenlenen ünlü Yeni Başlayanlar Balosu böyledir örneğin. Büyük at yarışları, bazı saygın müzayedeler, müzik festivalleri polo ya da golf yarışmaları, kayık yarışmaları ve daha nice başkaları uluslararası yüksek sosyetenin katılımının sağlandığı etkinliklerdir. Tâbiî yardım amaçlı etkinlikler tercih sebebidir. Monako'daki Gül Balosu, bol bol para harcayarak iyilik yapmak ve de bu cömertlikte, elde edilen gelir ve zenginliklerini meşrulaştırmak hissi nedeniyle, bu fırsatlardan biridir. Bu meşruiyet, söz konusu toplumsal elit kesimin sınırlar ötesi bir araya gelmesi, aynı zamanda milliyetler ve mesafelere meydan okumak için kendinden yeterince emin kişilerin kalitesi

anlamına geldiğinden daha da iyi işler. Nihayetinde, bu kozmopolitizmin buluşma ve etkinlik düzenleme mekânları olarak hizmet veren palaslar, bazı marinalar, casinolar ya da hipodromlar mevcut olduğundan, ekipman temini sorunu da yoktur.

Bazı büyük burjuvalar, bu vesileyle birçok alfabetik kayıttan oluşan özel adres defterlerini kullanırlar. Aralarından uzun zaman İtalya'da yaşamış olan biri, yüz sayfalık bir okul defteri formatında adres defterlerinden en az 4 tanesinin sahibiydi. Birincisi 3 listeden oluşuyordu, biri Paris, diğer ikisi de Londra ve New York içindi. 3 listeden oluşan ikinci defter, İtalya, İspanya ve Yunanistan'a ayrılmıştı. Üçüncü defterde ise Almanya, İsveç, İsviçre ve Belçika'daki adresler vardı. Bu aristokratın her yıl aylar boyu kalıp avlandığı Doğu Afrika ülkeleri ise sonuncu defter de bulunuyordu.

Bu kalın ve çok dolu adres defterleri, elbette *Bottin Mondain* başta olmak üzere yurt dışındaki benzerleri olan *Resmî İspanyol Yüksek Sosyete Yıllığı*, İngiliz *Debrett*, vb. gibi basılan yıllıklarla paralel olarak kullanılmaktaydı. Saxe-Cobourg ve Gotha dükalığı olan yerde 1944'e kadar yayımlanan *Gotha Almanağı*, bu kibar enternasyonalizmin eskiliğini doğrulamaktadır.

Anne-Catherine Wagner, uluslararası çevreler hakkındaki çalışmalarında yurt dışındaki şirket çevrelerinin yeni uluslararası kültürü ile eski yüksek sosyeteye özgü kozmopolit kültür arasındaki farklılıkları göstermiştir. Birincisi meslekî bir devingenlik olurken, ikincisi, küçüklükten itibaren sosyalleşmeyi ve aile içindeki kökleri kapsar. Biri öğrenilen diğeri ise, güçlü bir belirleyici unsur olduğu bir çevrede eşitözlü, doğal olarak görülür. (Wagner, 1998, 2007).

Fransızların İngiliz hayranlığı

Her ne kadar büyük aileler genelde birçok dili biliyor olsa da, uzun bir zamandır İngiliz diline yönelik tercih dikkat çekicidir. ABD'nin üstünlüğüyle Amerikancayı akıcı biçimde konuşmak, günümüzde mutlak bir mecburiyet haline gelmiştir. Ayrıca İngil-

tere ya da ABD'ye seyahatler, özel kurumlar tarafından yönetilen geleneksel dil seyahatlerine başvurulmaksızın, aile içinde ya da dost bir aile yanında yapılabilir hale gelmiştir. Spora çok daha fazla önem veren İngiliz eğitim modeli, uluslararası büyük kolejlerde uygulamaya koyulmuştur.

İngiliz aristokrasisi 19. yy'dan beri Fransız yüksek sosyetesini etkilemekteydi. İngilizler, eğlence, kaplıcalar, sayfiye yerleri, tenis, golf, polo, binicilik gibi faaliyetlerin keşfinde öncüydüler. Gevşeme ve rahatlama demek olan doğayla bu tür bir ilişki içinde olmak Fransız burjuvazisini büyülüyordu. Bu İngiliz hayranlığının ipuçları çok fazladır. Fransız cemiyetleri, erkeklere mahsus İngiliz kulüplerini isimlerine varana kadar tamamen kopyalamıştır: Traveller's, Maxim's, Business Club, Jockey-Club. 1951'den beri önemli Fransızların biyografik bilgileri, yayın hayatı Manş ötesinde yüzyıl başından beri süren benzer bir derginin adını alan *Who's Who in France*'ta toplanmıştır. Çay yüksek sosyeteden olmanın simgesel bir ritüeli olmuştur. Büyük burjuvaların çoğunun ün yapmış terzileri hâlâ Londra'dakilerdir, çünkü İngiliz şıklığı hâlâ gözdedir. Yine İngilizce kökenli "rallye" (*dernek*) kelimesi, sürek avı ekiplerini ve anneler tarafından çocukları için kurulmuş gençlik gruplarını tanımlamaktadır ve bu iki kurum, yüksek sosyete için temel kurumlardır. 20. yy başlarında doruk noktasına ulaşmış bu İngiliz hayranlığı, şimdilerde "*management*" diplomalarıyla özellikle Harvard'da öğrenim aleyhine çok revaçta olan ABD lehine belki de hız kaybetmiştir.

Bu İngiliz hayranlığının nedenleri çeşitlidir. Öncelikle 1789 Devrimi sırasında birçok Fransız soylusu eski İngiltere'ye kaçıp sığınmıştır. Ayrıca, İngiliz aristokrasisi hâlâ devam etmektedir. Dolayısıyla İngiltere hem işlere belli bir dinamizm, hem zengin ve müreffeh bir büyük burjuvazi hem de bu imtiyazları meşrulaştırmak için geleneğin ideolojik kullanımı keyfini sunmaktadır.

Uluslararası sayfiyeler

Yurt dışında bile kendinize benzeyen insanları bulma kaygısı sabittir. Cemiyetler arasındaki anlaşmalar bunun zaten ipucunu vermektedir. Bizbizelik, parselleme ilkesiyle hiçbir zaman böylesine garanti altına alınmamıştır, yani normalde karayolları unsurları ve teçhizatlar gibi kamuya ait araziyi kapsayan özel bir arazinin kolektif mülkiyeti ilkesi. Ayrıca uluslararası burjuvazinin, sadece uzaktan görmek istedikleri halkla irtibata bağlı riskler ve hoş olmayan yakınlıklardan korunmalı olan sayfiye, tatil mekânları da vardır: Seçkin kozmopolitlik ilkesiz karışımlar demek değildir. Bazı tatil köylerinde orta sınıf da bu tür stratejilere başvursa bile, bu tam olarak onların uyguladıkları birşey değildir ve zaten bu mantığa ulaşabilecek olanaklara sahip değillerdir. İmkânı olup Moustique adasını özelleştiren kimileri de kendilerine has bizbizeliklerini yaşarlar.

Başka cennetler de vardır, örneğin Endülüs'te Marbella. Burada da yüksek sosyetenin kendine ayırıp idare ettiği bir ifraz söz konusudur. Ferdinand von Bismarck tarafından finanse edilen Marbella Hill Club en baştan ifraz biçiminde tasarlanmıştır. Alman birleşmesinin mimarlarından birinin soyundan gelen bu kişi 1960'lı yıllarda birkaç villa inşa etmek için artülkede 23 hektar arazi satın aldı. Başarı öylesine büyüktü ki, sürekli genişleyerek devam etmek gerekti. Karısı Elizabeth von Bismarck 1986'da *Eventail*'e şöyle diyordu: Bu mekâna eşsiz bir nitelik kazandıran şey, hemen hemen bütün mülk sahiplerinin dostumuz olması".

Marbella'ya gelenler çok farklı uluslardan. Bismarcklar Alman. Don Jaime de Moray Aragon büyük bir arazi sahibi İspanyol, o bir Ispanyol soylusu. Ligne prensinin kızkardeşi olan karısı Belçikalı çok soylu bir aileden. Kontes Lumilla von Bismarck'a göre "Marbella dünyanın dört bir köşesinden ilginç insanların geliş gidişleriyle baştan çıkarıcıdır. Gece hayatı çok şık "partiler" ve plajda bir ânda düzenleniveren barbeküler arasında eğlenceli bir tezat yaratır". (*Eventail*, No: 4, Nisan 1986, s. 72).

Ancak, tıpkı çok sıkı bir şehircilik planıyla inşa edilebilecek

villa sayısının sınırlı tutulduğu Moustique adasında olduğu gibi burada da, her bir mülk sahibi, doğal çevresini ve Endülüs karakterini korumak suretiyle bu seçilmiş parselin hoşluğunu sürdürmek için bir kolektif pay fedâ etmek zorundadır. 1968'de Jean Castel tarafından tamamen ele geçirilen, Korsika açıklarındaki Lavezzi takımadalarında ikâmet sayısı 230 ile sınırlandırılmıştır. Bu durumda, bu takımadalar daha ziyade kültür camiası, medya ve şov dünyasına aittir. Yine aynı kolektif mülkiyet sistemiyle Belçika'daki Knokke-le-Zoute çok şık bir sayfiye merkezi olarak kalmıştır. 20 yıldan fazla bir zamandır Knokke Belediye Başkanı olan Kont Lippens'in büyükbabası, kurduğu Compagnie de Zo- adlı gayrımenkul şirketi aracılığıyla deniz kıyısında binlerce hektarlık arazinin sahibi olmuş ve bu sayfiye yerinin tamamıyla ifade olunanan şehirciliğe hâkim olmuştur. "Knokke'nin şansı belli bir konforda evlerden başka tarzı kabul etmeyen bu otoriter tercihe çok şey borçludur. Mekânların mükemmel birliğini bir bakışta anlamak için (beyaz duvarlar, yeşil doğramalar, kiremit damları olan) dev kır evlerinin arasında gezinmek yeterlidir. O zamanların en iyi ressamları tarafından süslenmiş olan *casino* bile başlı başına döneminin en mükemmel tanığıdır". (Vandemeulebroucke, Vanesse, 1996, s.111). Albert Frere malî başarısını Knokke'de bir villa satın alarak tastik etmiştir.

Dünyanın her yerindeki keyif mekânları olan bu sayfiye yerleri, aynı zamanda uluslararası toplumsal sermayenin biriktirilmesi ve idare edilmesi için bir araçtır. Bu derebeyi grupları, her biri bir ailenin mülkiyetinde kalsa bile, kullanımı bakımından bir kolektif mekâna sahiptir ve bu ulusal düzeyde olduğu kadar uluslararası düzeyde de böyledir.

Gotha adaları

Karayipler kıvrıntılarının güneydoğusu açıklarında, Venezuela kıyılarının karşısında Grenadines grubu içinde yer alan Mustique adası, büyük servet sahipleri için büyülü tatil konforuna tamamen uygun tasarlanmıştır. 75 villanın inşa edildiği 9 km^2'lik yer Mustique Company tarafından idare edilmektedir. Bu barış limanı tercihi yenidir, çünkü 1960'ta ada sadece sinekler için bir cennetti. 300 maaşlı görevli çalıştıran Mustique Company, adanın ortak sahipleri adına okul, hastane ve polis teşkilâtını idare eder. Siyasî olarak bağımsız Saint-Vincent ve Les Grenadines devletine bağlı olmakla birlikte ada, 1956'da İngiliz Colin Tennant tarafından hükümetten satın alınmasından bu yana tamamen bu özel şirket tarafından kontrol edilmektedir.

Evlerin her birinin bir adı vardır: Cactus Hill, Les Jolies Eaux, Nirvana, Flomarine, ve bu evleri genellikle tanınmış olan sahiplerinin ismiyle tarif etmek hoş karşılanmaz. Belli bir basın aracılığıyla sadece Prenses Margaret, Mick Jagger, Raquel Welch, Pathé grubunun patronu Jerome Seydoux'nun bu evlerin sahipleri arasında yer aldığı bilinir.

Antil Denizi'ndeki Fransız topraklar topluluğu Saint Barthélemy adasına gelince, burası David Rockefeller'ın 1960'larda tanıtılmasından bu yana milyarderler için bir tropikal cennettir. İsveçli geçmişi nedeniyle aynı zamanda bir vergi cennetidir, çünkü o zamanlar ada sakinleri vergiden muaftı, bu uygulamadan geriye bazı izler kalmıştır. "Devletin şerefine içmek" bu ada sakinlerinin ayrıcalıklarından biri olarak kalmıştır. 2006'da mükemmel bir evin haftalık kirasına en ucuzundan 35 bin avro isteniyordu.

V.
Büyük burjuvanin hazırlanışı ve yetiştirilmesi

Zenginliği tanımlayan farklı sermaye biçimlerinin bütünü, burjuva ailelerinin toplumsal seviyelerinin devamını sağlamak için kuşaktan kuşağa aktarılmalıdır. Bu da çocuklar ve gençlerin sosyalleşme şartlarının denetimini gerektirir, ki bu da geleceğin mirasçılarının eğitiminin sağlam biçimde kontrolü demektir. Bu çocuk ve gençlerin kendilerine düşen büyük zenginliği devralmak, idare etmek ve aktarmaya yetkin olmaları gerekmektedir. Özel eğitim teknikleriyle yetiştirilen büyük burjuva ayrıca, sosyal piramidin zirvesinde kalmasına olanak sağlamaktan başka bir amacı olmayan faaliyetlerle mükemmel bir konuşma biçimine de sahip olmak durumundadır.

Şeflerin çocukluğu

Aile

Soylularda ve büyük burjuvazide aile, toplumsal doğurganlık sisteminin kalbinde yer almaktadır. Aile grubu üyelerinin hiçbirine has olmayan üstünlük amblemi olarak ismin önemi, bireyin ken-

disini üstün kılan ve ona gücünü veren bir bütünün içine girebilmesinde belirleyicidir. Zengin mirasçı, davranışlarını ve tercihlerini sadece hayattaki akrabalarıyla sınırlı kalmayan, ancak bir zamanların ataları ile geleceğin akrabalarını kapsayan aileye borçludur. Nöbeti devretmek yoğun bir zorunluluktur. Bütün eğitim, mirasçıyı bütün mallardan yararlanma hakkına sahip olan, menkul ya da maddî olmayan değerler portföyü, şahsî olarak kendisine değil, kendisinin de zincirin bir halkası olduğu soya ait bir adres defteri olarak yetiştirmektir. Mümkünse mevcut varlığı daha da zenginleştirerek, sonra gelenlere devretmek; işte onun görevi budur.

Bütün eğitim, örtülü ya da açık bir öğrenim ve beyin yıkama biçimleriyle yapılır. Yüksek sosyete aileleri örneğinde açıkça olanın payı, daha önce olduğundan daha önemli gibi görünmektedir. Ulaşılacak hedeflerin çok daha açık biçimde algılandığı, tanımlandığı bir gerçektir. Halk ya da orta sınıf ailelerde habitusun yapılandırılmasının şartları, alışkanlıklar, görüşmeler ve koşulların iradesine bırakılmış olabilir. Ancak büyük ailelerde sayısız niteliklerin benimsenmesi, amaçların bilinçli olarak öğrenilmesi ve imkânların kararlı biçimde yönetilmesinden geçmektedir.

Soyun hatırasının mücevher kutusu olan aile evi, kendinden öncekilerin de yaşadığı ve dolayısıyla da onların hatıralarıyla dolu bir dekorda farklı kuşakları barındırır. Bu durumda söz konusu çevre, üstü kapalı biçimde genç mirasçıyı atalarının kültüyle yetiştirir. Ama bir büyükbabanın, şato ve aile hatıralarının etrafındaki bir gezinti sırasında, aileye ait bilgileri öğrenmesi gereken torununa, atalarının portrelerinin sergilendiği galerideki her bir portreyi ayrı ayrı yorumlarken aile efsanesini daha istekli bir tarzda anlattığına tanık olduk. Haç yolu tarzında bir tablo, ardından bir tablo daha, büyükbaba ile torun, bu çevrenin en gözde faaliyelerinden biri olan anekdot anlatma faslına kendilerini bırakarak atalar hakkında yorumlar yapmak için duraklarlar. Herbirinin küçük kusurları ya da başarıları hakkındaki hikâyelerden ibaret bu anekdotlar, ölmüşlerin hâlâ hatıralarda yaşamalarına imkân

sağlar ve genç kuşakların kimliğini oluşturmaya katkıda bulunur.

Kültürel sermaye hem üstü kapalı biçimde, yani evlerin döşenme tarzı ve mobilyaları ile hem de açıktan açığa zevkleri öğretmek ve bilgiyi geliştirmek için somut bir çabayla kuşaktan kuşağa aktarılır.

Mekânsal bakımdan da bu böyledir. Zengin ailelerin büyük evler, büyük arabalar, şatolar ya da taşra da mülklere sahip olması ve Fransa içi ve dışı seyahatler yapmaları o kadar doğal görülür ki, tasarım ve habitusların yapısı üzerinde bu erken deneyimlerin etkileri unutuluverir. Bu deneyimler, mekânla bir bilimsel ilişkiye ve kendi bedeni ve başkalarının bedenleriyle, fiziksel ve insanî çevreyle ve toplumla başka bir bağa sürükler. Günlük hayatta hoş olmayan bir birlikteliğin tanınmaması, şanslı doğmuş kişilerin bedenlerini toplumsal ilişkiler ağında sahneye koyuşlarındaki rahatlık lehinde olması gereken bir deneyimdir. Bir de, bu mekânla ilişkiyi benimsettiren aynı zamanda toplumda işgâl edilen yerdir.

Burjuvazinin okulları

İkinci bir sosyalleşme kurumu olarak okul, aile çevresine bağlı deneyimleri kolaylaştırmıştır. Aslında yüksek sosyetenin çocuklarını kabul eden eğitim kurumları, ister özel ister devlet olsun, tam anlamıyla yetiştirme, eğitim görevlerinin ötesinde bir özellik ortaya koyarlar. Bu kurumlar, ulusal sınavlarda başarmak için vazgeçilmez olan bilgiyi elbette verir. Ancak ayrıca aile bünyesinde verilen eğitim çalışması görevini de üstlenerek beden ve zihinleri oluştururlar.

Bu eğitim, farklı sermaye türlerinin çokluğu ve servet ile benzeşik olan bir yöntemle çocukların kişiliklerinin bütününden sorumludur. Burjuvazinin okulları, yüksek sosyetenin tam olarak bir parçası olarak kişinin kendini kabul ettirmesine imkân sağlayan varolma ve eyleyiş tarzlarını, bütün bu kuralları, aile tarafından aktarılan sosyalleşme unsurlarını kolaylaştırmalıdır. Ancak bir aktarım yeri olarak okulun bu önemi, sadece özel kurumlarda

karşılaşılan bir uygulama değildir. Paris bölgesinde mekânsal kümeleşme o kadar ortadadır ki, aileler aynı mahallelerde toplaşırlar. Bunlar, ailelerin devlete ait eğitim kurumlarını denetim altında tutmaları ve çocuklarını güvenle gönderebilmeleri için, istatiksel ve toplumsal olarak Paris'in batısı ve merkezindeki şık mahallelerde ya da Neuilly'de yeterince egemendir. Böylece Neuilly'deki Saint-James mahallesinde aileler çocuklarını komüne, laik ve cumhuriyetçi ilkokula emanet etmekte tereddüt etmezler. (Pinçon, Pinçon-Charlot, 1989, s. 99–108). Buradaki öğretmenler, ders kitaplarının seçimi ve pedagojik kararlar dâhil, kurumun işleyişinde fazlaca söz sahibi olan ailelerin gözlemleri, uyarı ve önerilerine karşı dikkate değer bir anlayış içindedirler. Ancak bu durum sadece anaokulu ve ilkokul düzeyindedir. Ardından okul arkadaşları arasındaki ilişkiler, hanedanın devamı için hayatî unsurlar olan aşk ilişkilerinin ortaya çıktığı gençler arası görüşmeler boyutunu alır. Daha sistematik bir çerçeve, mekânsal kümeleşme tek başına nâdir olarak okul camiasının yeterli homojenliğiyle sonuçlanabileceğinden, çok daha seçmece kurumları gerektirmektedir.

Çocukların gittiği özel okullar, genellikle uluslararası eğilimdeki kurumlardır ve her zaman eksiksiz bir eğitim sağlarlar. Fransa'da başka birçokları arasında Normandiya'daki Verneuil-sur-Avre'daki Ecole des Roches, Notre-Dame-des-Oiseaux'yu (Saint Martin, 1990; Ainval, 1991); l'Istitut de l'Assomption (Lübeck), genellikle Fraklin olarak adlandırılan Saint-Louis-de-Gonzague'ı, (Faguer, 1991) Neuilly'deki Sainte-Marie'yi (Le Wita, 1988) ya da Pontoise'daki Saint-Martin-de-France'ı sayabiliriz.

Bu okullardaki pedagojik yöntemler, otoriterlik yerine genellikle kendi kendini yönetme gibi gençlerin sorumluluğu üzerine temellendirilmiştir. Örneğin Ecole des Roches'daki kırsal çağrışımlı "Tepe", "Tepecik", "Eğreltiotu" ya da "Kumluk" olarak adlandırılan ve ekili topraklarla 60 hektarlık bir parkın içine yayılmış "evler" yani yatılı binaları yaşça en büyük olanların doğrudan sorumluluğu altındaki bir öğrenci kolektifi tarafından yönetilir. İsviçre'deki Rosey'de de aynı uygulama vardır. Bu gençler, ilki

kuşkusuz önemli mirasları üstlenmek ve elde edilen pozisyonu kendi mirasçılarına bizzat aktarmak olan sorumlulukları icra etmek imkânına sahip olacaktır. Sorumluluk düşüncesi vazgeçilmez olan bir görev. (Duval, 2003). Bunu kafalarına sokmak için hiçbir zaman erken değildir. Serveti, dolayısıyla gözle görünür büyük bir özgürlüğe sahip olan genç mirasçıların çok erkenden kendilerini kontrol etmeyi, kendi kendilerinin otoriteleri olmayı öğrenmeleri gerekmektedir. Onlardan üstünü olmayacaktır. Dolayısıyla da bu okulların, daha ortaya çıkışlarından itibaren, Montessori sonra da Freinet gibi yöntemlerle öğrencilerin sorumluluk kazanmalarına vurgu yapan yöntemleri benimsemeleri şaşırtıcı değildir. (Demolins, 1901). Bununla birlikte bir öğretmene göre, "Ecole des Roches'daki yöntemler Montessori okullarındakiden daha az oyuna dayalıdır. Bu kendi kendinden sorumlu olma yoluna daha fazla uyan bir eğilimdir".

Dilbilgisi ve okul eğitimi dışında öğrenciler, kendi aralarında yaşamayı ve sonradan kendileri için çok değerli olacak toplumsal sermayelerini idare etme tekniklerini kontrol altına almayı öğrenmelidirler. Böylece kendini tanıtma işi öğrencilerin keyfine bırakılmaz. Her ne kadar zorunlu kıyafetler yasaklanmışsa da, gün içinde belli bir gevşekliğe razı olunur: İsviçre'deki kolejlerin çoğu ya da Ecole des Roches'ta derslere girmek için kravat zorunlu değildir. "Ancak hiçbir yırtık kotu, erkekler için küpeyi çok kısa eteği hoş karşılamayız". Burjuva sosyalleşmesi için önemli bir ân olan akşam yemekleri için ise durum başka türlüdür. Bu ritüelin öğrenilmesi, bu okulların çoğunda bir kıyafet değişikliğinden geçer. Öğrenciler, eğer okulda uygulanıyorsa, ki bu genellikle erkekler için gri pantalon ve mavi ceket, kızlar için de gri etek olan üniformalarını giyer ya da en azından beyaz bir gömlek ve kravat takarlar. Bu disiplin tek değildir. Akşam yemeği için üstünü değiştirmek çok doğal hale gelir ve daha sonra da çift yanlız başınayken bile, akşam yemeğinde belli bir şıklıkta bulunmak için sofraya gün içinde giyilen kırışık kıyafetleri çıkarıp oturmak pek doğal hale gelecektir. Başka bir toplumsal çevrede ağır bir zorunluluk olarak yaşanan şey kişinin kendisi

için bir icâp haline gelir, böylece kazanılan davranışlar bunu benimseyenler tarafından baskıcı olarak algılanamaz, hattâ kendiliğinden gerçekleşiyormuş gibi yaşanır.

Ecole des Roches'ta, öğrencilere kalabalık önünde kendilerini ifade etmelerini öğretmek amacıyla 1990'lı yıllara kadar hitabet yarışmaları düzenlenirdi. Bir manyetefon yardımıyla öğretmen tarafından sorulan sorulara verilen cevapları incelemenin yanı sıra bu cevapları verme biçimlerinin eleştirilmesi de söz konusuydu. Dollfus, "jestler, sesin tınısı, örneğin yeterince ıslıklı olmayan B, P, T, V, S, F'lerin telaffuzu diye açıklıyor. Sessizlikler, ton çeşitlemeleri, parantezler, sesi yoğunlaştırmak gereken anlar...".

Bu eğitim kurumları beden ilişkisi için kesinlikle vazgeçilmez olan sportif faaliyetlere de büyük önem verir. Bu alanda büyük üne sahip İngiliz okullarının yanı sıra Roches ya da İsviçre kolejleri de daha geri kalmazlar ve binicilik, tenis, rugby, yüzme programlarında yer alır. Bir zamanlar Roches'ta hava pilotluğu bile vardı, ama bu giderek daha az kullanılır hale geldi. Pontoise'daki Saint-Martin-de-France'ın kolej ve lise öğrencileri çeşitli sportif tesislerin yer aldığı 35 hektarlık alana sahiptir. Kışın Rosey, İsviçre Alplerinin kalbinde bir Gstaad'a dönüşür, gençler buralardaki zamanlarını etüd ve kış sporları arasında paylaştırırlar. Burada söz konusu olan bedeni kontrol etmek ve ona "klas biri" yani üst sınıf mensuplarının bedensel büyüsüne işaret eden biri dedirtecek heybeti vermektir. Söz konusu olan Vincent de Gaulejac'ın tarif ettiği üstünlüğün bedensel sunumuna ulaşmaktır. "Duruş, kontrol, gurur duyulması gereken yürüyüş, hep yukarıda olması gereken başın duruşu, kesinlikle aşağı olmayan yüksekten bakış, sesin yüksekliği, ağırbaşlı olması gereken diksiyon, bedenin hareketlerinde okunan ve söylenen her şey". (Gaulejac, 1999, s. 166). Veblen kuşakların ardıllığının bedenin şekle sokulmasıyla sonuçlandığı konusunda ısrar eder. "birçok kuşaktan bireyin oluşumunda ve dahası her günkü duruşu ve kontrolünde gözle görülür ve kalıcı izler bıraktığı gerçek gibi görünmektedir". (Veblen, 1899, yeniden basım 1970, s. 35).

Bakımlı beden ve düzgün kıyafetlerin eşlik ettiği bu bedensel simgenin ötesinde, çok narin bir üstünlüğün zararlı etkilerine karşı durmak ve cesareti şekillendirmek söz konusudur. Burjuvazi ve soyluluk, belli bir tehlike yaratan binicilik ve polo, yelken, dağcılık gibi sporları ya da hattâ Asya ve Afrika'daki büyük hayvan avı ya da sürek avı gibi dinlenmeksizin yapılan av biçimlerini tercih eder. Eğitimin bu boyutu, fiziksel olduğu kadar ahlâkî olarak da kendini kontrol etme kaygısını ortadan kaldırır. (Sairigné, 1998). Egemen kişi, bedenî kontrolünün mümkün kıldığı saygıdeğer duruşu her koşulda benimsemelidir.

Bu eğitim kurumlarının yaşamı, sosyallik ve kültürü aynı uygulama içinde birleştirerek eserler ve tarihle derin bir yakınlık kurulmasını sağlayan kültürel keşif gezileriyle ritimlendirilmiştir. Büyük bir özenle seçilmiş öğrenciler, aynı zamanda birlikte olmayı, birbirini tanımayı, aynı dünyaya ait olduklarını kabul etmeyi ve aile ittifakları sistemlerini miras edindikten sonra, yetişkin olarak zaten katılacakları ilişkiler ağlarını kurmayı öğrenirler. Bu gençlik ilişkileri zaten ebeveynler ve eski öğrenci dernekleri tarafından titizlikle sürdürülmektedir.

Ailelerin bu kurumlara bu denli katılmaları dikkat çekicidir. Her şey temelde, sanki bu katılım, çevrenin bizzat kendisinin sahip olduğu güvenin ifadesiymiş gibi gelişir. Bizbizelik öğrenciler arasında olduğu gibi kimi zaman öğretmenler arasında da gerçekleşir. "Okulun bir faaliyeti olarak öğrencilerle öğretmenler arasındaki ilişki, genellikle aynı değerleri paylaşan ve akrabalık bağları olan "aynı çevrenin" insanları arasında karşılıklı güven ve tanışıklığa dayanır". (Saint Martin, 1990, s. 63). Ve eğer öğretmenlerin büyük burjuva ile bu sosyolojik işbirliği yoksa, o zaman, kendilerini biraz da dadı, sofracıbaşı ya da bir zamanlar olduğu gibi lala olarak öğrenci ve ailelerinin hizmetindelermişcesine bir egemenlik ilişkisinin içinde bulurlar. (Almeida ve Nogueria, 2002).

Gençlik Cemiyetleri

Gençlik cemiyetleri gençlerin sosyalleşmesine katkı sağlarlar. 50'li yılların başlarından itibaren mevcutturlar.

Yıllar geçtikçe bu cemiyetler yeni üyelerin katılımıyla genişlemiştir. Büyük danslı gecelerde nihaî haliyle gençlerin sayısı 200 ya da daha fazlasına ulaşabilir. Daha önceleri kültürel ziyaretler, briç ve dans dersleri aşamasından geçen bu faaliyetlerin tamamı, özellikle de son aşamaya ulaşıldığında olmak üzere dikkate değer paralar harcayan annelerin titiz kontrolleri altında gerçekleşirdi. Büyük danslı geceler, müzikal altyapı, bir lokalin kiralanması, bir büfeyi gerektirir: 100 kadar genç için böyle bir organizasyonun maliyeti en az 8 bin 500 avrodur, ancak katılımcıların sayısı artar ve ikram daha da lüks olursa maliyet 40 bin avroları da geçebilir. Büyük bir gecenin maliyeti, davetliler çok zengin aileler ise 200 bin avroya ulaşabilir. Ancak ortaya koyulan şey bu dev maliyetlerden çok daha önemlidir: Burada söz konusu olan mükemmel bir eğitimi perçinlemek, hassas ve değerli bir sanat eserine son fırça darbesini vurmaktır, erkek ya da kız mirasçı kendisine sunulan istisnaî kadere lâyıktır.

Kültürlü bir sosyallik

Gençlik cemiyetleri, üyelerin aileleri temsilen anneler tarafından titizlikle seçildiği gayrı resmî gruplardır. Bu gençler birlikte yaşamayı, görüşmeyi, tanışmayı ve nihayetinde etkin bir toplumsal üremenin ailevî yükümlülükleriyle uygun biçimde aşk ve cinsel yaşamı düzenlemeyi öğrenirler.

Bu cemiyetlere katılım 10–13 yaşlarında, kültürel gezilerle başlar ve büyük danslı gecelerle son bulur. Kültürel geziler, farklı sermaye biçimlerinin üst üste yığılmasına varan bir örnektir. Örneğin bir grup çocuk, birkaç anne tarafından Büyük Britanya Büyükelçiliğine götürülür. Cemiyetteki ailelerden bazılarıyla dostâne ya da ailevî ilişkileri bulunan Büyükelçi tarafından bizzat karşılanan çocuklar, yine onun rehberliğinde binayı ve ta-

rihî anıtı gezer. Başka zamanlarda, yine cemiyetteki ailelerden bazılarına yakın bir muhafazakâr ya da bir rahip, bir müze ya da kiliseyi gezdirir.

Çocuklar böylece kültürün hayatlarından ayrılmaz bir unsur olduğunu, dostluk ilişkilerini pekiştirdiğini, ailelerinin hep büyük saygıyla karşılandığını ve dolayısıyla her yerde kendi evlerindeymiş gibi olduklarını, kendi günlük yaşamlarıyla, müzeler, anıtlar, gösteri salonlarındaki yaşam arasında bir kesinti olmadığını öğrenirler. Onlar için kültür yaşamdır.

Aslında söz konusu olan aynı yaşta kız ve erkeklerin gruplaşmasıdır, beyin yıkama burada açık açık ve kolayca yerini almıştır. Briç, dans öğrenmeyle aslında öğretilen ve şekillendirilen şey yüksek sosyete hayatının teknikleridir. Çocukların kafalarına aşamalı olarak sokulan şey salon yaşantısının incelikleri ve zarafetleridir, bunlar kuşkusuz doğuştan gelen bilgiler değildir. Burada söz konusu olan zorlu sunum tekniklerini, konuşma sanatını, kıyafetlerin kullanımını sağlamaktır. Her daim uygun tonda olmayı, kendini göstermemeyi ve böylelikle de içinde yaşadığımız dünyaya mükemmel bir uyum içinde olunduğunu kibarca ortaya koymak söz konusudur.

Kültürel şeyleri öğrenmek, aile bağlarını, sosyalliği ve kültürü harmanlayan bu kolektif uygulamalara bir destektir. Tabiî her şey, bu simgesel varlıkların biriktirilmesinin temeli olan ekonomik refaha bağlıdır.

Gençlik cemiyeti hemen hemen her zaman hedefine ulaşmıştır: Gençlerin parlak bir gelecek inşasını yıkmamaları, burjuva ya da soylu hanedandaki akışı bozabilecek hoş olmayan bir ilişkiyle alışılmışın dışında bir kadere yönelmemeleri için her şey ayarlanmıştır. Büyük burjuvazinin duygusal ekonomisinde serbest rekabet yoktur.

Bireyin toplumsal kararlılıkları ne kadar güçlü ve yapısal olursa, edineceği nihai kimliğin dolayısıyla da derin kişiliğin izleyenlerde yaratacağı ifade algısı o denli çarpıcı olur. O bireyin kişiliğini yerleştirme sürecine eşlik eden özgürlük hissini benimsemiş olan tavırlarla habitus arasındaki uyum, hem kontrol edilebilen hem de egemen olunabilen günlük yaşam koşulları-

nın ürününden başka bir şey değilse, tutumlar belli ölçüler çerçevesinde yanlış kabul edilmez.

Kuşkusuz bu iyi temellere oturmuş olan yanılsama [dünyaya arıcalıklı gelme, –ç.*n*.], genç mirasçıların eğitimi kendilerine sunulan büyük homojenlikten yararlandığı ölçüde güçlüdür. Bu bireylerin biricik sosyalleşme kurumu ailedir ve egemenlerin karakteristik özelliği olan dinginlik ve kendinden emin tavırlarının temelini okullarda edinirler. Çoğu çocuğun devam ettiği okullar aynı tutarlılığı sunamaz. Doğuştan ayrıcalık yanılsaması içinde yaşamaya imkân sağlayan toplumsal sihir, eksiksiz bir toplumsal çalışmanın ve mümkün olan bütün biçimleriyle sermayelerin [maddî ve kültürel, –ç.*n*.] yavaş yavaş biriktirilmesinin bir sonucudur. Kuşkusuz egemen pozisyonlarda konumlanmak bireyin daha baştan bu pozisyonlar için yaratıldığına samimiyetle inanması koşulundan geçer.

Bu eksiksiz eğitim her şeyin önündedir ve üretim ilişkilerindeki posizyonuna hiçbir şekilde borçlu olmayan burjuvanın tanımına bağlıdır. Kuşkusuz bireye devam eden temel eşitsizlikleri kabul ettiren bütünlüklü inanış, mirasçıyı doğal olarak farklı, üstün bir canlıya dönüştüren sihrin ta kendisidir. Görünüşte burjuva, mesleğine, görevlerine, sahip olduklarına borçlu değildir. Ancak burjuvanın her türlü kararlılığı, herhangi bir duruma indirgenemez görünen bizzat kendi varlığıyla tanımlanır. Karakteristik özelliklerinin çoğunu denk gruplara aidiyete borçlu olan tuhaf bir saf bireyselliktir burjuvanınki. Burjuva yeterliliği, kendi tanımının öznelliğinde durumun nesnelliğinden ustaca kurtulmaya imkân sağlayan bu aldatmacada saklıdır.

Yüksek sosyete sosyalliği

Norbert Elias, "dikkatimizi aristokratik 'yüksek sosyeteye' çevirdiğimizde bireyin bu sosyetenin diğer üyelerinin fikrine ne kadar çok bağımlı olduğunu hemen fark ederiz" diye yazar. Soyluluk sıfatı ne olursa olsun, kişinin bu "yüksek sosyetenin" gerçekten bir parçası olması, sadece onu "*kendilerinden biri olarak gören*" diğerlerinin buna *ikna olmasıyla* mümkündür". (Elias, 1985, s.85).

Birkaç küçük farkla, bu formülleşmeyi eski burjuvazi için de yeniden kullanabiliriz. Bahsedilen farklı sermaye biçimlerine sahip olmak toplumsal pozisyonu devam ettirmeye yetmez, burada sebatkâr bir devamlılık çalışması da gereklidir. Toplumsal sermaye ve simgesel sermaye her ân devam eden ve sürekli olarak yenilenmesi gereken bir çalışmayı zorunlu kılar. Tam olarak burjuvaziyi hak ettiğini, tamamen burjuvaziye ait olduğunu sürekli olarak kanıtlamak gerekir. Bu bir kereye mahsus bir şey değildir, bu devlet tarafından onaylı bir diplomayla sertifikalandırılan bir okul derecesi, meslekî deneyimle onaylanmış bir unvan değildir.

Burada tartışma konusu ekonomik zenginlik değildir, nesnel ölçütlerle beğenilen bir şeydir, ancak yüksek sosyeteye girmek için yeterli değildir. Kültürel sermaye de, özellikle de okul boyunda, grubun dışında olacak biçimde onaylanır. Buna karşılık, toplumsal sermaye ve farklı sermaye biçimlerinin simgesel sentezini içeren bir temsil çalışmasından geçer. Yüksek sosyete, yaşamının yoğunluğunun ancak bu biçimde farkına varılabilir. Büyük burjuva hep büyük burjuva olarak tanınmalıdır. Bunun için, her zaman çaba göstermeli, önemli kokteyllerde, yüksek sosyete hayatını vurgulayan büyük at yarışlarının düzenlendiği hipodromların tribünlerinde, opera prömiyerlerinde ya da sergilerin ön açılışlarında boy göstermelidir.

Duruş, giyinme, yemek yeme tarzına bağlı kural ve ritüeller kimin kim olduğunu söyleme ve davetsiz misafiri şaşırtma etkisine sahiptir. Hem özenli hem de dobra, belli bir tarzda el öpme, şık mahallelere has bir aksan, nezâket kuralları, sürek avı günleri, orman gibi en beklenmedik yerlerde bile kibar ama cesur bir şıklık, bedenin hem esnek hem de dik tutulması; bütün bu işaretler ve daha niceleri, sosyal pozisyonun göstergeleri, yüksek sosyeteye aidiyetin ilân edilmesidir.

Kadının yeri

Özellikle ailesel egemenlik başta olmak üzere toplumsal sermayeyi öncelikli olarak yönetmek kadına düşer. Burjuvazinin ka-

dınları sadece meslekî durumlarıyla tanımlanmazlar. Bir meslek icra ediliyorsa, bu genellikle sahip olunan toplumsal sermayeyle ilgili bir "iştir". Büyük bir şirketin iletişim müdiresi ya da basın ataşesi olmak tipik işlerdir. Söz konusu kadının sahip olduğu toplumsal sermayeyle ilgili bu görevler sınırları daha da genişletmeye olanak sağlar.

Kadın zamanını fiziksel sermayesine, çocukların eğitimine, ailenin toplumsal sermayesinin idaresine ayırmak durumundadır. Gençlik cemiyetlerinin sorumluluğunu üstlenenler de annelerdir. Kadın, akşam yemekleri ve resepsiyonları idare eder.

Kadının simgesel sermayesi kendi soyadında yoğunlaşmıştır. Kendi dünyasında belli bir prestiji olan bu soyadına sahip olarak saygı görür, öyle ki yüksek sosyetedeki kadın, başka toplum katmanlarında olmadığı kadar egemen bir statüden yararlanıyor gibi görünmektedir. Eş, kendi olmadan önce aile soyunu temsil eder. Bu çevrenin bir parçası olunur, çünkü bu çevrede dünyaya gelinmiştir. Bu durumda yaratılış varoluştan önce gelir, en azından bu çok üstün topluluğun sınırlarında. Tarihçilere göre kadının bu kendine özgü statüsü soyluluğa bağlı olmalıdır: "bir Fransız üstünlük ifadesi olan "hanım" (*dame*) aynı zamanda bir soyluluk olgusudur: *Domina*, kendisinin *senyörü* (efendisi, ç.*n*.) olan ancak asla *dominusu* (sahibi) olmayan kocasının köleleri tarafından hizmet görür". (Werner, 1998, s.13)

Angela Rundquist İsveç soylularının kadınlarının 19. yy.'ın ikinci yarısındaki yaşamlarını anlatmıştır. Prenslerin ve diğer soyluların eşleri de saray yaşamının gerekliliklerivle karşı karşıyadırlar. Ancak paralel olarak, çok sayıda personelin idaresi ve izlenmesi, harcamaların kontrolü gibi görevleri üstlendikleri gerçek birer küçük şirketler olan büyük malikânelerin organizasyonundan sorumluydular. Ve özellikle de aile bağlarının ve ilişkilerinin devamı ve çoğaltılmasını gözetmek sorumluluğu da onlarındı. Başka bir deyişle, toplumsal sermayenin gardiyanlarıydılar. (Rundquist, 1989).

Sporlar

Küçük burjuvazide pratik bireyselcilik, bireyin ve bedeninin kültüne ulaşır. Böylece bazı jimnastik kulüpleri reklâmlarını "Kendimle randevu" sloganı üzerine inşa edebilmiştir. "Burjuva camiasında spor, genellikle toplumsal bağları çok sağlam biçimde güçlendiren bir misafirlik atmosferindeki bir grubun başka üyeleri ile paylaşılan ve kolektif olan bir yüksek sosyete işidir.

Spor güçlü biçimde soyluluğa bağlı bir faaliyettir. "Kökleri çok eskilere dayanan, genç soyluya yönetici görevini yerine getirebilmesi için fiziksel kabiliyet ve entelektüel yetkinlik kazandıran eksiksiz bir aristokratik eğitimdir. Soylu Romalı *nobilitas*ının [asiller sınıfı...] Yunan modellerinden bu yana jimnastik salonunda olduğu gibi eskrim salonunda, binicilikte olduğu gibi avda da bir "sporcudur". Bütün bu faaliyetlerde az ya da çok yaralanma riski taşır, ama tehlikeyle başetme alışkanlığı kazanır". (Werner, 1998, s. 509). Robert A. Nye'ın da analiz ettiği gibi bir soylu için düello ya da savaşa katılmaya hazırlanma gerekliliği, giderek saray ahalisinin yükselişi ve soylunun "rakiplerine üstün gelmesine ve ün salmasına imkân veren sosyalliğin usta silâhlarını kullanmak için bir kendini kontrol arayışıyla" tamamlanır. Paralel olarak burjuva toplumunun yükselişi de, ileri gelenlerin yeni aristokrasisinin alaşımından doğan, soylu ve burjuva onur unsurlarını karıştıran, daha sonra 19. yy'da gelişen bir "erkek egemen namusun sentetik kültürüne" ulaşır. (Nye, 1994, s.46–47). Sportif uygulamanın bu şekilde barışçıllaşması, başlangıç dönemindeki bisiklet ve bugün bile kontrollü fizik egzersizinin yüksek sosyete buluşmalarına fırsat yaratan tenis gibi daha az riskli disiplinlerin ortaya çıkışına denk geldi.

Genellikle bu alanda yenilikçi ilkler olan soylular, 19. yy boyunca ve daha da fazla olarak 20. yy'ın saray avlularında yıldızı parlayan burjuvazinin yoldaşlarıydılar. Monique de Saint Martin, "her ne kadar bisiklet, yüksek sosyetede kısa bir varlık gösterebilmişse de, ilk adımlarını yüksek sosyete sayesinde atmıştır" der. Omniun Kulüp "1890'da Prens Sagan'ın girişimiyle Paris'te ku-

rulmuş ve kulübe Dük d'Uzes başkanlık etmiştir". Bununla birlikte uygulamanın gelişimi bile, bu toplumsal elitin yeni sporun profesyonelleşme hızıyla aynı oranda uzaklaşmasına neden olmuştur. Yayılması çok daha yavaş olan ve uygulama biçimleri belli bir demokratikleşmenin toplumsal erozyonuna dayanmayı bilmiş olan tenis için durum aynı değildir. Monique de Saint Martin, oyunun belli bir çerçevede büyük burjuvazinin yaşam biçiminde çok belirleyici olan üye seçme ilkesine bağlı olduğunun altını çizer. Şatolarda ve özel mülk(*iyet*)lerde "oynamaya kabul edilmek için gereken şey aslında her bir bireyin harekete geçirebileceği ya da içinde bulunduğu toplumsal ilişkiler ağının niteliği ve yoğunluğuydu (...). Genel olarak yüksek sosyete faaliyetleri kulüplerde egemendir ve tenis, burjuva ve aristokratlara kendi aralarında olabilme imkânı sağlar (...). Tenis partileri ve turnuvaların ardından akşam buluşmaları, akşam yemekleri, balo ve şölenler düzenlenir. (Saint Martin, 1998, s. 46, 48, 49). Geniş kitlelere yayılmakta diğer sporlardan daha fazla direnen tenis, hepsi demokratik olmayan kulüplerde ve yüksek sosyete çevrelerinde oynanmaya devam ediyor. Roland Garros turnuvası, ki "turnuva" kelimesi aristokratik çağrışımlıdır, bir yüksek sosyete etkinliğidir. Morfontaine gibi birkaç çok kapalı cemiyetle golf de benzer bir rol oynar, yüksek sosyete tarafını, hâlâ yavaş olmakla beraber, yine de bir yayılma ve profesyonelleşmeye gitme eğilimi benzerdir.

Az ya da çok yüksek sosyeteye mahsus bütün bu sporlar yüksek rantabiliteli toplumsal sermayenin idare edildiği yerlerdir aslında. Sürek avı spor ve yüksek sosyete sosyalliğinin bu karışının ideal-tipik olan bir av etkinliğidir. (Pinçon, Pinçon-Charlot, 2003). Sportif faaliyetlerde örülen bağlar ilke olarak toplumsal olarak seçilmiş dostluklar ve tanımalardır ve bunun için de çok saygın ve sağlam işlevlerdir. Şu takım ya da bu yarış eskilerdeki bağların kurulmasına olanak sağlarlar. Kolektif kurumlar gerekli olduğunda, kulüp, cemiyet ve dernek biçimdeki oluşum, kendine özgü ilişkiler ağının temelindedir ve bir kulüp yaşamı sürülür.

Bordeaux'da tenise ayrılan Villa Primrose, Deauville'de Yat-Kulüp ya da yüksek sosyetenin en yukarısındakilerin av takımları buna örnek oluşturur. Kültürel yaşamda daha önce gözlenen yön sporda da kendini gösterir: Yüksek sosyete yaşamı kesin olarak özel ya da profesyonel olmayan her şeye yatırım yapar. Büyük burjuvalar başka bir toplumsal grupta olduğundan çok daha fazla biçimde ait oldukları gruplar aracılığıyla varolurlar. Sportif faaliyetler yüksek sosyetede tıpkı kültürel faaliyetler için olduğu gibi grupta daha çok kolektif olarak yaşamak için bir fırsattır.

Eski bir gelenek, spor

Bugün tanınmış bir fotoğrafçı olarak kabul edilen Jacques-Henri Lartigue (1894--1986), 2003'te George-Pompidou'nun merkezinde geçmişe dair bir gösterinin teması oldu. (Astier, 2003). Eseri yaşamına ithaf edildi. Çektiklerini yapıştırdığı 130 albümle bir burjuva ailenin tarihini oluşturdu.

Modern teknolojiler onun yaşamında önemli bir yer tutuyordu. Babası, 1906'da, otomobilin hâlâ bir ulaşım aracı değil, mekânik bir spor olduğu yıllarda, bir Panhard-Levassor satın aldı. Jacques-Henri Lartigue'in en ünlü fotoğraflarından biri, kafasında babasının kasketi, arkada banliyölerimizin modasına uygun bir güneşlik, yüzünde sonraları yoğun biçimde kullanılacak olan gaz maskesinden esinlenmiş gözlük ve saç-sakalının dağınık görüldüğü fotoğraftır. 1905'ten itibaren, babasının çok az kişinin kabul edildiği otomobil sahipleri cemiyetine girmesinden bile daha önce, 11 yaşındaki olan genç Lartigue, 12 modelden oluşan yarış arabası koleksiyonu – bugün en titiz amatörü bile hayran bırakan – fotoğrafladı. Lartigue, 1911'de babasının şoförüyle araba kullanmayı öğrendi. Kendilerini zamanın tadını çıkaran hatıra ve izleri muhafaza etmeye adamış bu kişiler, aynı zamanda hız meraklısıydı: Dönemlerinin teknik ilerlemelerine tutkundular.

Hâlâ elit olan tenis büyük bir yer tutuyordu: Albümün 1919'a ait birçok sayfası Deauville'de düzenlenen Davis Fransa-İngiltere kupasına ayrılmıştı. Kış sporlarını, şık kayak merkezleri Chamonix ve Saint-Moritz'in açılışlarıyla aynı zamanda

ortaya çıkmaya başladı. Fotoğraf aynı zamanda, 1926'da plajda beyaz kotondan giysiler ve hasır şapkalarla yapılan gezintilerden, tekne güvertesinde güneşlenmeye kadar deniz banyolarının gelişimini izlemeye de imkân veriyor.

Maurice ("Zissou") ve Jacques Lartigue'in eğitimi para, kültür ve ilişkileri harmanlayan aile servetinin çok boyutluluğuyla uyum içindedir. Bu eğitim, fiziksel sermaye olarak adlandırılabilecek şeyle beden arasındaki ilişkiye tamamen bağlı olan spora tahsis edilmiş zamanın geniş plajlarıyla çocukların şahsiyetlerinin tamamından sorumluydu. Bu sermaye, başkalarını kendi üstünlüğüne ikna etme, "klas" yani toplumun zirvesinde olabilmek için gereken niteliklere sahip olma sanatını öğretiyordu.

Spor, birçok farklı biçimiyle Jacques-Henri Lartigue'in albümlerinde bu eksiksiz eğitimin başka boyutlarından daha çok yer tutuyordu. Örneğin 1926'da, aileye ait şatonun havuzunda ya da denizde, şafak vakti Hyeres'e karşı yüzme olarak. Lartigue, Cannes körfezinde yelken de yapıyordu. Ve tabiî spor sayılabilecek, planör gibi başka faaliyetler de. Bütün yarışların sâdık izleyicisiydi aynı zamanda. Havada uçak gösterileri, otomobil yarışları, tenis turnuvaları ya da atletizm. 1924 Olimpiyatları için Lartigue Géo-André ile birlikte fotoğraf çektirmiş ve şampiyonun bütün antrenmanlarında çekilen fotoğraflarla bir seri oluşturmuştu.

Egzersizle elde edilen hareketlerin rahatlığına bağlı kendine güvenme, başkalarına karşı bir gevşeklik, sonradan görmelere has bir küstâhlığa imkân verir. Spor, çok çeşitli durumların gerektirdiği zarafete uygun eğitimli bir beden, egemen olanın egemen bedenini oluşturmaya yönelik bir öğrenim unsurudur.

Din ve hayır işleri

Hangi mezhepten olunursa olunsun, dinî alışkanlıkların oranı yüksektir. Katolikler kiliseye, protestanlar tapınaklara ve yahudiler de sinagoglara gider. Dinî alışkanlıklar aynı zamanda hayır fa-

aliyetlerine destek olmaya da yarar. Tıpkı soylulukta olduğu gibi en eski burjuvazide de fakirler vardır, sefâlet ve yokluğu gidermek için ya birşeyler yapılır ya da bağışta bulunulur. Her zaman ayarlanmasa da, hayır işleri, yardım severlik, insan severlik ayrıcalıkları meşrulaştırır. Şu katolik büyük burjuva, AİDS hastalarını ziyaret edip yardımda bulunur. Bu emekli genel müdür, sinagoga gitmeyen bir Yahudi olsa bile, sokağın köşesinde oturan ve bu cömertliğe alışkın dilenciye verilmek üzere cebine katlayıp koyduğu 10 avro olmadan asla evden çıkmaz. Aynı kişi zamanının ve servetinin bir bölümünü hapisten çıkan gençlerin topluma yeniden kazandırılması için çalışan bir derneğe ayırır. Örnekler çoğaltılabilir. Din, hemen hemen her zaman hayır işleriyle paralel işler ve dinî alışkanlık kaybeldiğinde bile, başkasına fedakârlık hep bâkidir.

Bu üç mezhebin her biri için hem özel ağlar hem de dikkat çekici bir topluluk içinden evlilik söz konusudur. Gençlik cemiyetleri nâdiren tek renklidir, ama belli bir dinin baskınlığına sık rastlanır. Bununla birlikte dinî çizgiler artık eskisi kadar keskin değildir. Öyle ki, yüksek sosyete yaşamının rastlantıları aracılığıyla, duruma göre, dinî kökenlere saygısızlık edildiği için üzüntü duyulabileceği gibi, bunun tersi de olabilir. Örneğin katolik olan Brissac Dükü kızı Marie-Pierre'in Yahudi kökenli olan maliye müfettişi Simon Nora ile evlenmesine üzülebilir. Bununla birlikte, Dük 1983'te David de Rothschild'in Jeky-Kulübe seçilmesini görmekten memnun olur. David'in, soyun Alman kolunun kurucusu Amschel'in, bu büyük ölçüde aristokratik ve katoliklerin çoğunlukta olduğu kuruma üye seçilen dokuzuncu akrabası olduğu doğrudur.

Servetin eskiliği kişi ve ailenin üstünlüğünü garanti ettiği sürece dinî aidiyetler daha az dikkate alınır olur. Bölünmeler ve benzeşmeler toplumsal olarak oluşur: Büyük burjuvazi birliğini ve kimliğini toplumsal alandaki posizyonu ve bu pozisyonun eskiliğine dayandırır, dine değil.

Çok iyi düzenlenmiş bir hayır işi

Şato Mobutu'ya aitti. Bu 19. yy yapısı, dönemin seçmeci tarzındadır. Basmalı seki, kuleleri, savunma amaçlı mazgallarının aslında mütevazı boyutunun ona katamayacağı kadar bir heybet kazandırır. Brüksel'in bu şık mahallesindeki La Cambre koruluğunun kenarındaki büyük malikâneler çok fazladır ve bazıları bir zamanlar Zaire'nin eski devlet başkanınınkilerinden birinin büyüklüğünü geçer. Ama hiçbirinde prenslere lâyık olan şatafatı andıran duruş yoktur ve Lorreine Cemiyetinin neden burayı mesken tuttuğu anlaşılır. Belçika'nın en şık kulüplerinden biri olan bu cemiyetin yönetim kurulunda çok sayıda soylunun yanı sıra pek çok da işadamı yer alır.

Ancak 3 Aralık 2006'da akşamüstü yaptığımız ziyarette bizi, hepsi kot ve tişört giymiş kızlı erkekli gençlerden oluşan neşeli, gürültücü bir kalabalık karşıladı. Bu kalabalığı oluşturanların giydiği tişörtlerin her birinin sırtında Mimi Vakfı ve önlerinde de büyük harflerle *Staff* yazısını taşıyordu. Yönetim kurulunda oybirliğiyle kuruluşuna ön ayak olan Myriam Ullens'in takma adını almaya karar veren bu vakıf, Aziz Nicolas dolayısıyla bir çocuk şöleni düzenlemişti. Amaçları kansere yakalanmış hastaların yaşam kalitesini yükseltmek için para toplamaktı. Bu destek, işbirliği yapan hastaneler bünyesindeki hizmetlerin altyapısını oluşturmaktan ibaretti. Vakıf böylelikle hastalara, ücretsiz olarak estetik tedavi, saç bakımı tavsiyeleri ile hastalara ve yakınlarına psikolojik destek sunuyordu.

Vakıf üyeleri Brüksel'in yüksek sosyetesine mensuptu. Bazıları Aziz Nicolas'ya evsahipliği yapan Lorraine Cemiyeti üyesiydi. Güne şirketler sponsor olmuştu. Örneğin bir şarap tüccarı Cemiteyin barında kadehle tadına bakılan ya da mahzenlerde yıllandırmak için satın alınan yüksek kalite şaraplarından onlarca şişeyi ailelerin keyif alması için hediye etmişti. Bir sanat ve tasarım şirketi küçük afişler, davetiyeler ve olaya profesyonel bir hava katan başka panolar hazırlamıştı. Aileler de organizasyonun malî başarısı için katkılarını esirgememiş ve 50 avroluk giriş biletleri satın almıştı, elbetteki bir taban fiyat vardı, ama tavan fiyat belirlenmemişti.

Şölen çocukların da gelişiyle yavaş yavaş ritmini buldu. Kulübün salonlarında onlar için hazırlanmış etkinlikleri keşfetmek için gezindiler. Resim atölyesinde beyaz karton kâğıttan kesilmiş Aziz Nicolas siluetleri genç sanatçıların fırça darbeleriyle titizlikle okşanmış ya da itinayla boyanmıştı. Dikkatli yüzler hokkabazların marifetlerini seyre dalmıştı. Sakalı ve giysisiyle kuzeni Noel Baba'yı hatırlatan günün kahramanıyla fotoğraflar çekildi. Akşamüstü sona ererken ailelerin katılacağı ve yine para toplama amaçlı bir tombala yapıldı.

Havanın kararmasıyla birlikte konforlu otomobiller, ellerinde Aziz Nicolas'dan aldıkları hediyeleri taşıyan ve mutlu bir gün geçirdikleri anlaşılan çocukları almaya geldiler. Büyük burjuvazinin birbirine bağlı bu türden mekânlarındaki sosyallik, bu zengin çevrenin cömertliğinin ifade biçimlerinden biri olan hayır işleriyle de kendini gösterir. Myriam Ullens'e göre çocukları bağış toplama işine dâhil etmek ödev duygusunu ve başkaları için kaygı duyma bilincini onlara vermek demekti. Toplumsal ilişkiler, servet ve eğitim: Hayır kuruluşları da hem maddî, hem kültürel hem de toplumsal zenginliklerin çok boyutluluğunu gün ışığına çıkarabilir ve kolaylaştırabilir.

Eski ve yeni zenginler arasındaki kırılma

Toplumsal sermaye başka sermayeleri biriktirmek ve idare etmek için esastır. Diğer bir deyişle uzun zaman tek başına zengin kalınamaz. Ama bu toplumsal sermaye zaman ister. Oysa yeni zengin, tek bir kuşakta önemli bir meslekî servet edinen yeni girişimci, mütevazı bir çevreden ya da rahatı yerinde bir küçük burjuva aileden geliyorsa, fakat yüksek sosyete yaşamının şatafatlarına ulaşmanın hâlâ uzağındaysa, toplumsal sermayenin yararsız ve modası geçmiş olduğunu düşünür. Yeni patronun ajandası çok doludur ve bu değerli zamanını kendisine değersiz gelen işlerde harcamak istemez. (Pinçon, Pinçon-Charlot, 1999). Kurucuların çok yeşil üzüm toplama eğilimi vardır. Cemiyet hayatı ve resep-

siyonlar için pek az hevesli olmalarını anlatmak için yüksek sosyeteye tuhaf gelen bir toplumsal çevrede oluşmuş habitusların gereklerini öne alırlar. Hattâ evcimen bir hayat ritmi bile tercih edilebilir. Bu ise sosyalliğinin yoğunluğunu vurgulamaktan hoşlanan büyük burjuvaların tatminiyle tezat oluşturur. Onlar birçok cemiyete üye olmaktan gurur duyarlar ve icabet etmeleri gereken bütün sosyal yükümlülükler hesaba katıldığında, zaman ayıramadıklarına üzülürler. Sadece ekonomik sermayenin biriktirilmesine çok fazla yoğunlaşmış olan yeni girişimciler iş sahası dışındaki toplumsal sermayenin kazançlarının önemini henüz kavramış değildirler.

Buna karşılık genellikler küçük işletme sahibi ailelerden gelen ve çocuklarına şirketlerini aktarmak için gereken vergi ve ekonomik hukukî önlemleri almış ve bir hanedanlık fikrine sahip olan yeni patronlar, toplumsal ilişkiler sisteminin yararının bilincine varmıştır. Bu hanedansı şemada ilkinden ikincisine aktarım çok büyük önem taşır. Böylece mirasçılar yüksek sosyete anlamında "dünyaya" girişi başararak, bir soy oluşturmaya katkıda bulunurlar.

Oluşturdukları bu kapalı cemiyetin kapılarını onlara önce eski hanedanlar açar. Burjuvazinin bünyesinde bu eski ve yeniler arasındaki bölünme, birbirleriyle görüşmeyi hattâ evlenmeyi engellemeyen dinî aidiyetlerinkinden çok daha hassas bir kırılmadır. Bu ayrıca bariyer ve seviye kavramlarının çekinceyle öğrenilmesi gerekliliğidir ki bu kavramlar, Edmond Goblot'nun ünlü kitabında geliştirilmiştir. "Her türlü toplumsal marka bir *bariyer* ve bir *seviyedir*" diye yazar. Sınırın dik olması gerekir, ama bu dikliğin altında bir düzlük bulunmalıdır. Her bir sınıf kendi içinde eşitlikçidir; ne yamacı ne de zirveyi kabul eder: Sınıf içinde eşitlik, sınıfın üstünlüğünün bir koşuludur". (Goblot, 1925, yeniden basım 1967, s.14). Goblot erkek modasını örneklemesinin bir unsuru olarak kullanır: "Kostümün üniforma gibi oluşu, burjuva sınıfı için en kaygı verici bozukluk olarak görülen servet, zekâ ve ahlâk konularındaki eşitsizliği siler" (*a.g.e.*, s.85).

Her ne kadar olayı psikolojikleştiren tonu azaltmak gerekse de tespit doğru gibi görünmektedir. Ancak yazar, metnin başından itibaren başka bir haklı tespite çok hızlı bir geçiş yapar ve sınıf içindeki eskiliği ne kadar olursa olsun "tamamen burjuva" olan burjuvayı, yerinde değilmiş gibi görünen "sonradan görmeden" ayırır. Sonuç olarak sınırı aileyle geçmek gerektiğini söyler, ki bu da bir ya da iki kuşak gerektirmektedir. (*a.g.e*, s.7). Bir başka deyişle geçiş çok net değildir, zenginleşme yeterli değildir ve diğer sermaye biçimlerinin mirasçılara sirayeti mirasçıların zamanını alır. O halde sınır daha ziyade bir tür *no man's land*, [yurtsuz insanın] üyeliğe kabul süreçlerinin önemli olduğu kararsız bir bölgedir. Sonuç da her zaman garanti değildir: Toplumsal gerileme ya da bu tür bir boşluğun durması mümkündür. O halde bariyer belirsizdir ve seviye de eşit değildir: Burjuva olmayan dünyadan burjuva dünyaya aşamasız geçilmez ve bir kere başarı sağlandı mı, o zaman da bu büyülü düzlüğün zirvelerine ulaşmak için zaman gerekir.

Ancak eskilerle yeniler arasındaki bu zıtlık evrensel bir kuraldır. Aynı ülke içinde olduğu kadar küresel anlamda gelişmiş batı dünyasında da söz konusudur. Örneğin ABD ile yaşlı Avrupa arasındaki değişiklikle. Ancak daha genel anlamda gelişmiş batı dünyasıyla gelişmekte olduğu söylenen ülkelerde oluşturulan servetler arasında da söz konusudur. "Pierre Bourdieu, her ne kadar aristokratlar sonradan görmeleri sevmezlerse de, sadece numerus clausus'un [*sınırlı sayıda*] bütün türlerinin ilkesi olan savunma reflekslerinden biriyle değil, aynı zamanda özellikle bu serveti aniden elde etme tarzlarıyla, çok hızlı başarılarıyla, ortaya koydukları ya da ilân ettikleri safâne biçimdeki gösterişçi tarzlarıyla bu sonradan görmeler başlangıçtaki biriktirme ilkesi olan keyfî şiddeti hatırlatırlar" diye yazar. (Bourdieu, 1989, s.454).

VI.
Hareketli bir sınıf

Burjuvazi sürekli olarak kendini inşa halindedir. Burjuvalar hiç durmadan burjuva sınıfının rahatı için çalışırlar. "Burjuvazi" gibi kolektifler burada sadece yazılım kolaylığı için kullanılmaz. Her zaman yeniden başlayan bir çalışmayla sınıfsal sınırları belirleyen kısıtları diri halde tutar, kendi genç kuşaklarını yetiştirir, rahatsız edici ya da tehditkâr sevimsiz yakınlıklardan kendini korur. Maddî zenginlik üzerine temellenen burjuvazi, Marksist ölçütlere göre, bir toplumsal grup olarak kendini gerçek kılmak için bu daimi çaba aracılığıyla tümüyle ve eksiksiz olarak bir sınıf statüsüne ulaşmıştır. Böylece burjuvazi, üretim ilişkilerindeki yeri dolayısıyla, aynı zamanda kendi için olmanın yanı sıra, bu egemen pozisyonunu korumak ve aktarmak amacıyla günlük varlığında ortaya çıkan hareketlilikle, sadece kendisi için vardır. Kendi için burjuvazi, artık değeri kesip alan ve bunu somut olarak yaşayan bir toplumsal sınıftır. Kendisi için burjuvazi, kolektif olarak kendi çıkarlarını savunan pratik bir sınıf olarak kendini inşa eder. Egemen pozisyonundan dolayı güçlü olan burjuvazi için bu pozisyonun kuramını yapmak gereksizdir ve hattâ benzer sınıfların varlığını yadsıyarak, kendine artı bir lüks sunar. Burjuvazi sadece kendi içinde bir sınıfın nesnel kuralı üzerinden değil aynı zamanda pratik kural üzerinden kendisi için bir sınıf

olarak varolur, çünkü sınıfsal pozisyonun uygun temsillerini inşa etmesine imkân sağlayacak kuramı reddeder.

Bireyselcilik ve kolektivizm

Burjuvazinin teorik bireyciliği ve kollektif pratiği

Meslekî olduğu kadar önemli ailesel servetlerin varlığı, bu servetlerin idaresi ve aktarılmasının sorumluluğunu, öncelikli olarak üstlenebilecek habitus büyük burjuvayı oluşturma eğilimi gösterir. Grup böylece bu idare ve aktarımın gereklerini karşılamak için sürekli en iyi koşulların arayışındadır. Bu arayış, kazançların ve bunlara ulaşma imkânlarının formüle edilmesi, kodlanması ve açıklanmasıyla ifade bulur, ki bu başka bir toplumsal alanda pek ender olarak bulunabilecek bir şeydir. Bu durum, kinizmleri şaşırtan bir aydınlanma seviyesine ulaşan bizbizelik arayışında da aynıdır. İster şık mahallelerde, ister okullarda, ister cemiyetlerde, isterse de yönetim kurullarında olsun, grubun sınırlarının bilinci hiç çekinmeden kendini belli eder. Motivasyon ve davranış tarzlarının bu şeffaflığı, kendilerini bekleyen görevleri üstlenmeye yetkin olmaya hazırlanan mirasçıların eğitimine gösterilen itinada da görülür.

Bu pratik kolektivizmi ortaya koymakla beraber öne çıkarılan ideoloji bireyselciliktir. Pazarlığa, rekabete, yarışa referans, egemenlerin söylemlerinde egemen görünür, oysaki uygulamaları bu kuramsal bireyselciliğin çok uzağındadır.

Söz konusu olan egemen sınıf olduğundan pratik teoriye dönüşebilir ya da daha da iyisi, sınıfın somut gerçeğine ters düşen bir teorizasyonun ideolojik paravanının arkasında bulunabilir. Serbest rekabet, okulda yarış ya da evlilik pazarlığı gibi çok önemli durumlarda uygulanabilir olmanın çok uzağındadır. Şansların eşitliği bile sınıfın kendi için edindiği *ad hoc* [niyetini belli eden] kurumlar, elit okullar ve toplumsal dışlama uygulayan cemiyetler tarafından sistemli olarak eleştirilir. Sınıfın varlığının

ilân edilmesi sadece gereksiz olmakla kalmaz, aynı zamanda yapıcı da değildir, kuramsal bireyselcilik pratik kolektivizmle paralel olarak mükemmel işleyebilir, liberal ideoloji, sınıfı hareketli tutabilen kendini haklı çıkaran en iyi söylemdir.

Bu rekabet ideolojisi ve pazarlık kanunu, yarışta şansların eşitliğinin biçimsel görünüşü altında, çabayı ödüllendirmeyi ve dolayısıyla da en iyileri seçmeyi bilerek değer bilen bir toplum fikrinin öne çıkmasına olanak sağlar. Her ne kadar bütün yarışmacılar aynı başlama çizgisi üzerinde yer alsa da ve miras yarışı mevcut biçimleri radikal olarak bozmasa da, son partiler sadece çizginin kenarında durmaya çalışarak boşuna soluk tüketirler.

Orta sınıflar: bireyselciliğin zaferi

Sanatçı ve esnaf, geleneksel orta sınıflar ve Liberasyon'dan beri çok daha fazla gelişen doktor, serbest meslek, üst kadrolar gibi mesleklere bağlı olan orta sınıflar ile pratik bireyselcilik ve kuramsal bireyselciliğin genellikle birleşik olduğu başka bir durumla karşı karşıya kalırız. Sosyallik her ne kadar hâlâ yoğunsa da, bu daha ziyade başarı, bireysel düşünme ve kendini olumlama hedefiyle derinlemesine çalışılmış özgür bireylerin özgünlüğünü olumlama fırsatıdır. Küçük burjuvazi, grupları ve determinizmi yadsıyarak, bireysel özgürlüğün üstünlüğünü olumlayarak, hepsi ortak mirasçı olan ya da çocuklarını mirasçı olmaya hazırlayan kişiler için kişisel başarının yakışıksız bir şey olduğu fikrindeki büyük burjuvazinin karşısında yer alır. Aydın küçük burjuvazi ve orta ve yüksek memur olan küçük burjuvazi, ve küçük girişimciler ya da serbest meslekler arasında kuşkusuz çok güçlü farklar vardır. Ancak küçük bir aile işletmesi, kariyer biçimi altında ya da yaratıcı biçim altında bir tür kendini düşünme fikri güçlü şekilde hep vardır. Söz konusu olan pozitif bir bireyselciliktir. Birey, bizzat kendi olmayı ister ve dolayısıyla da bütün olasılıklar aracılığıyla kendini keşfetmek, kimliğini inşa etmek ister. "Her bir bireye kendisi haline dönüşmeyi buyuran bireysel inisiyatife davet eden" yeni normlar sistemi (Ehrenberg, 1998, s.10)

daha ziyade, toplumsal pozisyonları itibarıyla önce kendilerine en yakın olan toplumsal alandakilerle rekabete girmeye mahkûm bu orta sınıf üyelerinin olgusudur.

Halktan sınıfların negatif bireyselciliği

Halk çevrelerinde, sosyal güvenceler ve kolektif örgütlenme (sendikalar ve partiler) biçimlerinin bitiştirici sürecinin ilkesi olduğu bir dönemin ardında yoğun bir ayrışma hareketi hâkim oldu. Buna meslekten gurur duyma, geçmiş mücadelelerin hatırası ve bu hatıranın kültürel boyutu gibi unsurları da eklemek gerek. Oysa bütün bu unsurlar günümüzde büyük ölçüde yıpranmıştır. (Pinçon, 1987; Beaud, Pialoux, 1999). Halk sınıfları artık, büyük burjuvazi gibi, dayanışmacı ve bilinçli bir grup değildir. Artık başarı, kariyer ve yaratıcılık düşleyen orta sınıfların pozitif bireyselciliğiyle de kuşatılmış değildirler. Tersine, halk sınıfları Robert Castel'in yazdığı gibi negatif bir bireyselcilik yaşamaktadır. Birey ve performans kültürü onları kapsamaz. "Sanayi öncesi toplumun fasılasında gelişen 'negatif' bireyselciliğin bir metamorfozu gibi görünen, ancak bu kez yoğun (...) bir başka bireyselciliğin geliştiğine tanık oluruz. (...). Banliyönün uyuşturucu kullanan gencinin ideal-tipik örneğinde sanayi öncesi topluma ait serserinin ayrışma biçiminin bir benzerini de görebiliriz. Tamamen bireyselleşmiştir ve genel bağlardan yoksunluk nedeniyle, işe, ailesel aktarıma, bir gelecek kurma imkânını edinmek için gerekenlerden mahrumiyetiyle terk edilmiştir. Bizatihi bedeni, çalıştığı, zevk verdiği ve mutlak bir bireyselcilik patlamasıyla yıktığı tek varlığı ve tek bağıdır" (Castel, 1995, s. 468–469).

Burada kolektifin yokluğu aynı zamanda birlikte yaşama imkânının olmayışıdır. Büyük toplu konutlarda birlikte yaşamanın getirdiği sorunlar o kadar keskindir ki, bağlar da buna paralel olarak çok zayıftır ve günümüzde bazı kuşaklar ve bazı toplumsal kategorilerde bulunmazlar. Herkesin herkese çarptığı bir serbest elektron tarlasında varolmak söz konusu olduğunda nasıl

birlikte yaşanır ki zaten? Şehir şiddeti gösterileri yeni bir mücadelenin ifadesi olarak yorumlanamaz, çünkü gösteriler, geçici bitiştiricilikleri, alternatif projelerin oluşumuna çerçeve oluşturamayan negatif bireyselciliğin en son noktasına itilmiş sonuçtan başka birşey değildir.

Toplumsal sınıflar, toplumsal alanın yerine göre, çok adaletsiz olarak son bulmuştur. Bunları, burjuvazideki direngenlik ve kararlılıkla inşa etme çabası orta sınıfta pek azdır, ve son yıllarda halk sınıflarında hissedilir bir geri çekilme söz konusudur. İşçi dünyasında sınıfı harekete geçirmek için çalışan örgütlerin etkisinin geri adım atması, kolektif biçimlere pek az yer bırakan bu negatif bireyselcilikle açıklanır. Sınıfsal olumlamaya dair kolektif çalışmadaki bu zayıflama, reel varoluşun zayıflamasına da katkıda bulunur. "Dışlanmışların" kategorisi gibi bir kategori, sınıfın mevcut ayrışmasını berkitir ve negatif bireyselciliğin yanlızlığına iter. Oysa ki aynı zamanda burjuvazi, kendini hiç olmadığı kadar egemen bir sınıf olarak ortaya koyar.

Fransız toplumundaki sınıf ilişkilerinin gelişiminin bu analiz taslakları aracılığıyla, toplumsal sınıflar hakkında sosyolojik düşüncenin birbirine zıt olduğu görünen iki boyutunu eş zamanlı olarak dikkate almak gerekliliği ortaya çıkmıştır, bu iki boyut, nesnelci yaklaşım ve öznelci yaklaşım, fiziki ve toplumsal fenomenolojidir.

Gerçeklik ve temsili olarak burjuvazi: toplumsal sınıfların sosyolojisinin iki boyutu

Burjuvazi daimi bir inşa halindedir. Acaba varlığı sadece temsillere, kişilerin toplumsal dünyada temsil ettikleri tarza ve bu dünyadaki yerlerine mi bağlıdır?

Sahada yaptığımız çalışma ve büyük burjuvaziyle görüşmelerimizdeki samimi hava, bizi kendi içinde sınıf ve kendisi için sınıf kavramlarını akılda tutmaya itti. Tamamen rantiye olmayan bir burjuva bile her zaman bir temel karakteristiği, icra

edebileceği mesleğe karşı bağımsızlığını sergiler. (Paris'teki, –ç.*n*.) 16. bölge ya da Neuilly'deki dairelerde, şirket yöneticileri bulunduğu gibi, generaller, büyük tarım arazisi işletmecileri, siyasetçiler, akademisyenler, yüksek memurlar, hepsi toplumun yukarısında olmakla birlikte birbiriyle âlâkasız mesleklerden oluşan bir ortamı görürüz.

Bununla birlikte, kapitalizmi tanımlayan toplumsal ilişkinin temelleri, iş dünyasında ve ekonomi dünyasındadır. Karl Marx, burjuvazinin, toplumsal ilişkinin temelleri aracılığıyla oluşan öteki sınıfın yani proletaryanın ürettiği artık değerin bir bölümünün ayrılmasına imkân sağlayan üretim olanaklarının faydaya dönüşmesinin ürünü olduğunu göstermiştir. Sömürü ilişkileri 19. yy'dan bu yana çok değişim göstermiş olsa bile, Wendel Investissement Holding'in hissedarları olan Wendel mirasçıları da, o dönem söylendiği gibi, büyük sanayi kaptanı, Lorrainli demir-çelik sanayicisi François de Wendel kadar kapitalisttir. Kuşkusuz, torunlarının holdingin yönetiminde çok marjinal olmanın ötesinde bir rolü yoktur. Ama en azından bir ölçüde, akan malî ürünler sayesinde yaşarlar ve hâlâ bu malî kuruluşun kontrolündeki şirketlerin çalışanlarıyla aynı toplumsal ilişki içindedirler. Sorumlukluklar artık aynı olmayabilir, birbirlerini bağlayan ilişkilerin bilincinde de olmayabilirler, ama kişiler, bilincine varabileceklerinden daha önce varolan bu ilişkileri bizzat meydana getirenler değildir.

Toplumsal sınıflar yaklaşımında, hem tamamlayıcı ve hem de kısmen bağımsız olan iki boyutu, yani sömürü ve egemenliği birbirinden ayırmak, ama aynı zamanda birlikte tutmak gerekli görünmektedir. İlki, yani sömürü, kendi için sınıfa gönderme yapar. Kişilerin üretim ilişkilerindeki yerleri doğrultusunda bilinç edinimleri vardır. İkincisi yani egemenlik ise bilinçlerden, algılamalardan, temsillerden ve ayrıca özgül sermaye ile simgesel sermayenin bir biçiminden geçer. Dolayısıyla bu ilişki, hem toplumsal alanda gerçekten işgâl edilen yerin az çok hazırlanmış bilincinin tutamak noktası, hem de bu algılamanın ortaya koyduğu temsildir.

Marksizm, özellikle sadece sömürü analizlerini geliştirmiş gibi görünse de aynı zamanda, mücadele ve harekete geçirme süreci aracılığıyla sınıf bilinci sorunsalını da ortaya koyar. "Ekonomik koşullar önce ülkenin tamamını işçiye dönüştürdü. Sermaye(nin) egemenliği bu kitleye has ortak bir durum ve ortak çıkarlar yarattı. Bu kitle zaten sermaye karşısında bir sınıftı, ama hâlâ bizzat kendisi için değil. Bu kitle mücadelede birleşti, kendisi için bir sınıf oluşturdu. Savunduğu çıkarlar sınıfın çıkarları haline geldi". (Marx, 1847, yeniden basım 1996, s.197).

Max Weber, daha sonra da Pierre Bourdieu, bu formülleştirmeyi şöyle böyle değiştirerek, bu farkındalığın Marksist anlayışını dikkate değer ölçüde zenginleştirdiler. Onların egemenlik ilişkileri konusundaki teorileştirmesi, toplumsal bir etkenin toplumsal ilişkiler analizine dâhil olmasına izin verir, dolayısıyla da sınıf hakkında yaşanmış olanın sergilenmesine yol açılmış olur. Max Weber'in kuramının bazı yönleri, bu egemenlik kavramına göndermede bulunur. Weber'e göre sınıflar, piyasadaki mallara az çok ulaşabilme imkânları doğrultusunda varolurlar. Kuşkusuz bu imkânlar, üretim imkânlarına sahip olmaya bağlıdır, ancak aynı zamanda bilgiye, teknik yetkinliklere, üretim dünyasında alıcı bulabilecek ne varsa ona da bağlıdır. Tasarruf da bunlar arasındadır örneğin. Koşullarında ve yaşam seviyelerinde yakın etkenleri bir araya getiren nesnel sınıflar oradadır.

Sınıfın bu maddiliğinin ötesinde statü sahibi grup nosyonu, faillerin toplumsal dünyasını ve bu dünyadaki konumlarının tasvirleri hakkında düşünme olanağı sağlar. Yaşam stilleri, tarzları, zevkleri toplum içindeki davranışları, etkenlerin kendilerini tanımladığı grup statülerinin temelinde bulunmaktadır.

Burjuvazi hakkındaki araştırmalarımız, her ne kadar Marksizmden alıntılandıysa da, Pierre Bourdieu'nün *La Distinction*'unda biçimlendirdiği gibi, toplumsal alanın oluşturulmasına çok şey borçludur. Bu kuramsal sistemde toplum, üç boyut tarafından yapılandırılmış bir alan olarak tasvir edilmektedir. İlk ikisi sermayenin ve yapısının hacmini tanımlar. Yukarıdan aşağıya

(uzlaşıldığı üzere, bu dikey düzenek keyfidir) (ekonomik, kültürel, toplumsal) sermayenin hacimleri yükselir, oysa, ekonominin ağırlığı soldan sağa doğru genişleyen sermaye komposizyonu dâhilinde artarak değişir. "(Toplumsal alanda potansiyel ve geçmiş yörüngeyle belli olan) bu iki mülkiyetin zaman içindeki evrimi" (Bourdieu, 1979, s.128) üçüncü boyutu tanımlar. Toplumsal etkenler ve gruplar bu kuramsal alanda bölüştürülür.

Böylece toplumsal alan çok boyutlu olarak tanımlanır. Küçük esnaflar, şemanın ortasında sağda yer alacak. Göreceli olarak ekonomik sermayeye yerleşmiş olan ve dolayısıyla dikey eksen üzerindeki bir orta pozisyonda yer alan küçük esnaflar daha ziyade zayıf bir kültürel sermayeye sahiptir, bu da yatay eksende, sağda yer almalarını gerektirir. Üçüncü boyut (toplumsal çıkış ya da çöküş) soy içinde paranın yörüngesini ve bütünü içinde aidiyet grubunun yörüngesini kapsar. Bütün bir dönem boyunca küçük esnaflar, bireysel olduğu kadar kolektif olarak daha ziyade inişe geçmiş bir noktada bulunurlar. Kültürel araçlar için bunun tersi söylenebilir.

Burjuvazi çok boyutlu olan kendi alanında yer alan iki sermaye türünü toplar ve böylece egemen sınıfların egemen fraksiyonlarını oluşturur. Kültürel sermaye bakımından çok iyi donanımlı bu egemen sınıfların yönetilen fraksiyonları, ekonomik alanda yönetilen pozisyonundadır. Yüksek memurlar, maaşlı yöneticiler ya da az çok mütevazı çevreden gelen akademisyenler söz konusu olabilir.

Toplumsal alan kavramı, paylaşımlara sebep olan tabakaların uyumundaki basit saptamayı, yani çatışmayan hiyerarşikleşmiş tabakalar fikrini reddeder. Bu durum, sınıflar ve sınıf fraksiyonları arasındaki sınırları, sınıf mücadelelerine de konu teşkil eden belli sınır çizgilerini algılamaya neden olur.

Sömürü kavramı, kişilerin sahip olabilecekleri bilinç düzeyi ne olursa olsun mevcut ekonomik, toplumsal bir yapıya içeren gerçekliğin teyitidir. Buradan sınıfın hem teorik varlığı hem de pratik varlığı ortaya çıkar: Sömürü ilişkileri, toplumsal ortakların analizleri ve algılamalarından bağımsız bir gerçekliktir. Bununla

birlikte (Marksist anlayışta) bilinç kazanma ya da (Bourdieu'nün yaklaşımıyla) toplumsal alanda işgâl edilen pozisyon tasvirlerinin oluşumu, mevcut sömürü ve mevcut egemenliğe son verme sürecindeki yönetilen sınıflar için zorunludur.

Ancak burjuvazi teorize edilmeyen nesnel yapılar doğrultusunda yaşayabilir. Toplumdaki hâkim posizyon, bir bakıma, kendi habitusuna güvenmeye izin verir. İçselleşmiş düşüncelerin yapmaya zorladığı gibi hayata geçirilen davranışlar, çok büyük olasılıkla sınıfın çıkarları doğrultusundaki hareketi de ortaya çıkarır. Fakat, burjuvazi dışındaki toplumsal sınıflar, özellikle de tahakkümü eksiksiz hissedenlerin dünyaları da farklı değildir. Onlara düşen, pozisyonlarının gerçeğini ve egemenlerle ilişkilerinin niteliğini tesis etmektir. Bu temel farklılığı anlamak için siyasî oyları düşünmek gerek. Burjuvalar kitlesel olarak sağa oy verirler, varolan istisnalar ise genellikle kendi çevrelerinden kopmuş, atipik kişilerdir. Muhafazakâr oylar, bir bakıma burjuva şartlarında doğaldır. Buna karşılık, seçimlerde bütün oyları almanın ya da oy kullanmamanın mümkün olduğu işçi çevresinde bu kesinlikle böyle değildir. Yönetilenler, egemen ideoloji karşısında kendi şartlarının anlaşılmasını sağlamak ve alternatif politikalar ile kendi toplumsal çözümlerini tanımlamak zorundadır.

Araştırmalarda, özellikle de devlet eliyle istatistik oluşturmakla yükümlü enstitülerde toplumsal katmanlaşmanın ilkeleri, pek de farkında olmadan Marksist, Weberci, Bourdieucü gibi farklı akımlardan ilham alır. Fransa'da yakın bir zamana kadar toplumbilimlerinde Marksist geleneğin ağırlığı, üretim süreçlerinin içindeki yeri esas olan bir katmanlaşmaya doğru gitmiştir. Statü kavramı, birçok meslekte maaşlı, memur ve serbest olanları ayırte tmeye imkân verecek biçimde belirleyiciydi. Bu kategoriler, gruplar arasındaki sınırların elle tutulamayan cinsten olduğu gibi toplumsal sürekliliği değil, pozisyonların ekonomik üretimin dünyayla ilişkisi üzerine temellendiği ve pozisyonların bir pozisyondan diğerine geçişin mümkün görünmesine karşı çıktığı bir toplumsal yapıyı tarif ederler.

Bunun tersini bakacak olursak, Anglo-Sakson ülkelerde

(burada prestije yakın bir anlayışla) statü merdivenleri, bir gruba has öznel kimliğin saptanmasına ya da yaşam tarzlarına dayandırılabilir. Kategori istifleri bir yapı değil, ama bir merdiven fikri verir ve toplumsal dünyayı öncelikle devingenlik dünyası olarak düşünmeye davet eder. "Bir toplumsal bağlamın dik merdivenlerindeki bu temsil, konumlar sisteminin ikiz bölümlü zıtlıklara gönderme yaptığı çok boyutlu sınıflandırma tarzına karşı çıkarak, bir seviyeden diğerine geçmenin zorluğu fikrini ortaya koyar. Her ne kadar bu hiyerarşik merdiven tırmanmak için yapılanmışsa da, toplumsal yapı çoğalmak için yapılmıştır". (Duriez, ve diğerleri, 1991, s. 52). Bu durumda katmanlaşma merdivenleri, herkesin kendini kanıtlamasına olanak veren şanslar eşitliği ve açık toplum hakkındaki tezler bağlamında, sömürü ve egemenlik kavramlarından çok daha yakındırlar. Mevcut katmanlaşma teorilerinin burjuvaziden ziyade elitlerden daha çok söz etmesi bir tesadüf değildir.

Günümüzde burjuva sınıfı

Marksizmdeki temel sınıflar, yani burjuvazi ve proletarya, bir burjuva sınıfı ve antagonistik bir işçi sınıfının varolduğu fikrinin benimsenmesi sürecindeki temsiliyette yeterince güçlü olan Marksist doktrinin canlılığı aracılığıyla reel olarak varolabildiyse de, bugün durum böyle değildir. Marksizmin, karşılıklı bir teorik etkiyle, düşünce okulu olarak ve tarafların eyleminin temel öğütlerinin derlemesi olarak teorik ve pratik gerilemesi, rakibi olan burjuvazi karşısında devingen, örgütlü, kendi içinde bir sınıf olan işçi sınıfının gerilemesine neden oldu. Bu gerileme, belki de burjuvazinin kendisini kısmen daha açık bir sınıf olarak ortaya koyma hakkına sahip çıkmasıyla açıklanabilir. Marksist söylemde değil de, söylemlerinin ve uygulamalarının gerçekliğinde tabiî. Bizbizelik kültü, bu sınıfın herkesin gözü önündeki varlığını teyit etmek istiyormuşçasına davrandığını ortaya koymak için yeterlidir. Toplumun burjuva algısı bu deyimlerle tasarlanmamıştır,

ama burjuvazi, tanımlar ve adlandırmaların ötesinde, bizatihi kendi kendisinin, esas çıkarlarının ve temel dayanışmalarının bilincinde bir grup olduğunu gayet iyi sergilemetedir. Bununla birlikte, ekonominin yeni efendileri olan yöneticiler ve sonra kurumsal yatırımcılar (Anglo-Sakson yatırım fonları ve emeklilik fonları) hakkındaki söylemler, üretilen zenginlik üzerinden alınan payların gerçek kâr üreticileri olarak burjuvalar ve ailelerini es geçmeye çalışırlar. Bugün her şey, sermaye sahipliğinin sınırsız ve ilkesiz yayılımını düşündüren soyut örgütlenme şemalarının lehine olan şu ya da bu soyadına bağlı çıkarları korumak için düzenlenmiştir.

Burjuvazi, egemen pozisyonuna sâdık haliyle, hâlâ ayaktadır. Bugün reel sınıfı yani devinebilen sınıfı oluşturan bu niteliği kazanmayı bilen, sadece kendi için sınıf ve kendisi için sınıftır. Kuşkusuz sadece, başka sınıflarla ve, tuhaf biçimde işçi sınıfıyla ilişkisi dahilinde burjuvazi; bireylerin ve grupların "*farklılıkla* ve *farklılık* içinde varolup yaşadığı –yani görülmez ve ampirik olarak ortaya çıkmaları daima zor olsa da–, en reel gerçeklik (...) ve bireylerin ve grupların davranışlarının reel ilkesi olan ilişkiler alanında *göreceli pozisyonlar* işgâl edenler olarak yaşadığı ilişkisel bir toplumsal alan dahilinde varolabilir". (Bourdieu, 1994, s. 53). Ancak bu ilişki içinde ekonomik ilişki esastır ve her şeyden önce birbirlerinin pozisyonlarını tanımlayan budur. Egemen bir sınıf olarak burjuvazinin aynı zamanda zenginliği ve kaynakları, başka sınıfların emeğinin sömürülmesinden kaynaklanmaktadır. Bu noktada, kendisini oluşturan toplumsal ilişki, aslında burjuvaziyi her şeyden önce, reel olarak varolmak için kendini sömürücü gibi göstermek zorunda olmayan kendi için bir sınıf yapar.

Kaynakça

AGULHON Maurice, *Le Cercle dans la France bourgeoise. 1810–1848. Étude d'une mutation de sociabilité*, Armand Colin, Paris, 1977.

AINVAL Christiane (d'), *Le Couvent des Oiseaux. Ces jeunes filles de bonne famille*, Perrin, Paris, 1991.

ALKEMADE Valérie (d'), *Sang bleu belge. Noblesse et anoblissement en Belgique*, Labor, "La Noria", Bruxelles, 2003.

— *La Haute*, Racine, Bruxelles, 2004.

ALLÉRÈS Danielle, *L'Empire du luxe*, Belfond, Paris, 1992.

ALMEIDA Ana Maria F., NOGUEIRA Maria Alice (organisadoras), *A Escolarizaçâo das elites. Um Panorama internationa da pesquisa*, Editora Vozes, Petrópolis (Brésil), 2002.

ARRONDEL Luc, LAFERRÈRE Anne, "La transmission des grandes fortunes. Profil des riches défunts en France", *Économie et Statistique*, n° 273, 1994.

ASSOULINE Pierre, *Le Dernier des Camondo*, Gallimard, Paris, 1997.

ASTIER Martine (d'), BAJAC Quentin, SAYAG Alain (dir.), *Lartigue. L'album d'une vie. 1894–1986*, Centre George Pompidou/ Seuil, Paris, 2003.

ATELIER PARISIEN D'URBANISME, *Paris et ses quartiers*, APUR, octobre 2001, Paris.

BABEAU André, *Le Patrimoine des Français*, La Découverte, "Repères", Paris, 1989.

BEAUD Stéphane, PIALOUX Michel, *Retour sur la condition ouvrière. Enquête aux usines Peugeot de Sochaux-Montbéliard* Fayard, Paris, 1999.

BENHADDOU Ali, *Maroc: les élites du royaume. Essai sur l'organisation du pouvoir au Maroc*, L'Harmattan, "Histoires et perspectives méditerranéennes", Paris, 1997.

BERGERON Louis, *Les Rothschild et les autres... La gloire des banquiers*, Perrin, "Histoires et fortunes", Paris, 1991.

BIDOU-ZACHARIASEN Catherine, *Proust sociologue: de la maison aristocratique au salon bourgeois*, Descartes, Paris, 1997.

BIHR Alain, PFEFFERKORN Roland, *Déchiffrer les inégalités* [2e éd. réactualisée], Syros, "Alternatives économiques", Paris, 1999.

BOTHOREL Jean, SASSIER Philippe, *Seillière, le baron de la République*,

Robert Laffont, Paris, 2002.
BOURDIEU Pierre, *La Distinction. Critique sociale du jugement*, Minuit, "Le Sens commun", Paris, 1979.
— "Le capital social. Notes provisoires", *Actes de la recherche en sciences sociales*, n° 31, 1980.
— *La Noblesse d'État. Grandes écoles et esprit de corps*, Minuit, "Le Sens commun", Paris, 1989.
— *Raisons pratiques. Sur la théorie de l'action*, Seuil, Paris, 1994.
— *Méditations pascaliennes*, Seuil, "Liber", Paris, 1997.
BOURDIEU Pierre, SAINT MARTIN Monique (de), "Le patronat", *Actes de la recherche en sciences sociales*, n° 20–21, 1978.
BRELOT Claude-Isabelle, *La Noblesse réinventée. Nobles de Franche–Comté de 1814 à 1870*, Annales littéraires de l'université de Besançon, n° 477 et 478 (série historique, n° 6 et 7) [diffusion: Les Belles Lettres, Paris], 1992.
CANNADINE David, "L'aristocratie et les villes dans l'Angleterre du XIXe siècle: les stations balnéaires", *Urbi*, I, p. 33–46, 1979.
— *Lords and Landlords: the Aristocracy and the Towns*, Leicester University Press, Leicester, 1980.
CASTEL Robert, *Les Métamorphoses de la question sociale. Une chronique du salariat*, Fayard, "L'espace du politique", Paris, 1995.
CHALINE Jean-Pierre, *Les Bourgeois de Rouen, une élite urbaine au XIXe siècle*, Presses de la Fondation nationale des sciences politiques, Paris, 1982.
CHARLE Christophe, "Le beau mariage d'Émile Durkheim", *Actes de la recherche en sciences sociales*, n° 55, 1984.
— "A la recherche des bourgeoisies européennes", *Le Mouvement social*, n°153, octobre-décembre 1990.
CHASSAGNE Frédéric, FERRANDEYNARD Jean-Bernard, GRANDJEAN Hervé, NOIVILLE Véronique, *Les Valeurs mobilières détenues par les Français en mars 2005*, enquête réalisée par TNS Sofres en partenariat avec la Banque de France et Euronext, disponible sur le site www.tns-sofres.com ou dans le *Bulletin de la Banque de France*, n° 143, novembre 2005.
CHAUSSINAND-NOGARET Guy, *La Noblesse au XVIIIe siècle. De la féodalité aux Lumières*, Complexe, Bruxelles, 1984.
COIGNARD Sophie, GUICHARD Marie-Thérèse, *Les Bonnes Fréquentations*, Grasset, Paris, 1997.
CONSEIL DES IMPÔTS, *L'Imposition du patrimoine, seizième rapport au président de la République*, Imprimerie des Journaux officiels, Paris, 1998.
CORBIN Alain (dir.), *L'Avènement des loisirs. 1850–1960*, Aubier, Paris, 1995.
DAIX Pierre, *François Pinault*, De Fallois, Paris, 1998.
DAUMARD Adeline, *Les Bourgeois et la bourgeoisie en France*, Aubier-Montaigne, Paris, 1987.

DEMOLINS Edmond, *L'Éducation nouvelle, École des Roches*, Librairie Paris et compagnie, Paris, 1901.

DÉSERT Gabriel, *La Vie quotidienne sur les plages normandes du Second Empire aux Années folles*, Hachette, "La vie quotidienne", Paris, 1983.

DESROSIÈRES Alain, THÉVENOT Laurent, *Les Catégories socioprofessionnelles*, La Découverte, "Repères", Paris, 1988, 3e éd. 1996.

DION Jack, IVORRA Pierre, *Sur la piste des grandes fortunes*, Messidor/Éditions Sociales, Paris, 1985.

DREES (Direction de la recherche, des études, de l'évaluation et des statistiques), *Mesurer les inégalités*, Mission recherche, DREES, ministère de l'Emploi et de la Solidarité, "MIRE", Paris, 2000.

DURIEZ Bruno, "La bourgeoisie répertoriée: le Livre des Familles du Nord", *Ethnologie française*, 20–1, 1990.

DURIEZ Bruno, ION Jacques, PINÇON Michel, Pinçon-Charlot Monique, "Institutions statistiques et nomenclatures socioprofessionnelles. Essai comparatif: Royaume-uni, Espagne, France", *Revue française de sociologie*, 32–1, 1991.

DURKHEIM Émile [1re édition: 1912], *Les Formes élémentaires de la vie religieuse*, PUF, "Quadrige", Paris, 1990.

DUVAL Nathalie, "L'exemple de l'École des Roches", *in* FUMAROL Marc, BROGLIE Gabriel (de), CHALINE Jean-Pierre, *Élites et sociabilité en France*, Perrin, Paris, 2003, p. 185–199.

EHRENBERG Alain, *La Fatigue d'être soi. Dépression et société*, Odile Jacob, Paris, 1998.

ELIAS Norbert [1re édition: 1969], *La Société de cour*, Flammarion, "Champs", Paris, 1985.

FAGUER Jean-Pierre, "Les effets d'une "éducation totale". Un collège jésuite, 1960", *Actes de la recherche en sciences sociales*, n° 86–87, 1991.

FAUCIGNY-LUCINGE Jean-Louis (de), *Un Gentilhomme cosmopolite*, Perrin, Paris, 1990.

FRALON José-Alain, *Albert Frère, fils d'un marchand de clous*, Fayard, Paris, 1997.

FREVERT Ute, "Classe et genre dans la bourgeoisie allemande au XIXe siècle", *Genèses 6*, décembre 1991.

GAULEJAC Vincent (de), *L'Histoire en héritage. Roman familial et trajectoire sociale*, Desclée de Brouwer, "Sociologie clinique", Paris, 1999.

GOBLOT Edmond [1re édition: 1925], *La Barrière et le niveau. Étude sociologique sur la bourgeoisie française moderne*, PUF, Paris, 1967.

GRAFMEYER Yves, *Quand le Tout- Lyon se compte*, Presses universitaires de Lyon, "Transversales", Lyon, 1992.

GRANGE Cyril, *Les Gens du* Bottin mondain. *1903–1987. Y être c'est en être*,

Fayard, Paris, 1996.
HAMON Jacques, JACQUILLAT Bertrand, *La Bourse*, PUF, "Que sais-je?", Paris, 2002.
HÉRAN François, *Le Bourgeois de Séville. Terre et parenté en Andalousie*, PUF, "Ethnologies", Paris, 1990.
HUNTER Albert, "Local knowledge and local power. Notes on the ethnography and local community elites", *Journal of contemporary ethnography*, vol. 22, nº 1, 1993.
IZRAELEWICZ Erik, *Le Capitalisme zinzin*, Grasset, Paris, 1999.
JAY Édouard, *La Scolarisation des élites transnationales. L'exemple de l'institut Le Rosey*, maîtrise de sociologie, faculté des Sciences sociales et politiques, université de Lausanne, 1997.
KOCKA Jürgen (dir.), *Les Bourgeoisies européennes au XIXe siècle*, Belin, "Socio-Histoire", Paris, 1996.
LALLIARD François, *La Fortune des Wagram. De Napoléon à Proust*, Perrin, Paris, 2002.
LEAL Jesus, "Cambio social y desigualdad espacial en el Area Metropolitana de Madrid", *Economía y Sociedad*, nº 10, 1994.
LE WITA Béatrix, *Ni vue, ni connue. Approche ethnographique de la culture bourgeoise*, Éditions de la Maison des Sciences de l'Homme, Paris, 1988.
LEWANDOWSKI Olgierd, "Différenciation et mécanismes d'intégration de la classe dirigeante. L'image sociale de l'élite d'après le *Who's who* en France", *Revue française de sociologie*, 15–1, 1974.
LOAEZA Guadalupe, *Las Niñas bien*, Ediciónes Océana, Mexico, 1988.
MAGRI Susanna, "Bourgeoisies. Emprunts interdisciplinaires dans l'étude d'un groupe social", *Genèses 44*, septembre 2001.
MARCEL Odile, *Une éducation française*, PUF, Paris, 1983.
MARTIN-FUGIER Anne, *La Vie élégante ou la formation du Tout-Paris. 1815–1848*, Fayard, Paris, 1990.
MARX Karl [1re édition 1847], *Misère de la philosophie*, Payot, "Petite bibliothèque Payot", Paris, 1996.
MAURIN Louis, "Qui est riche en France?", *Alternatives économiques*, nº 153, 1997.
MENSION-RIGAU Éric, *La Vie des châteaux*, Perrin, Paris, 1999.
MERLLIÉ Dominique, COUSQUER Jean-Yves, "Mariage et relations familiales dans l'aristocratie rurale: deux entretiens", *Actes de la recherche en sciences sociales*, nº 31, 1980.
MERLLIÉ Dominique, PRÉVOT Jean [2e éd. 1997], *La Mobilité sociale*, La Découverte, "Repères", Paris, 1991.
MEUWISSEN Éric, *Richesse oblige. La Belle Époque des grandes fortunes*, Racine, Bruxelles, 1999.

MILESI Gabriel, *Les Nouvelles 200 familles. Les dynasties de l'argent, du pouvoir financier et économique*, Belfond, Paris, 1990.

MOULIN Raymonde, "Les bourgeois amis des arts. Les expositions des beaux-arts en province, 1885–1887", *Revue française de sociologie*, 17–3, 1976.

NOIRIEL Gérard, *Population, immigration et identité nationale en France. XIXe et XXe siècles*, Hachette, Paris, 1992.

NYE Robert A., "De l'honneur nobiliaire à l'honorabilité bourgeoise. Les origines de la masculinité moderne", *Actes de la recherche en sciences sociales*, n° 105, 1994.

ORANGE Martine, *Ces messieurs de Lazard*, Albin Michel, Paris, 2006.

ORMESSON Jean (d'), *Au plaisir de Dieu*, Gallimard, "Folio", Paris, 1974.

PANGE, comtesse Jean (de), *Comment j'ai vécu 1900*, Grasset, Paris, 3 volumes, 1962, 1965 et 1968.

PERISSÉ Xavier, DUNGLAS Dominique, *La Privilégiature. Du Jockey-Club à l'Ordre du Clou, les clubs et cercles privés en France, Belgique, Suisse, Monaco et Luxembourg*, RMC édition, Monte-Carlo, 1988.

PERROT Marguerite, *Le Mode de vie des familles bourgeoises, 1873–1953*, Presses de la Fondation nationale des sciences politiques, Paris, 1961.

PERROT Philippe, *Les Dessus et les dessous de la bourgeoisie*, Fayard, Paris, 1981.

PETITEAU Natalie, *Élites et mobilité: la noblesse d'Empire au XIXe siècle (1808–1914)*, La Boutique de l'Histoire éditions, Paris, 1997.

PIKETTY Thomas, *Les Hauts Revenus en France au XXe siècle. Inégalités et redistributions, 1901–1998*, Grasset, Paris, 2001.

PINÇON Michel, *Désarrois ouvriers. Familles de métallurgistes dans les mutations industrielles et sociales*, L'Harmattan, "Logiques sociales", Paris, 1987.

PINÇON Michel, Pinçon-Charlot Monique, *Dans les beaux quartiers*, Seuil, "L'épreuve des faits", Paris, 1989.

— *Quartiers bourgeois, quartiers d'affaires*, Payot, "Documents", Paris, 1992.

— *La Chasse à courre, ses rites et ses enjeux*, Payot, "Documents", Paris, 1993, réédition "Petite bibliothèque Payot", 1996, 2003.

— *Grandes fortunes. Dynasties familiales et formes de richesse en France*, Payot, "Documents", Paris, 1996, réédition "Petite bibliothèque Payot", 2006.

— *Voyage en grande bourgeoisie. Journal d'enquête*, PUF, "Sciences sociales et sociétés", Paris, 1997, rééd. "Quadrige", 2005.

— *Les Rothschild, une famille bien ordonnée*, La Dispute, "Instants", Paris,

1998.
— *Nouveaux Patrons, nouvelles dynasties*, Calmann-Lévy, Paris, 1999.
— *Paris mosaïque*, Calmann-Lévy, Paris, 2001.
— "Les cent familles. Les plus riches de l'ISF", *Alternatives économiques*, n° 200, février 2002, p. 30–33.
— *Châteaux et Châtelains. Les siècles passent, le symbole demeure*, Anne Carrière, Paris, 2005.
QUEMIN Alain, *Les Commissairespriseurs. La mutation d'une profession*, Anthropos, Paris, 1997.
— "De l'espace privé à l'espace professionnel. Les commissaires-priseurs", *in* PIOTET Françoise, *La Révolution des métiers*, PUF, Paris, 2002, p. 317–344.
ROGERS Rebecca, *Les Demoiselles de la Légion d'honneur. Les maisons d'éducation de la Légion d'honneur au XIXe siècle*, Plon, Paris, 1992.
ROTHSCHILD Nadine (de), *La Baronne rentre à cinq heures*, Le Livre de Poche, Paris, 1986.
RUNDQUIST Angela, *Blatt Blod och Liljeva Hander. En etnologisk studie av aristokratiska Kvinnor. 1850–1900*, Carlssons, Stockholm, 1989.
— "Pompe en noir et blanc. Présentation officielle des dames à la cour de Suède", *Actes de la recherche en sciences sociales*, n° 110, 1995.
SAINT MARTIN Monique (de), "Une 'bonne' éducation: les 'Oiseaux' à Sèvres", *Ethnologie française*, 20–1, 1990.
— *L'Espace de la noblesse*, Métailié, Paris, 1993.
— "Une sociabilité mondaine. Les débuts du vélocipède et du tennis en France", *Traverse*, n° 3, 1998.
SAIRIGNÉ Guillemette (de), *Mon illustre inconnu. Enquête sur un père de légende*, Fayard, Paris, 1998.
SARASIN Philippe, *La Ville des bourgeois. Élites et société urbaine à Bâle dans la deuxième moitié du XIXe siècle*, L'Harmattan, "Villes histoire, culture société", Paris, 1998.
SMITH Bonnie, *Les Bourgeoises du Nord (1850–1914)*, Perrin, Paris, 1989.
SOMBART Werner [1re éd. 1928], *Le Bourgeois. Contribution à l'histoire morale et intellectuelle de l'homme économique moderne*, Payot, "Petite bibliothèque Payot", Paris, 1966.
SULEIMAN Ezra, MENDRAS Henri (dir.), *Le Recrutement des élites en Europe*, La Découverte, Paris, 1996.
SYNTHÈSES, "Revenus et patrimoine des ménages. Édition 1998", n° 19, INSEE, 1998.
TOUSSAINT Yvon, *Les Barons Empain*, Fayard, Paris, 1996.
VANDEMEULEBROUCKE Martine, VANESSE Marc, *Paroles d'argent. Les*

riches en Belgique, enquêtes et témoignages, Luc Pire, "Grandes enquêtes", Bruxelles, 1996.

VEBLEN Thorstein [1re éd. 1899], *Théorie de la classe de loisir*, Gallimard, "Bibliothèque des sciences humaines", Paris, 1970.

VIDALENC Jean [5e éd. 1983], *La Restauration (1814–1830)*, PUF, "Que sais-je?", Paris, 1966.

WAGNER Anne-Catherine, *Les Nouvelles Élites de la mondialisation. Une immigration dorée en France*, PUF, "Sciences sociales et Sociétés", Paris, 1998. — *Les Classes sociales dans la mondialisation*, La Découverte, "Repères", 2007.

WEBER Max [1re éd. 1905], *L'Éthique protestante et l'esprit du capitalisme*, Plon, Paris, 1964.

WERNER Karl Ferdinand, *Naissance de la noblesse. L'essor des élites politiques en Europe*, Fayard, Paris, 1998.

ZALIO Pierre-Paul, *Grandes Familles de Marseille au XXe siècle. Enquête sur l'identité économique d'un territoire portuaire*, Belin, Paris, 1999.

ZEITLIN Maurice, EARL RATCLIFF Richard, *Landlords and Capitalists, the dominant class of Chile*, Princeton University Press, Princeton, 1988.

***Burjuvazinin Sosyolojisi*, burjuvazinin gizemlerini usulünce kapatan örtünün bir köşesini kaldırarak burjuva egemenliğinin sürmesine yarayan ayrıcalıkları gösteriyor.**

Kapitalizmin bitmeyen inşasını tanımlayan temeller, elbette ki "*ekonomi dünyası*"nda, başka sınıfları ekonomik olarak sömüren mekanizmada aranır. Ekonomik sömürü sonsuzdur ve "*işte, sömürü şurada bitiyor!*" diyebileceğimiz bir hudutla da işaretlenemez. Ekonomik sömürü görülür, en azından alım gücünün erişemediği "*tüketim nesneleri*" karşısında algılanır.

Ama kapitalizmin devamlılığını sağlayan esas öğe olan burjuva egemenliğin işleyiş biçimleri öyle kolayca fark edilemez. Egemenlik biçimleri günlük hayatlara, her günkü koşuşturmalara nüfuz etmiştir.

Monique Pinçon-Charlot ve Michel Pinçon, *Burjuvazinin Sosyolojisi*'nde ekonomik sömürü ve egemenlik arasında bir ayrım çizgisi çekerek, burjuvazinin sürekliliğini sağlayan temel unsurun egemenlik olduğunu vurguluyorlar. Egemenliği tanımlayan unsur ise insanlar arası ilişkide belirleyici olan burjuva sosyolojisinin bütün topluma yansıttığı tarihsel kültürdür.

"Burjuvalar zengindir. Ancak burjuvazinin zenginliği çok biçimlidir: Para, çok para, kültür, toplumsal ilişkiler ve prestijden oluşan bir karışımdır burjuvazinin zenginliği. Başkalarının toplumsal sıkıntıları ne kadar yığılmışsa burjuvazinin kültüre dayalı ayrıcalıkları da bir o kadar üst üste yığılmıştır.

Kamuoyu yoklamaları, burjuvazi ve zenginlik denince ilk akla gelen şeyin para olduğunu ortaya çıkarıyor: Zengin olmak ekonomik olarak tanımlanıyor. Ama burjuvazi sadece para ile tarif edilen zenginlikten ibaret değildir.

Burjuvazinin sosyolojik sistemi, ekonomik sermaye, toplumsal sermaye ve kültürel sermayenin toplaşmasından oluşur. Kültürel sermaye ve toplumsal sermaye paradan daha az dikkat çeker, ama burjuva kavramının ve hayatının belirlenmesine katkıda bulunan biçimlerdir. Burjuvazinin hayatta kalmasını sağlayan unsur, burjuvazinin sosyolojisiyle birlikte ilerleyen kültürdür."

ISBN-978-605-4822-01-0

epos *İnceleme*